

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

1 (44) 2017
ISSN 2411-8745

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

Алматы, 2017

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Филология ғылымдары” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15194-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Алтыбаева С.М., филология ғылымдарының докторы, доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасының мүшелері

Акишина Т., профессор, Оңтүстік Калифорния Университеті, Лос-Анджелес, АҚШ

Рысалды Қ.Т., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Бердичевский А.Л., педагогика ғылымдарының докторы, Айзенштадта халықаралық экономикалық қатынастар институты, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвен католикалық университеті, Лёвен, Бельгия

Исабеков С.И., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Красных В.В., филология ғылымдарының докторы, профессор, М.В.Ломоносов атындағы ММУ, Мәскеу, Ресей

Карасик В.И., филология ғылымдарының докторы, профессор, Волгоград мемлекеттік техникалық университеті, Ресей

Асанова Г.С., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

РЕЦЕНЗЕНТТЕР

Кульгильдинова Т.А., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Есеналиева Ж.Ж., филология ғылымдарының докторы, доцент Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал “Хабаршысы-Известия” КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Филологические науки” Акционерного общества “Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 15194-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Алтыбаева С.М., доктор филологических наук, доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Акишина Т., профессор, Университет Южной Калифорнии, Лос-Анджелес, США

Рысалды К.Т., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Бердичевский А.Л., доктор педаг. наук, Институт международных экономических связей Айзенштадта, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвенский католический университет, Лёвен, Бельгия

Исабеков С.И., доктор филологических наук, профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Красных В.В., д.ф.н., профессор МГУ им. М.В.Ломоносова, Москва, Россия

Карасик В.И., доктор филологических наук, профессор Волгоградского государственного технического университета, Россия

Асанова Г.С., PhD, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

РЕЦЕНЗЕНТЫ

Кульгильдинова Т.А., доктор педагогических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Есеналиева Ж.Ж., доктор филологических наук, доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Philological sciences” of JSC “Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of the Ministry on Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Certificate N 15194 – G, 10.04.2015.

Executive editor

Kunanbayeva S.S., doctor of philological sciences, professor, associate member of National Academy of Sciences of the RK, Almaty, Kazakhstan

Responsible editor

Altybayeva S.M., doctor of philological sciences, an associate professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Members of editorial board

Akishina T., professor, University of Southern California, Los Angeles, USA

Rysaldy K.T., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Berdichevskiy A.L., doctor of pedagogical sciences, Institute of International Economic Relations named after Aizenshtadt, Aizenshtadt, Austria

Soldatenkova T., professor, Leuven Catholic University, Leuven, Belgium

Isabekov S.I., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Krasnykh V.V., doctor of philological sciences, professor, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Moscow, Russia

Karasik V.I., doctor of philological sciences, professor of Volgograd State Technical University, Russia

Asanova G.S., PhD, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

REVIEWERS

Kulgildinova T.A., doctor of pedagogical sciences, professor Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Esenaliyeva Zh.Zh., doctor of philological sciences, associate professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

МАЗМҰНЫ

1 – Бөлім.

ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Казимьянец Е. Медиамәтін, медиадискурс және медиалингвистиканың ықтимал мақсаттары туралы	11
Асанова Г.С., Құрманова А.Ғ. Мәдениетаралық іскерлік қарым-қатынастың жазбаша түрінің маңызы мен іскерлік хат жазудың ерекшеліктері	21
Әбенова П. Саяси дискурстағы менасивті сөйлеу актілері (ағылшын саяси дискурсына негізделген)	29
Бауыржан Г. Қазақ және Қытай тілі арасындағы синтаксистік құрылымдардың айырмашылықтары	44

2 – Бөлім.

АУДАРМАНЫҢ ҚАҒИДАСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ЗЕРТТЕУЛЕР

Махашова С.Е. Саяси дискурста кездесетін когнитивтік ерекшеліктерге жасалған аударманың анализдері	53
Рахат Х.А., Асанова Г.С. Техникалық мәтіндердің лексикалық ерекшеліктері және оларды аудары тәсілдері (Энергия саласы терминдерінің және ағылшын/орыс тілдерінің негізінде)	62
Каниязова Д.О., Баимбетова А.П. Политикалық дискурстың ішінде тұжырымдамалық метафора және олардың аудармаларының ерекшеліктері	69
Арзумова Ю.А. Ағылшын тілді саяси дискурстағы менасивті сөйлеу актісінің аударма барысындағы ерекшелігі	76

Серікбекқызы А. Саяси дискурстағы эмоционалды-бағалау лексикасын ілеспе аударудың қиындықтары	90
Бейсеғұл Д.Т. Ілеспе аударма үдерісінде кездесетін лексикалық трансформациялардың қолдану ерекшелігі	103
Тілеуғазы Б.Ғ. Араб тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма барысында қолданылатын трансформация тәсілі	114

3 – Бөлім.

ӘДЕБИЕТТАНУ:

ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Ақыш Н.Б. Қазіргі қазақ прозасындағы рухани әлеует нышандары	123
Мусатаев Р.А. Орыс тілінен ағылшын тіліне қауіп сөйлеу актілері беру әдістері	137
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ-ның «Хабаршысына» ұсынылатын мақалаларға қойылатын талаптар	148

СОДЕРЖАНИЕ

Раздел 1.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Казимянец Е. О медиатексте, медиадискурсе и возможных целях медиалингвистики	11
Асанова Г.С., Курманова А.Г. Важность межкультурной бизнес - коммуникации и особенности написания деловых писем	21
Абенова П.М. Менасивные речевые акты в политическом дискурсе (на основе английского политического дискурса) ...	29
Бауыржан Г. Различие синтаксической структуры в казахском и китайском языках	44

Раздел 2

ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА

Махашова С.Е. Анализы переводов когнитивных особенностей в политическом дискурсе	53
Рахат Х.А., Асанова Г.С. Лексические особенности технических текстов и их перевод на основе терминов сферы энергетики русского и английского языков	62
Каниязова Д.О., Баимбетова А.П. Особенности концептуальных метафор и их перевод в политическом дискурсе	69
Арзумова Ю.А. Особенности перевода менасивного речевого акта в англоязычном политическом дискурсе	76
Серикбеккызы А. Трудности синхронного перевода эмоционально-оценочной лексики в политическом дискурсе	90

Бейсеғұл Д.Т. Особенности использования лексических трансформаций в процессе синхронного перевода 103

Тілеуғазы Б.Ғ. Использование трансформации в процессе синхронного перевода с арабского на казахский 114

Раздел 3
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ:
ТРАДИЦИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Акыш Н.Б. Потенциал духовных символов современной казахской прозы 123

Мусатаев Р.А. Методы перевода речевых актов угрозы с русского языка на английский 137

Требования к статьям, представляемым в «Хабаршысы -Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана» 148

CONTENTS

Section 1 CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH

Kazimianec Je. On media text, media discourse and possible aims of media linguistics	11
Assanova G.S., Kurmanova A.G. The importance of written type of intercultural business communication and some issues of writing business letters	21
Abenova P.M. Speech act of threat in the political discourse (on the basis of English political discourse)	29
Bauyrzhan G. Differences in syntactic structure of Kazakh and Chinese languages	44

Section 2 RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

Makhashova S.Y. Analysis of interpretation of cognitive features in a political discourse	53
Rakhat Kh.A., Assanova G.S. Lexical peculiarities of technical texts and their translation on the basis of energy terms in Russian and English languages	62
Kaniyazova D., Baimbetova A.P. Features of conceptual metaphors and their translation in political discourse	69
Arzumova Y.A. Peculiarities of "hostile" speech in English-language political discourse	76
Serikbekkyzy A. Difficulties of simultaneous interpretation of emotional and evaluative lexis in political discourse	90

Beisegul D.T. The advantage of lexical transformations in the process of simultaneous interpretation 103

Tileugazy B.G. Transformation method in simultaneous interpretation form Arabic into Kazakh languages 114

Section 3
LITERARY STUDIES:
TRADITION AND MODERNITY

Akysh N.B. Potential of the spiritual character of modern Kazakh prose 123

Musataev R.A. Methods of speech acts of threat translation from Russian into English 137

General requirements for publications submitted to «Izvestiya -Khabarshysy of Ablai khan KazUIR & WL» 148

1 - Бөлім
ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Раздел - 1
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ

Section - 1
CURRENT ISSUES OF
LINGUISTIC RESEARCH

ON MEDIA TEXT, MEDIA DISCOURSE AND
POSSIBLE AIMS OF MEDIA LINGUISTICS

Kazimianec Ye.,

doctor of humanities, assoc. professor of department of foreign languages,
the General Jonas Žemaitis military academy of Lithuania,
Vilnius, Lithuania, e-mail:kazimelen@gmail.com

Keywords: media linguistics, media space, link, media text, media discourse.

Abstract. Media linguistics, which positions itself as a new rapidly developing linguistic trend, is supposed to declare some new aims and some new object, to be recognized the new trend in linguistics. The features of "a common text" and "a media text" are overlapping in the academic tradition: mass media texts can be retold (reproducibility), interpreted (new knowledge production); integrity, or polycodity as one of the major features of media texts, is also characteristic of the texts not ascribed to the texts of mass media in its traditional sense. The author assumes that the difference between "a common text" and "a media text" lies in the conditions under which the texts is produced as well as in the aims of the production of the latter. We think that a media text can be referred to as the one if only it has been produced to be transmitted through media. The text produced not for media purposes but, nevertheless, being transmitted through media, cannot be referred to as a media text due to the fact that initially it was designed with a different purpose, not taking into consideration such integral elements of a media text as the intonation, visualization and etc. The production of a text in the media space, being always tightly bound with the text producer's intention – to convince (propaganda), to attract attention, making it profitable for advertisers – requires taking into consideration all the circumstances of its reception and consequently modifies a media text to these needs.

УДК 81-119

О МЕДИАТЕКСТЕ, МЕДИАДИСКУРСЕ И ВОЗМОЖНЫХ ЦЕЛЯХ МЕДИАЛИНГВИСТИКИ

Казимянец Е.,

доктор гуманитарных наук, доц. кафедры иностранных языков,
Литовская военная академия им. генерала Йонаса Жямайтиса,
Вильнюс, Литва, e-mail: kazimelen@gmail.com

Ключевые слова: медиалингвистика, медиапространство, канал связи, медиатекст, медиадискурс.

Аннотация. Медиалингвистика, позиционирующая себя как бурно развивающееся новое лингвистическое направление, должна провозгласить некие новые цели и новый объект, чтобы считаться действительно новым направлением лингвистики. Признаки «просто текста» и медийного текста так, как они представлены в научной традиции, пересекаются: тексты СМИ могут быть пересказаны (воспроизводимость), интерпретированы (выводимость новых знаний), а интегративность, или поликодовость как один из основных признаков медийного текста характерна и для текстов, не относимых обычно к текстам массовой коммуникации. Автор полагает, что различие «просто текста» и «медиатекста» кроется в условиях и целях порождения последнего. Медийным, на наш взгляд, следует считать только текст, рожденный специально для трансляции через медиа. Порождение текста в сфере медиа, связанное со специфической интенцией его создателей - убедить (пропаганда), привлечь внимание, сделав выгодным для рекламодателей, требует учета всех обстоятельств его восприятия и определенным образом модифицирует медиатекст применительно к этим обстоятельствам.

В современной лингвистике в спорах, соприкосновении и столкновении разных мнений утверждается новое направление – медиалингвистика, объекты которой - медиатекст и медиадискурс - до сих пор не получили непротиворечивого определения. Начало этого направления принято связывать с исследованием языка периодической печати, который весьма давно стал привлекать внимание филологов, занятых проблемами пропаганды, риторики, особенностями языка жанров газет и журналов (А.Н. Васильева, В.В. Виноградов, Г.О. Винокур, Е.А. Земская, М.Н. Кожина, В.Г. Костомаров, О.А. Лаптева, И.П. Лысакова, Ю.В. Рождественский, Г.Я. Солганик, Д.Н. Шмелев и т.д.). Значит ли это, что объектом медиалингвистики является язык СМИ? Нам представляется обоснованным замечание М.Ю.Казак о том, что «в диапазоне массмедийного языка оказывается весь общенациональный язык. Было бы несправедливым утверждать, что процессы, направленные на вовлечение в пределы медийного использования «всего языка», датируются лишь новейшим периодом» [1, с.32]. Повышенный интерес к языку СМИ связан с происходящим на

глазах изменением языка, что обусловлено как большей открытостью современного общества, так и приходом в журналистику молодежи, не всегда образованной, но обладающей умением быстрее других «оказаться в нужном месте в нужное время». С этой точки зрения язык институтов, именуемых средствами массовой информации, просто отражает состояние общенационального языка и уровень грамотности общества. Об этом пишет и М.Кронгауз: журналисты, говорящие по-русски, оказались в растерянности перед стихией языка, но они должны, в отличие от других, порождать публичные тексты, говоря на том же общенациональном языке [2].

Так что с этих позиций медиалингвистика исследует состояние общенационального языка в определенный период, связанный с его социокультурными характеристиками – отсутствие жесткого контроля за культурой слова, относительно слабая языковая компетенция молодых журналистов, находящихся в погоне за сенсацией, и молодых телеведущих, ставших таковыми не в силу эрудиции, а в силу других обстоятельств – внешней привлекательности, бойкости и т.п. Интернет, открывший широкую трибуну для практически всех слоев населения, и телевизионные ток-шоу, собирающие людей с разной речевой культурой, также сыграли свою роль в «демократизации» языка СМИ.

Таким образом, направление, избравшее своим объектом исследования тексты из достаточно нового источника – современной прессы (в том числе и электронной) и телевидения, – при относительной новизне материала в целом остается в рамках сравнительно давно сложившейся традиции.

Основным объектом медиалингвистики сегодня считается «медiateкст». Среди многочисленных критериев, предлагаемых для описания специфики медiateкста основными называются, прежде всего, его массовость (направленность на широкую аудиторию), интегративность, или поликодовость, и медийность [1], определяющая зависимость текстов от передающего информацию канала, а основными признаками «прототипического» текста Е.С.Кубрякова предлагает считать информативность и выводимость из него новых знаний [3, с. 72-81].

Признаки «просто текста» и медийного текста так, как они представлены в научной традиции, пересекаются: тексты СМИ могут быть пересказаны (воспроизводимы), хотя некоторые авторы утверждают обратное [4, с.12], интерпретированы (выводимость новых знаний), а интегративность, или поликодовость, как один из

основных признаков медийного текста, характерна и для текстов, не относимых обычно к текстам массовой коммуникации (иллюстрации в книге, комиксы). Мы полагаем, что старение информации, о которой говорят сторонники невоспроизводимости текстов медиа, не является преградой для ее передачи партнеру адресанта в период ее появления. Так, фраза «я слышал по радио...», «по телевизору говорили» является достаточно частой в обыденной речи. Напр., *Я тут узнал, что по телевизору говорили, что хотят вернуть 2-годовой срок в армии, это правда (если слышали)* [<https://otvet.mail.ru/question/99079140>]; *Вчера слышала по телевизору говорили, что в Одессе, то есть у нас ожидается землетрясение в 6 баллов* [galya.ru/catd_new_.php?dlimit=102&p=2&id=679323]. Более того, тексты СМИ не устаревают так быстро, как это принято им приписывать. Известен уникальный проект «Я слышал по радио»: «В 2001-м году редакция проекта «Я слышал про радио» собрала и подготовила по-настоящему уникальные радиоматериалы, ставшие основой первого сборника «Микрофон включен». Цитаты из него сегодня повторяют буквально все российские радиийщики. На этом диске есть все, что обычно хранится только в архивах саундпродюсеров - легендарные эфирные оговорки, актерские шутки, ошибки дикторов, невнимательно произнесенные при записи тексты, забавные реплики, импровизации, неожиданные миксы» [<http://lazy-fm.livejournal.com/46231.html>]. Как видим, тексты СМИ не только не обладают невоспроизводимостью, но и не являются однократными «злободневками». В интересной, но небесспорной характеристике текстов массовой информации, возможно, несколько несоответствующей второму десятилетию нового века, А.А.Волков приписывает им внекультурный характер: «Получатель массовой информации не хранит ее, сами по себе тексты выпусков уничтожаются и отправителем, который хранит лишь отдельные фрагменты выпусков. Тексты массовой информации являются “однократными и невоспроизводимыми”. Поэтому массовая информация находится за пределами культуры» [5].

Однако тексты СМИ, с одной стороны, отражают речевую культуру общества, с другой - используя исторические аналогии, (напр., сравнение современных украинских событий с событиями второй мировой войны), интертекстуальные отсылки и исторические аллюзии (напр., «шалаш вместо рая», «линии Маннергейма» (Российская газета 27.10.2016) вписываются в общий гипертекст культуры, о чем, кстати, говорит и сборник «Микрофон включен». Все сказанное

позволяет небезосновательно выразить сомнение в признаках, которые приписываются медиатексту как особому виду текста.

Вместе с тем если исходить из знаменитого тезиса М.Маклюэна «**the medium is the message**» [7], то средство передачи сообщения есть уже составная часть сообщения. Этот тезис трактуется по-разному: нам ближе та его интерпретация, согласно которой понимание текста определяется условиями его восприятия, которое различно в зависимости от того, читаем ли мы газету/книгу, лежа на диване, слушаем ли текст по радио (где нет возможности вернуться к воспринятой информации) или, например, читаем в интернет-источниках, перемежаемых рекламой и открывающих доступ к гипертексту интернета. Интересно, что при выходе знаменитой книги Маклюэна в название закралась ошибка. Когда эта книга появилась в продаже, многим показалось, что в последнем слове названия сделана ошибка, и что настоящим названием книги является знаменитый афоризм Маклюэна «**the medium is the message**» («средство коммуникации является сообщением»). На обложке красовалось: «**The Medium is the Massage**» (Средство передачи сообщения – это массаж). Ошибка не была исправлена автором.

«**Вопрос.** – Почему книга называется «**The Medium is the Massage**» («Средство передачи сообщения – это массаж»), а не «**The Medium is the Message**» («Средство передачи сообщения – это сообщение»)? – Отвечает д-р **Эрик Маклюэн**, сын Маршалла Маклюэна: «На самом деле, название «**The Medium is the Massage**» появилось по ошибке. Когда книга вернулась из набора, на обложке красовалось «...массаж» – как это есть и сегодня, это была ошибка наборщиков. Книгу всё-таки предполагалось назвать «**The Medium is the Message**». Когда Маршалл Маклюэн увидел макет обложки, он воскликнул: «Не трогайте! Это великолепно, как раз в точку» [mcluhan.ru/the-medium-is-the-massage].»

Восприятие сообщения как «массажа» помещает в фокус внимания адресата сообщения, получившего от него известную долю возбуждения. Было бы разумно (что, впрочем, и делается) анализировать (классифицировать) тексты по характеру их воздействия на адресата. Так, например, «характерным для радио является невизуальность (лат. *visio* - видение). На первый взгляд, это недостаток радио, на самом же деле, составляя глубокую основу специфики радио, невизуальность позволяет реализовать возможности звука в такой мере, в какой не позволяет сделать это телевидение <...>. Отсутствие видеоряда представляет слушателям радио две группы возможностей

восприятия. Первая связана с тем, что «чистый» звук воспринимается более полно и глубоко, поскольку слушатель не отвлекается от звучащей речи, музыки, голосов жизни, «не делит» своего внимания к звуку с тем, что его сопровождает <...>. Вторая группа возможностей восприятия, связанная с отсутствием видеоряда, - это активизация воображения слушателей, позволяющая им проявить свои способности «фантазирования» мысленного образа. Радиотеатр, радиомемуары, чтение художественных произведений и передача литературно-музыкальных композиций не принуждают слушателя через облик актера воспринимать Гамлета или короля Лира, а позволяют создавать с помощью музыки и текста свое видение персонажа, соответствующее личному характеру восприятия художественного произведения (хотя актер или ведущий некоторым образом «задает рамки» слушательской фантазии). Однако особенности радио определяют и некоторые его негативные свойства. Радиовещание в определенном смысле принудительно - передачу можно слушать лишь в то время, когда она идет в эфир, притом в том же порядке, темпе и ритме, которые заданы в студии. Поэтому невозможно отложить прослушивание на удобное время... делать это быстрее или медленнее, в избранном порядке, тем более «просматривать», как это свойственно контактам с печатными текстами <...> Определенным образом при контактах с радио негативно сказывается обстоятельство, что при восприятии передач задействованы только слуховые рецепторы, благодаря чему появляется возможность совмещения со слушанием передач многих других дел и занятий, где преимущественно заняты руки и зрение. В силу этого, с одной стороны, расширяются возможности передачи массовой информации, так как заполняются недоступные для прессы и телевидения «ниши» ее восприятия <...> Но, с другой стороны, при таком совмещении слушание радиопередач становится фоновым, что неизбежно связано с потерями информации [8].

Очевидно, таким образом можно описывать преимущества и недостатки «массажа», производимого каждым видом СМИ. Но найдем ли мы в таком случае значительную общность между текстами, поступающими по разным каналам связи к потребителю информации. Возможно, следует **в первую очередь** говорить не о медиатексте, а о медиадискурсе как сложном коммуникативном событии, включающем условия порождения и восприятия текста. Ван Дейк связывает понятие дискурса с понятием идеологии: «Члены социальных групп в процессе коммуникации напоминают новичкам в своих группах и членам других

групп об идеологиях своих групп и защищают их. Идеологическая социализация, таким образом, осуществляется в дискурсе» [9]. Вслед за Э.Лассан, мы полагаем, что анализ дискурса позволяет интерпретировать установки сознания, стоящего за этим дискурсом [10]. В этом смысле можно увидеть общие интенции создателей различных видов СМИ: убедить (пропаганда), заинтересовать, привлечь внимание, сделав сообщаемую информацию привлекательной для рекламодателей. Еще кардинал Ришелье осознал возможность газеты в формировании общественного мнения и сделал выходящую при его поддержке французскую газету «La Gazette» рупором своей политики, хотя ее непосредственный издатель Ренодо осуществлял совершенно бескорыстно просветительскую деятельность – это бескорыстие, в конечном счете обрекло его на нищету. Современная система средств информации балансирует между рынком и государством: при свободе слова средства информации зависят от читательских интересов, при авторитарных системах правления – от необходимости транслировать ценности государственного устройства. Для того чтобы решение этих задач было более эффективным, используются множительные аппараты (массмедиа, по Луману, суть «все общественные учреждения, которые используют для распространения сообщений») [11]. Мы бы исключили из понятия СМИ специализированные научные журналы, предназначенные для информирования не широких масс, а специализированных в профессиональном отношении групп населения.

Принято считать, что СМИ являются средством массовой коммуникации: они реализуют свой мировоззренческий ресурс, направленный на «когнитивную обработку социума и индивида с целью формирования особой картины мира» [4, с.2]. Думается, что, кроме интернет-коммуникации, остальное поле трансляции мнений соответствует именно своей русской аббревиатуре (СМИ): происходит информирование, а не коммуникация, поскольку обратная связь с потребителем информации или не осуществляется, или отсрочена во времени. Некоторое исключение составляют современные ток-шоу, где существует зрительское голосование, напоминающее лайки в социальных сетях. В целом это, скорее, имитация обратной связи, нежели подобие непосредственного диалога. Таким образом, общая интенция сознания, порождающего сеть СМИ, практически не изменилась во времени: она сводилась и сводится, с определенной модификацией, к пропагандистски-коммерческим целям, достигаемым

с помощью названных технических средств (под пропагандой мы здесь понимаем как идеологическое воздействие, так и распространение информации, соответствующей формату информационного канала). Медиатекст – явление, производное от медиадискурса, и анализировать его необходимо с учетом общих условий его порождения и восприятия адресатом – то есть как его структуры работают на реализацию общей направленности медиадискурса (распространение ценностно значимой информации, привлечение внимания рекламодателя). На наш взгляд, анализ медиатекста следует начинать с анализа иллюстрации его создателя, то есть с места этого текста в реализации общей интенции определенного канала информации: так, характер новостных программ одного из российских телеканалов коррелирует с направленностью ток-шоу – оценочно-пристрастное освещение событий, призванное создать политическую картину действительности, из которой убраны невыгодные для политики канала факты, хорошо сочетается с бытовыми ток-шоу, как раз отвлекающими внимание от насущных общественных проблем («Давай поженимся», «Пусть говорят» и т.п.). Правительственное издание «Российская газета» совершенно естественным образом, в контексте выступления деятелей культуры России против надвигающейся цензуры (К.Райкин, А.Звягинцев, Е.Миронов), печатает интервью с доктором филологических наук А.Ястребовым «Искусству дозволено все?», сопровождаемое врезкой «По данным фонда «Общественное мнение», согласно которым более 80 процентов россиян выступают за введение цензуры в художественных произведениях. Почти 20 процентов опрошенных считают, что контроль за содержанием творений искусства входит в обязанности государства. Еще 14 процентов убеждены, что в этих творениях много «лишнего» и «вредного». Столько же участников опроса предлагают осуществлять государственный мониторинг эпизодов «насилия» и «разврата» в театральных постановках, кинофильмах, на выставках. Против контроля государства над сферой искусства выступают лишь 14 процентов респондентов, а за полную свободу художественного творчества - 5» (Российская газета 31.10.2016).

Таким образом, текст, передаваемый по разным с точки зрения технологии информационным каналам связи, может не обнаруживать специфических и одновременно общих свойств, отличающих его от «просто» текста. Единственным общим признаком, на наш взгляд, является то, что он рождается именно в медиа, делается мастерами медиаиндустрии, чтобы **выстраивать определенную картину мира**

массовой аудитории. Поэтому мы полагаем, что искать конструктивные черты медиатекста, отличающие его от «просто текста», не является плодотворными. Плодотворнее, на наш взгляд, является поиск черт, различающих дискурс различных по установкам медиа с точки зрения выстраиваемой ими модели действительности. При этом следует учесть, что сказанное касается именно средств массовой информации, а не средств массовой коммуникации, к которым на наш взгляд, относятся, прежде всего, социальные сети.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Казак М.Ю. Язык газеты: учеб. пособие.– Белгород: ИД «Белгород», 2012.– 120 с.
- [2] Кронгауз М. Слово под лупой//Отечественные записки,2003, №4.
- [3] Кубрякова Е.С.О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика. Т. 1. - М., 2001.
- [4] Кузьмина Н.А. Современный медиатекст: учебное пособие / отв. ред. Н.А. Кузьмина. – Омск, 2011. – 414 с.
- [5] Волков А.А. Курс русской риторики. - М.: Издательство храма св. муч. Татианы, 2001. - 480 с.
- [6] Темникова Л.Б. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации // Научные труды КубГТУ. - 2016. - № 4.
- [7] Маклюэн Г.М. Понимание медиа. Внешние расширения человека. – М.: Канон-Пресс-Ц; Кучково поле, 2003. - 464 с.
- [8] Прохоров Е. П. Введение в теорию журналистики: Учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальности «Журналистика».5-е изд., испр. и доп. - М.: Аспект Пресс. 2003. -351с.
- [9] Дейк, ван Т. Идеология и дискурс. – Режим доступа: URL: psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm (дата обращения 16.10.2016).
- [10] Лассан Э. Дискурс власти и инакомыслия в СССР: когнитивно-риторический анализ. - Вильнюс, 1995.-232 с.
- [11] Луман Н. Реальность медиа. – Режим доступа: URL: http://magazines.russ.ru/oz/2003/4/2003_4_46.html (дата обращения 13.10.2016).

REFERENCES

- [1] Kazak M.Ju. Jazyk gazety: ucheb. Posobie. Belgorod: ID «Belgorod», 2012. 120 s. [in Rus.].
- [2] Krongauz M. Slovo pod lupoj. *Otechestvennyye zapiski*. 2003. № 4 [in Rus.].
- [3] Kubryakova E.S.O tekste I kriterijah ego opredelenija. In: *Tekst. Struktura i semantika*. T. 1. M., 2001[in Rus.].
- [4] Kuz'mina N.A. *Sovremennyj mediatekst: uchebnoe posobie*. Otv. red. N.A. Kuz'mina. Omsk, 2011. 414 s. [in Rus.].
- [5] Volkov A.A. *Kurs russkoj ritoriki*. M.: Izdatel'stvo hrama sv. much. Tatiany, 2001.480 s. [in Rus.].
- [6] Temnikova L.B. *Media diskurs kak ob"ekt lingvistiki i mezhkul'turnoj kommunikacii*. Nauchnye trudy KubGTU. 2016. №4 [in Rus.].
- [7] Makljujen G.M. *Ponimanie media. Vneshnie rasshirenija cheloveka*. M.: Kanon-

Press-C; Kuchkovo pole, 2003. 464 s. [in Rus.].

[8] Prohorov E.P. Vvedenie v teori juzhurnalistiki: Ucheb. Dlja studentov vuzov, obuchajushhihsja po napravlenijui special'nosti «Zhurnalistika». 5-e izd.,ispr. idop. M.: Aspekt Press, 2003. 351s [in Rus.].

[9] Dejk van T. Ideologija I diskurs. Rezhim dostupa: URL: psyberlink. flogiston.ru internet/bits/vandijk2.htm. Data obrashhenija 16.10.2016 [in Rus.].

[10] Lissan Je. Diskurs vlasti I inakomyslija v SSSR: kognitivno-ritoricheskij analiz. Vil'njus, 1995. 232 s. [in Rus.].

[11] Luman N. Real'nost' media. Rezhim dostupa: URL: http://magazines.russ.ru/oz/2003/4/2003_4_46.html. Data obrashhenija 13.10.2016 [in Rus.].

МЕДИАМӘТІН, МЕДИАДИСКУРС ЖӘНЕ МЕДИАЛИНГВИСТИКАНЫҢ ЫҚТИМАЛ МАҚСАТТАРЫ ТУРАЛЫ

Казимьянец Е.,

гуманитарлық ғылымдарының докторы, шетел тілдері кафедрасының доценті,
Генерал Йонаса Жямайтис атындағы Литва әскери академиясы,
Вильнюс, Литва, e-mail: kazimelen@gmail. com

Тірек сөздер: медиалингвистика, медиамәтін, байланыс каналы, медиадискурс.

Андапта. Қарқынды дамып келе жатқан жаңа лингвистикалық бағыт ретінде көрсететін, медиалингвистика, лингвистикалық жаңа нысаны ретінде қарастырылуы үшін жаңа мақсаттар мен нысандарды жариялауы қажет. Ғылыми дәстүрде көрсетілгендей, «жай мәтін» және медиамәтіннің белгілері қилысады: БАҚ мәтіндері қайталануы мүмкін /жаңғыртылу/, интерпретациялау /жаңа білімді айқындау/, ал медиамәтіннің негізгі ерекшеліктерінің бірі ретінде танылатын интегративтілік және поликодтілік әдетте бұқаралық коммуникацияға жатпайтын мәтіндерге тән.

Автордың айтуынша, «жай мәтін» және «медиамәтіннің» арасындағы айырмашылық мақсаттары мен жағдайларында көрініс табады. Біздің ойымызша, медиамәтін деп бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жаңа келген мәтінді қарастыра аламыз. Құрушылардың спецификалық интенциямен байланысқан – сендіру /насихат/, жарнама беруші үшін тиімді болатын, назар аудару – медиа саласындағы мәтін, - қабылдаудың барлық мән-жайларын ескеруін талап етіп, белгілі бір жолмен осы жағдайларға қатысты медиамәтінді өзгертеді.

Статья поступила 2.02. 2017 г.

UDC 881

THE IMPORTANCE OF WRITTEN TYPE OF INTERCULTURAL BUSINESS COMMUNICATION AND SOME ISSUES OF WRITING BUSINESS LETTERS

Assanova G.S.,

PhD, chair of intercultural communication and translation studies,
Kazakh Ablai khan UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, mergen-2009@mail.ru

Kurmanova A.G.,

MA student, Degree, Kazakh Ablai khan UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: aisulu.galymzhanovna@gmail.com

Keywords: business communication, business letters, intercultural communication

Abstract. The article is devoted to the study of the peculiarities of intercultural business communication, and in particular, to the written form of business communication. The article discusses the importance of official written communication at intercultural level, as well as, it defines the main formats of business letters which can be used in intercultural business correspondence. On the basis of the performed analysis the authors identified the main types of business correspondence. The authors also identified that the structure of the business letters diverse according to the purposes and tasks of communication.

In the contemporary world, where the exploration of new means of communication obtains special importance, the role and significance of written communication is emphasized in view of the emerging with the globalization of world economic relations and the internationalization of business contacts in society, therefore, there is a big turn towards studying the intercultural features of business communication. As well as, the issue of effective using of written form of business correspondence are becoming more important, particularly it concerns writing different business letters

It is obvious that official letter writing is a crucial part of communication in social life, as well as intimate part of business and life experience. The letters are differentiated by their diverse way of writing, purpose and style, but it must be acknowledged that there are some peculiarities which identified by the models of official business correspondence, i.e. of business letters which are idioms, phrases and the construction of grammar, even punctuation marks can be considered as important point in letter writing. Therefore, certain skills must be acquired by practice, and details of writing must be carefully and thoroughly learnt.

According to Ashley's "A handbook of commercial correspondence", a contract, cheque or any other business paper sent by mail should always be accompanied by a letter. The letter says what is being sent so that the recipient should know exactly what you intended to send. It is a typical business letter which some people call "routine". The letter may be short or long, it may contain some very important and much less important

information-every letter requires careful planning and thoughtful writing [1, p. 27].

In recent years English has become a universal business language. As such, it is potentially an instrument of order and clarity. But words and phrases have unexpected ways of creating binding commitments.

Letter writing, certainly, is not the same as casual conversation, it bears only the same power of thoughts, reflections, and observations as in conversational talk, but the form may be quite different. What makes the letter so attractive and pleasing is not the message is written.

Actually, business letters as any letters should serve the purpose for which it is written. If we write a letter to the supplier for purchase of goods, the letter should contain all the relevant information relating to the product, mode of payment, packaging, transportation of goods, etc. clearly and specifically. Otherwise, there will be confusion that may cause delay in getting the goods. So, some qualities of relevant official letters including the quality of paper used in the letter, its size, colour etc. are classified as inner qualities and outer qualities:

Inner Qualities - The inner qualities of a good business letter refer to the quality of language, its presentation, etc. These facilitate quick processing of the request and that leads to prompt action [2].

(i) Simplicity - Simple and easy language should be used for writing business letters. Difficult words should be strictly avoided, as one cannot expect the reader to refer to the dictionary every time while reading letter.

(ii) Clarity - The language should be clear, so that the receiver will understand the message immediately, easily and correctly. Ambiguous language creates confusion. The letter will serve the purpose if the receiver understands it in the same manner in which it is intended by the sender.

(iii) Accuracy - The statements written in the letter should be accurate to, the best of the sender's knowledge. Accuracy demands that there are no errors in the usage of language - in grammar, spellings, punctuations etc. An accurate letter is always appreciated.

(iv) Completeness - A complete letter is one that provides all necessary information to the users. For example, while sending an order we should mention the desirable features of the goods, i.e., their quality, shape, colour, design, quantity, date of delivery, mode of transportation, etc.

(v) Relevance - The letter should contain only essential information. Irrelevant information should not be mentioned while sending any business correspondence.

(vi) Courtesy - Courtesy wins the heart of the reader. In business letters,

courtesy can be shown/expressed by using words like please, thank you, etc.

(vii) Neatness - A neat letter is always impressive. A letter either handwritten or typed, should be neat and attractive in appearance. Overwriting and cuttings should be avoided.

Outer Qualities - The outer qualities of a good business letter refers to the appearance of the letter. It includes the quality of paper used, colour of the paper, size of the paper etc. Good quality paper gives a favourable impression in the mind of the reader. It also helps in documenting the letters properly.

(i) Quality of paper - The paper used should be in accordance with the economic status of the firm. Now-a-days the cost of the paper is very high. Therefore, good paper should be used for original copy and ordinary paper may be used for duplicate copy.

(ii) Colour of the Paper - It is better to use different colours for different types of letters, so that the receiver will identify the letters quickly and prompt action can be taken.

(iii) Size of the paper - Standard size paper (A4) should be used while writing business letters. The size of the paper should be in accordance with the envelopes available in the market.

(iv) Folding of letter- The letter should be folded properly and uniformly. Care should be taken to give minimum folds to the letter so that it will fit the size of the envelope. If window envelope is used then folding should be done in such a way that the address of the receiver is clearly visible through the transparent part of the envelope.

(v) Envelope - The size and quality of the envelope also need special attention. The size of the letter should fit the size of the letters. The business firms use different types of envelopes i.e., ordinary envelope, window envelope, laminated envelope etc. In window envelope there is no need to write the address of the receiver separately on the envelope. It is clearly visible through the transparent part on the face of the envelope, which may be called as window. In laminated envelope a thin plastic sheet or cloth is pasted on the inner side that gives extra protection to letters from being damaged during transit [2].

Business letters continue to hold an essential place in today's business, financial, and marketing worlds, despite the popularity of e-mail, cell phones, and other new ways of communicating.

Business letters are written on the company's letterhead stationery, which includes the organization's full name, full address and telephone, fax, or telex numbers, and the e-mail address. The parts of a business letter are:

- Date
- Attention line
- Inside address
- Subject line
- Salutation
- Body of the letter
- Complimentary closing
- Signature
- Reference initials
- Enclosure notation
- Copy notation.

The language of business, professional and semi-official letters is formal, courteous, tactful, concise, expressive, and to the point. A neatly arranged letter will certainly make a better impression on the reader, thus good letters make good business partners.

Writing is not only a means of communication and contract, but also a record of affairs, information, events, etc. so it is necessary to fee; the spirit and trend of the style in order to write a perfect letter. Business-letter or contract law is a complex and vastly documented subject, only a lawyer can deal with it on a serious level [3, p. 98].

Business Correspondence or letter writing on business sphere begins with how to write business letters properly, what is business correspondence in general, what are the types of business correspondence, structural and lexical peculiarities of business letters, business announcements, business reports and proposals, job application letters, electronic mail and fax communications. It is nor a secret that writing skills are often the most difficult skills for people and the hardest language to acquire.

Business correspondence is the part of Business English dealing with properties of writing different business letters and documents related to the given sphere. Today this essential type of written communication is used to be a definite course which is taught students: to introduce with the specific features of business writing (letters, memos, reports, minutes, announcements, proposals, job application documents); to identify the functional-stylistic, lexical, structural peculiarities of the language and style of business documents; to get acquainted with the specific types of business correspondence; to learn the format of writing. These are aims of this course. Moreover, there are huge wave for creating teaching materials for learners of this course to help them to get knowledge on:

- ✓ the types and parts of business letters (letters of inquiry, complaint,

adjustment, apology, congratulation, appreciation, condolence, sympathy);

✓ the types and parts of business announcements, business and private invitations;

✓ the types and how to write business reports and proposals;

✓ the placing and acknowledging orders;

✓ the credit and collection letters;

✓ the job application letters, resumes, employment correspondence;

✓ the news releases;

✓ the letters of condolence and sympathy;

✓ the electronic mail and fax communications;

✓ the letters to shareholders.

As well as, studying "Business correspondence" learners have skills to:

1. differ different types of business correspondence;

2. create and write well letters correctly;

3. use proper lexics in different spheres of business correspondence;

4. know what grammar structure and rules to follow;

5. identify form, style of letters;

6. reveal practical problems of the language of documents;

7. classify the lexical-semantic characteristics of business correspondence.

Concerning this topic an American scientist Bond Alan wrote "300+successful business letters for all occasions", in which he identified three business letter formats most commonly used in the international business world, which are:

1. *Block-style format*. There are no indentations in this letter. All lines are typed against the left-hand margin. The block-style letter is very popular, because it is simple and reflects efficiency.

2. *Modified block-style format*. The difference between the modified block-style letter format and the block-style format is the fact that the dateline and the complimentary closing are typed slightly to the right of the page center. There are no indentations.

3. *Semiblock-style format*. In the semiblock-style or indented letter format, the paragraphs are indented five spaces from the left of the margin. The dateline and the complimentary closing are typed to the right of the page center [4; p.1].

The primary tools for communicating information in business include e-mail messages, memos, letters, reports, phone calls, meetings, and conversations.

Intercultural business writing falls into the same general categories as

other forms of business writing. How you handle these categories depends on the subject and purpose of your message, the relationship between the reader and you, and the customs of the person to whom the message is addressed.

As for types of correspondence and documents in business communication, there are several of them we can define below:

- Correspondence on social situations: Job application letters. Resumes and Cover letters.
- Correspondence on social situations: Employment Correspondence. Letters requesting a recommendation, a reference or information.
- Correspondence on social situations. Letters of resignation.
- Correspondence on social situations. Letters of congratulation, goodwill and appreciation.
- Correspondence on social situations. Letters of condolence and sympathy.
- Correspondence on social situations. Appointments and Travel arrangements.
- Correspondence on business situations. Business and Private Invitations.
- Correspondence on business situations. Letters of Inquiry. Letters of Complaint.
- Correspondence on business situations. Letters of Adjustment. Letters of Apology.
- Quotations. Offers.
- Business announcements. Sales letters.
- Business reports and proposals. Concessions. Minutes.
- Electronic mail and fax communications.
- Contracts. Types of contracts.
- Credit and Collection letters. Payment and Reminders.
- Placing and acknowledging orders.
- Dispatch. Packing. Transport.
- News releases. Letters to shareholders.

Letters are the most common form of intercultural business correspondence. They serve the same purposes and follow the same basic organizational plans as letters you would send within your own country. Unless you are personally fluent in the language of the intended readers, you should ordinarily write your letters in English or have them translated by a professional translator. If the reader and you speak different languages, be especially concerned with achieving clarity:

- Use short, precise words that say exactly what you mean
- Rely on specific terms to explain your points. Avoid abstractions altogether, or illustrate them with concrete examples.
 - Stay away from slang, jargon, and buzz words. Such words rarely translate well. Nor do idioms and figurative expressions. Abbreviations may also lead to confusion.
 - Construct sentences that are shorter and simpler than those you might use them when writing to someone fluent in English.
 - Use short paragraphs. Each paragraph should stick to one topic and be no more than eight to ten lines.
 - Help readers follow your train of thought by using transitional devices. Precede related points with expressions like *in addition*, *first*, *second*, *third*.
 - Use numbers, visual aids, and pre-printed forms to clarify your message. These devices are generally understood in most cultures.
 - Your word choice should also reflect the relationship between the reader and you. In general, be somewhat more formal than you would be in writing to people in your own culture. In many other cultures, people use a more elaborate, old-fashioned style, and you should gear your letters to their expectations. However, do not carry formality to extremes, or you will sound unnatural.

Writing an effective business letter is an important skill for every manager and business owner. There are five main steps in creating an effective business letter.

1) Identify your aims:

Clearly establish what you want to achieve from the letter, whether it is to win back a dissatisfied customer or to reprimand an employee. Whatever the aim, create your letter from these goals.

2) Establish the facts:

Make sure you have the relevant accurate facts available. For a late payer, this might include relevant invoices, complaint forms, talks with your sales department and any previous correspondence from the customer.

3) Know the recipient of the letter:

Write in the language of your recipient. Try to put yourself in the position of the recipient. Read it from his point of view. If you know the recipient, use this knowledge to phrase the letter to generate your desired response.

4) Create a sample copy:

Having established your aims, amassed the relevant facts with a conscious view of the recipient, write down the main points of your letter.

5) Decide on physical layout of a letter:

The physical appearance of a letter consists of the paper and the envelope. The first thing the recipient sees is the envelope. It is essential that it is of suitable quality with the name and address spelt correctly. Quality envelopes and paper suggest a professional company. It is wise to make sure the envelope matches the size of the paper [5, p.25].

As it was mentioned above, writing official letters is not an activity, which requires more quality techniques beginning from the format to the language, as the structure, manners and rules, style, etiquette, lexical and grammar correctness. It is difficult to say that every person will be able to write proper business letters, therefore certain skills must be acquired by theory and practice.

REFERENCES

[1] Ashley A. A handbook of commercial correspondence. Oxford University Press, 1992.

[2] Kenneth Roman. Writing that works: How to communicate effectively in business. NY, 2000.

[3] Hollet V. Business objectives. Oxford University Press, 1991.

[4] Bond Alan. 300+successful business letters for all occasions. NY, 2005.

[5] Horner D., Strutt P. Words at work. Vocabulary development for business English. Cambridge University Press, 1993.

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ЖАЗБАША ІСКЕРЛІК КОММУНИКАЦИЯНЫҢ
МАҢЫЗЫ МЕН ІСКЕРЛІК ХАТТАРДЫ ЖАЗУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Асанова Г.С.,

Ph.D, аға-оқытушы,

Абылай Хан атындағы ҚазХҚжӘТ

аударма және мәдениетаралық коммуникация кафедрасының меңгерушісі

Құрманова А.Ғ.,

магистрант, Абылай Хан атындағы ҚазХҚжӘТ,

Алматы, Қазақстан, e-mail: aisulu.galymzhanovna@gmail.com

Тірек сөздер: бизнес коммуникация, ресми-іскерлік хат, іскерлік қарым-қатынас, мәдениетаралық қарым-қатынас

Аңдатпа. Бұл мақала мәдениетаралық ресми-іскерлік коммуникацияның ерекшеліктерін, атап айтқанда, жазбаша бизнес коммуникация ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Мақалада мәдениетаралық деңгейдегі іскерлік қарым-қатынас маңызы және жиі қолданылатын іскерлік хаттардың негізгі форматы анықталады. Жасалған анализ барысында, бизнес коммуникациясының негізгі түрлері атап айтылды. Сонымен қатар ресми - іскерлік хаттардың мақсаты мен міндеттеріне қарай негізгі құрылымы белгіленді.

**РОЛЬ ПИСЬМЕННЫХ ВИДОВ ДЕЛОВОЙ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ
КОММУНИКАЦИИ И НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОСТАВЛЕНИЯ
ДЕЛОВЫХ ПИСЕМ**

Асанова Г. С.

PhD, старший преп.зав. кафедрой перевода и
межкультурной коммуникации

Курманова А.Г.,

магистрант, Переводческое дело (референт) - Профильное направление
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: aisulu.galymzhanovna@gmail.com

Ключевые слова: бизнес коммуникация, официально-деловые письма, письменное-деловое общение, межкультурная коммуникация

Аннотация. Данная статья посвящена изучению особенностей межкультурной официально-деловой коммуникации, а в частности, письменной формы бизнес-коммуникации. В статье рассматривается важность официально-делового письменного общения на межкультурном уровне и определяются основные форматы бизнес писем которые используются в межкультурно-деловом общении. На основе выполненного анализа, были определены основные типы бизнес коммуникации. Автор так же установил структуру официально-деловых писем согласно целей и задачам общения.

Статья поступила 15.03.2017 г.

**SPEECH ACT OF THREAT IN THE POLITICAL DISCOURSE
(on the basis of English political discourse)**

Abenova P.M.,

MA student, simultaneous interpreter
Kazakh Ablai khan UIRandWL,

Almaty, Kazakhstan, e-mail: abenova.p@mail.ru

Keywords: political discourse, communicative situation, speech of acts, direct and indirect speech of acts, performative explication, speaker, hearer, linguistics, illocutive and locative force, interpretation strategies, speech acts of threat, communicative intention, semantic contents.

Abstract. The aim of the article is to define the importance and usage of menassive speech of acts in the political discourse. Considerable attention is drawn on speech of acts and menassive speech of acts in political discourse, then their interpretation from English into Kazakh. the artice includes, the key aspect of menassive speech of acts explicit or implicit delivery. Speech act of threat is explicated by tne means of the form of other kinds of speech acts keeping its own communicative intention and semantic contents.

ӘӨЖ 81' 42

**САЯСИ ДИСКУРСТАҒЫ МЕНАСИВТІ СӨЙЛЕУ АКТІЛЕРІ
(АҒЫЛШЫН САЯСИ ДИСКУРСЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН)**

Әбенова П.,

магистрант, ілеспе аудармашы
Абылай хан атындағы КазХК және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: abenova.p@mail.ru

Тірек сөздер: Саяси дискурс, коммуникативті жағдаят, сөйлеу актілері, менасивті сөйлеу актілері, тура және жанама менасивті сөйлеу актілері, саяси дискурс, перформативті етітік, квазиперформативті етітік. ілеспе аударма, коммуникативті жағдаят, иллокутивті күш, адресат, адресант, лингвистика, экстралингвистика, аударма стратегиялары.

Андапта. Берілген мақалада саяси дискурстағы менасивті сөйлеу актілері мен оның сөйлемдегі құрылымы қарастырылған. Зерттеу барысында менасивті сөйлеу актілері толық зерттелді. Менасивті сөйлеу актілерінің аудару жолдары қарастырылған. Ілеспе аудармашылардың аудармаларына талдау жасалынып, олардың мағыналық ауытқулары мен сәйкестіктері қарастырылды. Сонымен қатар, тура және жанама менасивті сөйлеу актілеріне жан жақты түсінік берілген. Эксплицитті және имплицитті сөйлеу актілерінің айырмашылықтары айқындалып, мысалдар келтірілген. Перформативті және квазиперформативті етістіктер мәселеі қарастырылған. Менасивтің басқа сөйлеу актілерінен ерекшелігі айқындалған.

Қазіргі заманда ғылыми білімнің өсуі жеке ғылымдардың өсуіне алып келуде. Ғалымдар жекешеленген мәселелерге аса көп көңіл бөлуде. Кез келген саланың өзіне тән ерекшеліктері мен артықшылықтары бар. Жаһандану үрдісінде көптеген салалар дамып келеді. Медицина саласы болсын, заң саласы немесе саясат болсын заманауи қиыншылықтар мен өзгерістерге тап болады. Осыған орай, әр салада қолданылатын теримдер, арнайы сөздер және ұғымдар саны күнен күнге артуда. Біз аталған салаларда жиі қолданыста жүрген «дискурс» терминін қарастырамыз.

Лингвистика саласында «дискурс» термині кейінгі кезде жиі қолданылатын теримдердің қатарында. «Дискурс» сөзі қазіргі кездегі барлық салаларда қолданылуы, оған белгілі бір анықтама беруде қиындық туғызып отыр. функционалдық – коммуникативті әдіс «дискурсты» күнделікті өмірдің маңызды салаларының бөлігі және өзіне мәтіннен бөлек экстралингвистикалық факторды, оның ішінде аялық білім, өзіндік пікір, құрылымдар мен адресаттың мақсаты сияқты мәтінді түсінуге қажетті ақпараттарды қажет ететін күрделі коммуникативті құбылыс ретінде қарастырады.

«Дискурс» термині бірқатар ғылым салаларында, атап айтқанда лингвистика, антропология, әдебиеттану, этнография, әлеуметтану,

әлеуметтік лингвистика, философия, психолінгвистика, когнитивті психология және т.б салалардақолданысқа ие болғандықтан, оған толық анықтама беру лингвисттерге қиыншылық туғызып отыр. Әр гуманитарлық ғылым саласы «дискурс» сөзіне өзіндік анықтамаларын береді. Дегенмен, жоғарыда аталған ғылымдардың зерттеушілерінің берген анықтамаларының негізінде «дискурс»сөзіне заманауи ғылымның жалпы даму үрдісін сипаттайтын жалпы анықтама беру мүмкін болды.

Саяси дискурсты саясаткерлер, психологтар, философтар, әлеуметтанушылар, экономисттер, коммуникация мамандары және лингвистер зерттеуде. Көптеген зерттеушілер саяси ойлау, саяси әрекет және саяси тілдік құрылым бір - бірімен тығыз байланыста деп санайды. Осыған орай, саяси дискурс бірнеше мамандықтардың зерттеу объектісі болып табылады. Саяси дискурсты зерттей келе, тіл танымының жаңа бөлігі – саяси лингвистикаға келдік. А.Н. Барановтың ойынша, саяси мәтіндерді оқуға деген қызығушылықты бірнеше факторлармен түсіндіруге болады. Біріншіден, сөзге - әр кезде тілдік жүйенің қызмет салаларына бағытталған лингвистикалық теорияның ішкі қажеттіліктері жатады. Екіншіден, саяси ойлаудан туындаған саяси мәселелер және олардың саяси сипаты; саясаттанудағы алдын – ала болжау үлгілерін құру қажеттілігі. Сонымен қатар, саяси мәтіндерді талдау әдістерін жасау жатады. Үшіншіден, саяси коммуникацияны қоғамдық ойды бақылаудан алшақ ұстауға сұраныс жатады [1,241 б.].

Зерттеушілердің арасында «*саяси тілге*» ортақ, терминді толық сипаттайтын анықтама болмай отыр. Лингвистикалық әдебиетте «*саяси дискурс*» түсінігімен қатар (Е.И. Шейгал, А.Н. Барановтың) «қоғамдық саяси сөз» (Т.В. Юдинаның), «агитациялық саяси сөз» (А.П. Чудиновтың), «қоғамдық ойдың тілі» (П. Н. Денисовтың), «саяси тіл» (О.В. Воробьеваның) сипаттамалары қолданылады.

Лингвистикалық әдебиетте саяси дискурстың кең және тар мағынасы бар. Кең мағынаны ұстанатын ғалымдардың пікірлерін мысалға келтірсек, В. Н. Базылевтың пікірінше, кез келген тілдік құрылым, субъект, адресат немесе саясатқа қатысты мазмұн орыс тілді саяси дискурсқа қатысты болады» [2,23-б.]; сонымен қатар, ғалым Герасименконың ойынша, белгілі бір паралингвистикалық контексте тілдік құрылымның санына – саяси қызмет, саяси көзқарас пен сенім, оның ішінде жағымсызы (саяси сенімнен бас тарту, саяси көзқарастың болмауы) кіреді [3,22-б.]. Келесі ғалым А.Н. Барановтың ойынша, дискурсивті тәжірибенің жиынтығы - саяси коммуникацияның нақты

тақырыбын құрушы және оның қатысушыларын айқындаушысы болып табылады» [1,246-б.]. Тілдік материал ретінде саясаткерлердің, сарапшылардың, комментаторлардың айтқан сөздері және БАҚ басылымдары, саясатқа қатысты әр түрлі тақырыптағы арнайыбасылымдық материалдар қолданыла алады.

Кейбір зерттеушілер саяси дискурсты публикациялық сала тілі ретінде қарастырады. Ұжымдық зерттеуде “Politically speaking: a worldwide examination of language used in the public sphere” ғалымдар саяси қазмет барлық саяси мәлімдемелерге тән деп санайды. Сонымен, саяси дискурс – тілді әлеуметтік-саяси саладағы қарым - қатынаста, қоғамдық саладағы қарым - қатынаста белсенді қолдану. Мәтіннің саясатқа қатысы оның тақырыбымен және оның саяси коммуникациядағы орынымен анықталынады. «Саяси тілдің» қоғамдық саладағы тілдік кең мағынасы БАҚ билігінің артуы, жаңа коммуникациялық технологиялардың дамуы, жаһандану үрісінің кеңейуі мен саяси коммуникацияның коммерциялану үрдісін қамтиды.

«Дискурсты» әлеуметтік құбылыс ретінде сипаттайтын анықтаманы Т.А. Ван Дейк берген. «Дискурс» - айтылым ағымы. Тіл үнемі өзгерістерге ұшырап отыратын, оның қозғаушы күші. Тіл дискурстың орын алатын тарихи дәуірдің өзгерістерін, қатысушылардың жеке және әлеуметтік ерекшеліктерін, коммуникациялық жағдаяттарын қамтиды. Дискурста ұлттық және жеке менталитет пен мәдениет көрініс алады [4,47-б.]. Лингвист Ю.С. Степанов дискурсты баламалы әлем, факті және себеппен байланыстырады. Ю.С. Степанов сонымен қатар, «жискурса» - «тілдегі тіл» деген лингво – философиялық анықтама берген. «Дегенмен, дискурс тіл сияқты стильге, грамматикаға не болмаса лексикондарға ие емес. Бірінші кезекте, «дискурс» - ерекше грамматикалық құрылымы бар, ерекше лексиконға ие мәтінге негізделеді» [2,45- б.].

Саяси дискурстың тар мағынасын ұстанатын голландтық лингвист Т. Ван Дейктің ойынша, *саяси дискурс* – әлеуметтік саясисаламен шектелген жанрлар классы. Саясат саласына кіретін жанрларға үкімет отырыстары, парламенттік дебаттар, партиялық программалар, саясаткерлердің мәлімдемелері бәрі саяси дискурс құраушылары. Ғалым саяси дискурсты мамандық шеңберімен шектей отырып, оны институционалды дискурс формасы деп санайды. Басқа сөзбен айтқанда, саяси дискурс институционалды орталарда орын алады, атап айтқанда, үкімет, парламент сессиясы, саяси партия сессиясы және т.б. мәлімдеме институционалды ортада, саяси қызметкермен жасалынуы

керек. Сонымен, аталған дискурс саяси ортада саяси актімен жасалынған кезде ғана саяси болып саналынады [4,17-б.].

«Сөйлеу актілері» – сөйлеу қызметінің ең кіші бөлігі. Сөйлеу актісінің теориясы – лингвистика ғылым саласының маңызды бөлігі болып табылады. Сөйлеу актісі іс – әрекет болғандықтан, оның субъектісі, мақсаты, амалы, құралы, нәтижесі, шарты, сәтті шығуы сияқты сипаттары болады. Сөйлеу актісінің субъектісі – адресат (сөйлеуші) , оның объектісі – адресантқа (тыңдаушыға) сөз сөйлейді. Айтылған сөз сөйлеу актісінің нәтижесі мен құралы ретінде қарастырылады. Сонымен, сөйлеу актілерінің классикалық ғылымында әр түрлі ғалымдардың еңбектері бар. Онда сөйлеу актісі көптеген сипаттар мен негіздерге байланысты қарастырылған. Қарастырылған компоненттердің арасында сөйлеу актісінің құрылымы, сәтті болу шарты, айтылу ниеті мен мақсаты, иллюкутивті күші мен иллюкутивті қызметтері де кіреді. Көптеген ғалымдар сөйлеу актісінің құрылымындағы перформативті етістіктерге аса көңіл бөледі және оның ерекшелігін атап өтеді.

Саяси дискурста қолданылатын менасивті сөйлеу актісі немесе қорқыту сөйлеу актісі (МСА) үнемі ғалымдардың қызығушылығын туғызған. Менасивті сөйлеу актісі көптеген зерттеу жұмыстарында жеке ескерту, анықтама, мысал, иллюстративті үлгі ретінде беріледі.

Менасивті сөйлеу актісінің басты мақсаты қорқыту, үрейлендіру болып табылады. Конфликтология теориясында қауіп төндіру агрессивті сөйлеу актілерінің бірі ретінде қарастырылады. Менасивті сөйлеу актісі манифестация немесе қоғамдық асимметрия ретінде қызмет етеді. Агрессия алдын ала қарсыласына зиян келтіру немесе жағымсыз қобалжу туғызу ниетімен өзін – өзі деструктивті ұстау. Қорқыту тек қана қарсы тараптың мүддесіне зиян келтіру ғана емес, сонымен қатар, қарсыласты ұсынылған талаптарға сай әрекет етуге міндеттеу [5,121-б.]

Қарсыласына (әріптесіне, адресантына) әсер етудің тактикалық амалы және оны манипуляциялау амалы бола отырып, қорқыту лингвистердің назарын аудармай қоймады. Қорқыту, үрейлендіруді саяси дискурста қолдану, аталған дискурстың мақсатына сай, оның вербалды жүзеге асырылуында амалдар қайта қарастырылады. Осыған орай, саяси коммуникацияда қорқыту орын алған жағдайға сай, көп мақсатты қарсыласын манипуляциялау үшін тактикалық құрал ретінде қолданылады. Саяси дискурста мақсаттар көбіне билік үшін күрес және келіссөздер болып табылады. Келіссөздер орын алған жағдайда,

басқаша сөзбен айтқанда ымыраға келуге тырысқанда қорқытудың жүзеге асырылу шарттары егжей – тегжейлі қарастырылады. Көптеген талаптардың шарттары қарастырылады. Оның ішінде маңызды фактор жүзеге асырылу мерзімі талқыланады.

Адресант қауіп төндіру, қорқыту және үркіту амалдары саяси дискурста көбіне белгілі бір тақырыптар аясында өрбиді. Оларға: күш көрсетуге әкелетін әскери шиеленіс, халықаралық әлеуметтік – мәдени және саяси – дипломатиялық байланыстар орнату және оларды тоқтату, үміткерлердің билік үшін шынайы күресі.

Тілге функционалды көзқарас тұрғысынан, менасивті сөйлеу актілерін қауіп төндіру ниеті басым коммуникативті – прагматикалық классқа жатқызуға болады. Менасивті сөйлеу актілері коммуникативті – прагматикалық тұрғысынан түп мағынасы жасырын берілген имплицитті және адресанттың ниеті ашық берілген эксплицитті болып бөлінеді. Эксплицитті және имплицитті менасивті сөйлеу актілерінің толығырақ зерттеу үшін тура және жанама сөйлеу актілерін зерттеп қарастырайық.

Тура және жанама сөйлеу актілері лингвистердің қызығушылығын бұрыннан бері тудырған. Эксплицитті түрде берілген сөйлеу актісі – адресант өз ойын ашық, мағыналық өзгертусіз берген кезде, сөйлеу актілерінің теориясында тура сөйлеу актісі ретінде қарастырылады. Егер «адресант өз айтқанынан артық, бөлек нәрсені меңзесе» [5, 195-б.], ондай сөйлеу актісі жанама сөйлеу актісі болып табылады. Дж. Серль, жанама сөйлеу актілерін зерттей отырып, « ондай жағдайда белгілі бір жағдайға қатысты иллокутивті күші бар сөйлемдер, басқа иллокутивті актінің жүзеге асырылуына қатысты айтылуы мүмкін».

Жоғарыда аталғандай, сөйлеу актілерінің тура және жанама болып бөлінуі сөйлемдегі иллокутивті күштің қаншалықты эксплицитті берілуіне байланысты болады. Тура сөйлеу актілерінің иллокутивті сипатын білдіру амалы перформативті формула болып табылады (1 жақ жеке есімдік + 1 жақ етістік, осы шақ, индикатив). Перформативті формула иллокутивті қызметі мен перформативті етістік арасындағы сәйкестікті айқын көрсетеді. Ендеше, иллокутивті актінің мазмұны вербалды түрде эксплициттелінеді және перформативті етістікке сәйкес келеді. Мысалы, *I declare, I order, I promise, I claim, I accuse etc.*

Долининнің айтуынша, жанама (имплицитті) сөйлеу актісінің өзіне тән жеке формуласы болмайды. Көбіне ол сөйлемнің контексінен, талқыланып жатқан, орын алған жағдайға байланысты және қатысушылардың ортақ аялық біліміне байланысты анықталып

жатады [6, 3-б.]. Осыған орай, біз жанама сөйлеу актісінің тек көзбе көз кездесулерде ғана анықталынатынын және ол жазба хаттарында, мәтіндеріне қорқыныш ретінде қабылданбай қалуын мүмкін екенін түсінеміз. Оны келесі мысалдан көре аламыз, "*these Nazi submarines and raisers are the rattlesnakes of Atlantic*". Берілген сөйлем бір қарағанда екі мемлекеттің теңіз күштерін салыстырып, біреуін кемсітіп жатқандай болып көрінуі мүмкін. Бірақ алдыңғы контекске жүгінетін болсақ, имплицитті түрде берілген шынайы менасивті көре аламыз. "*But when you see a rattlesnake poised to strike, you do not wait until he has struck before you crush him.*" [7, 87-б.]. Тек алдыңғы сөйлемге қарағанда ғана, толық контекске жүгінгенде ғана сөйлеушінің шынайы ойын, яғни қарсыласының шабуылын күтпей, бірінші болып өзі шабуылдайтынын түсінеміз.

Жоғарыда көрсетілгендей, сөйлеушінің шынайы ниетін айқын көрсететін эксплицитті тура сөйлеу актісі болып табылады. Бұл жерде, перформативті қызмет бірден сөйлеу актісінің әрекетін көрсетіп, айтылу сәтінде жүзеге асырылып жатқан әрекеттің эквивалентінің қызметін атқарады. Жоғарыда аталған, перформативті етістіктерге, Дж. Остин, бірнеше сипаттама берген. Олардың ішінде, перформатив 1 жақтағы, жекеше түрдегі, осы шақта жазылған етістіктер жатады. Мысалы, *I promise*. Адресант перформативті етістікті қолдана отырып, ол әрекетті сипаттамайды, орын алып отырған жағдайды да сипаттамайды. Перформативті қолдану арқылы, ол әрекет жасайды. Осыған орай, перформатив әрекеттің сипаты емес, негізгі әрекет болып саналады [8, 58-б.]. Перформативтің сәтті жүзеге асатыны және сәтсіз жүзеге асырылғаны болады. Перформативтің сәтті болуы, оны айтқан адресанттың құзіреттілігі мен лауазымына байланысты. Перформатив тек оны айтатын адресант қана болмай, айтылған бұйрықты жүзеге асыратын адресат болғанда ғана сәтті, әрі тиімді шыққан перформатив болып саналады [6, 60 - б.].

Сөйлеу актісі жайында айтқанда, міндетті түрде сөйлеу әрекетіне жататын және сөйлеу барысында жасалынатын әрекетті атап көрсететін етістіктер тобы бар екенін атап кеткеніміз жөн болады. Аталған етістіктер тобы иллюкутивті етістіктер болып табылады және иллюкутивті күштің көрсеткіші ретінде перформативті қызметте қолданыла алмайды. Осы етістіктерге "*threaten*" - "қорқыту" да жатады. Аталған етістіктер жеке «квазиперформатив» атауына ие болған. Осы етістіктерді жеке топқа бөліп қарастырудың себебі, олар перформативті сөйлемде қолданыла алмайды, тіпті қолданылған сәттің

өзінде, бірінші жақтағы осы шақта әрекеттің жүзеге асырылуына мүмкіндік беретін арнайы оператор, жүзеге асырушы етістікті талап етеді. ҒалымЗ. Ведлердің квазиперформатив етістіктеріне жүргізген тәжірибесі, аталған етістіктер тобының үш басты ерекшеліктері бар екенін көрсетті [9, 34- б.].

Көбіне ауызша сөзде қолданылады. Квазиперформатив тобына жататын етістіктер тек қана сөз барысында айтылып қоймай, басқа да жолдармен жүзеге асырыла алады.

Квазиперформативті етістіктердің семантикалық құрылымында перлокутивті әсер қалдытарын және соңғы нәтижені көрсететін арнайы күші бар. Ол адресант үшін өте тиімсіз және қауіпті салдарларға әкелуі мүмкін. Біз қарастырып отырған "threaten" етістігі аталған үш аспектіге де сай келеді:

1. Threaten – to say that you will cause someone pain, unhappiness or trouble, if they do not do what you want to announce an intention to inflict evil, injury, damage, loss or harm;

2. Threaten- to do something undesirable, violent;

3. Inflict evil, injury, damage, loss, harm (threaten) [10, 15- б.].

Сонымен, аталған аспектілер "threaten" етістігінің семантикалық мағынасы оны иллокутивті етістіктер қатарына қосатынын көрсетеді және біз оны квазиперформативті етістіктер қатарына жатқызсақ болады. Вендлер атап өткендей, аталған етістікті сөйлемде қолдану, адресант үшін тиімсіз салдарға әкелуі мүмкін. Дегенмен, квази перформативті етістіктер эксплицитті және имплицитті менасивті сөйлеу актілерін айту барысында қолданылады. Осыған сүйене отырып, біз эксплицитті және имплицитті менасивті сөйлеу актілерінде қолданылатын етістіктерді бөліп қарастырсақта болады. Дегенмен, адресат өз тарапынан адресант берген ақпаратты дұрыс түсінуін қадағалауы қажет. Басқа жағдайда, менасив сәтсіз берілген болып саналынады, адресант үшін ешқандай пайда алып келмейді.

Квазиперформативтердің негативті әсерін айтатын болсақ, онда екі түрін атап өткен жөн:

- әлсіз фактор адресатқа қатысты;
- күшті фактор адресантқа қатысты;
- "threaten" етістігінің перформативті түрде қолданылмауы, оның басқа етістіктер арқылы қорқытуды жүзеге асыра алмайды дегенді білдірмейді.

Сөйлеу актілерінің перформативті түрінің менасивті тобын анықтау үшін, бірінші кезекте, қорқыту жүзеге асырылатын коммуникативті

жағдайды анықтау керек.

Айтылған сөздің прагматикалық мағынасын лингвистер екі компоненттен тұрады деп санайды: айтылған тілдің бірліктер арқылы берілген сөздің мағынасы және қарым - қатынастың контексті немесе орын алған жағдайы. «Айтылған ой құрылымдық – тілдік бірлік пен коммуникативті жағдайдан тұрады. Осы жағдайда, айтылған ой тілдік бірліктің коммуникативті жағдайға байланысты құрылу арқылы жасалынады [11, 29-б.]. Сонымен, сөйлемің прагматикалық мағынасы адресантқа сөйлем құрылымы грамматикалық және лексикалық құрылымы дұрыс жасалғанда ғана адресатқа жетеді деген қорытындыға келеміз.

Қорқыту жағдайының коммуникативті құрылымы прагматикалық компоненттен тұрады:

- 1) адресат
- 2) адресант
- 3) менасивтен келген «пайда мен залал»
- 4) адресат пен адресант қарым– қатынасы

Соңғы екі компонент менасивті басқа сөйлеу актілерінен айымашылығын көрсетеді. Мысалы, «пайда мен залал» көрсеткіші менасивті сөйлеу актісін басқа кеңес беру сияқты сөйлеу актілерінен ерекшелігін білдіреді:

“The American tide is ebbing. It is better for you to restrain your politicians who are thronging the steps of the White House” [12].

Коммуникативті құрылымның аталған соңғы екі компоненттері, өзіндік мағынасы бар болғанымен айқын формасы жоқ менасивті жеке сөйлеу актісі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Перформативті– эксплициттік айтылуы жағынан менасив промисивті, директивті және комиссивті сөйлеу актілерімен сәйкес келсе, имплицитті– перформативті және жанама айтылған менасив ассертивті сөйлеу актілеріне сәйкес келеді.

Ағылшын саяси дискурсында лексикалық тұрғысынан менасивті сөйлеу актілерінің функционалды перформативті егістіктері келесі түлерге бөлінеді:

- қорқыту –уәде беру (промисив): promise, vow, swear
- қорқыту –алдын алу (директив): warn
- қорқыту –ниеттену (комиссив): intend, seek, assure.

Промисивтің перформативті формуласын эксплицитті айтылған сөйлемде, менасивті адресанттың адресатқа залал немесе зиян келтіргісі келгенін көрсететін құрылымдық мағынасынан білуге болады.

“I promise to hunt down any remaining suspects in the near – simultaneous bombings of the U.S. missions in Kenya and Tanzania” [13].

Бұл мысалда адресант, Ақ Үйдің баспа – сөз хатшысы Дж. Локхард адресатқа зиян келтіретін әрекет жасауға уәде беруде. Дәл осы жерде жәй уәде беру (промисив) пен қорқытудың (менасив) айырмашылығы көрінеді.

«Promise» перформативті етістіктің менасивті формулада «swear» (ант ету)«vow» (салтанатты түрде уәде беру) синонимдері қолданылады.

“I vow to continue the fight against the terrorists and their allies” [14].

Директив адресанттың ниетін білдіретін сөйлеу актісі [15, 34-б.]. Директивті сөйлеу актісінің үш түрі бар. Олар:

- прескрептивтер (бұйрық, ережелер, тиым салу);
- реквестивтер (өтініш, шақырту);
- суггестивтер (кеңес, ұсыныс, ескерту) .

Аталған директивтердің барлығы адресант үстемділігін көрсетеді, бірақ жүзеге асырылуда айырмашылықтар бар. Менасивті сөйлеу актісінде көбіне соңғы директив түрі ескерту қолданылады. Стандартты перформативті формада перформативті етістік 1 жақта, жекеше түрде, осы шақта жазылады [7,88-б.]. Құрылымдық синтактикалық кесте қиындатылуы және кеңейтілуі мүмкін. Келесі мысалда менасивті сөйлеу актісі ағылшын тілінің модальды етістігі көмегімен жасалынған.

“I must warn them that there are adequate penalties in the law to prevent them from doing it (seeking selfish advantage) [16].

Соңғы комиссивтер формасына келетін болсақ, адресантты белгілі бір іс – шараларды жасау арқылы жағдайды өзгертуге міндеттейді. Адресант«Қолымнан келгеннің бәрін жасаймын» деген ниетін білдіреді. Комиссивтерде адресанттың ниетін (seek intend), міндеттемені (guarantee, assure) білдіретін сөздер қолданылады. Мысалы,

“We are forward – looking in our research and development to anticipate and achieve the unimagined weapons of the future. With these and other improvements, I intend to assure that our vigilance, power and technical excellence keep abreast of any realistic threat we face” [14].

“With one of those essential tools I seek to track terrorists, t disrupt their cells, and to seize their assets” [16].

“The key to success is not to grow tired in the fight against terror. And I can assure you I won’t” [16].

Менасивті сөйлеу актілерінің құрылымындағы аса маңызды рөлді перформативті етістіктер ойнайды. Перформативтерді зерттеуде

Дж. Остин көптеген сөздік актілерграмматикалық құрылымы жағынан хабарлы сөйлем сияқты құрылады және белгілі бір ақпаратты хабарлау үшін жазылады. Олар шындыққа жанасатынын немесе жанаспайтынын анықтауды қажет етпейді. Автор осындай сөйлемдерді перформативті сөйлем деп қарастыруды ұсынады. Мысалы,

My job above all is to defend the United States of America – to stand up for and defend our interests in the world. And if we were to stand idly by and know that in doing so we are allowing a dangerous dynamic to take hold which **promises greater conflict and** instability to a region in which we have vital interests, we would be derelict in our own responsibilities.

Жоғарыда көрсетілген сөйлемдер типін Дж Остин перформативтер (ағыл. Perform – жүзеге асыру, істеу және орындау) деп атауды ұсынады. Перформатив атауы «белгілі бір әрекеттің жүзеге асырылуын» білдіреді [7, 23-б.]. Берілген сөйлемдер иллюкутивті қызметіашып көрсетіп тұр. Перформативтер белгілі бір конвенцияға жүгінетін іс – әрекеттер жүзеге асыруға қызмет етеді. Мен «уәде» бердім деген сөз аталған әс-әрекетті орындауға сөз беруді білдіреді. Перформативтерге қарсы ұйым констативтер болып табылады.

Перформативтердің шындық немесе өтірік болу критерийлерін анықтау мүмкін болмағандықтан, Дж Остин бізге перформативтің сәтті және сәтсіз шығу критерийлерін ұсынады. Себебі, перформативтер референтті қажет етпейді, іс-әрекетті өзі жүзеге асырады, коммуникациялық жағдайды өзі тудырады [7, 68-б.].

Перформативтің сәтті шығуы үшін тек қана сөзді айтып қоймай, бірқатар шарттар жүзеге асырылуы қажет. Ол шарттарға Дж Остин перформативтердің орындалу барысында белгілі бір жағдайлардың салдарынан перформативтің сәтсіз шығуын жатқызады. Ондай жағдайда перформатив жалған емес сәтсіз орындалған болып саналынады.

Перформативтердің лексико – семантикалық құрылым негізін перформативті етістіктер құрайды. Аталған етістіктерге лексикалық мағынасы бойынша, сөйлеу актілерінің жүзеге асырылу шарттары мен мақсаттарын орындалуын білдіретін етістіктер тобы жатады. Перформативті етістіктер -сөйлеу актісінің жүзеге асырылуын айтылуүрдісі арқылы білдіреді және орындайды.

Перформативті сөйлемдердің эксплициттілігі, иллюкутивті күші сөйлемдегі етістіктің берілуіне байланысты анықталады [7, 34- б.]:

1. I (hereby) promise you to be there at five (promise)
Мен сізге сағат 5-те сонда болуға уәде беремін. (уәде беру)
2. I (hereby) order you to be there at five (order)

Мен саған сағат 5-те сонда болуға бұйырамын (бұйрық)

3. You are (hereby) ordered to report to jury duty (order)

Сіз сотқа қызметтік есеп беруге міндеттелгенсіз. (бұйрық)

Берілген сөйлемдер синтактикалық тұрғысынан қарастырсақ хабарлы сөйлем болып тұған сияқты. Осыған орай, I promise \ I order құрылымындағы сөйлемдердің барлығы перформативті префиксі бар деуге грамматикалық негіз жоқ. Бірінші жақтағы есімдік пен осы шақтағы перформативті етістіктің хабарлы сөйлемдегі иллокутивті күшін қалай анықтау сұрақ болып қалып отыр. Оның себебі, сөйлемнің «перформативті әсеріне» байланысты:

4. I promise you to be there at five (is not a promise)

Мен сағат 5-те сонда боламын, уәде беремін. (уәде емес)

5. He promises to be there at five (is not a promise)

Ол сонда сағат 5-те болатынына уәде берді.

1-ші және 3-ші сөйлемдер басқа да хабарлы сөйлемдер сияқты шындық болу кепілдігі бар пайымдауды білдіріп тұр.

Серль, эксплицитті берілген перформативті сөйлемдердің өзін растаушы пайымдау екеніне қарсы шыққан. Ол мұнда пайымдаудың жоқтығын алға тартқын. Оның орнына, біз сөйлемдегі етістіктерге дұрыс семантика беру мәселесін қарастырамыз. Серль келесі эксплицитті перформативтердің теориясына қарсы шыққан:

а) перформативті сөйлемдер перформативті етістіктермен жасалынатын әрекет;

ә) перформативті сөйлемдер өз орындалу шартына кепілдігі бар;

б) А және Ә нұсқаларын етістіктердің перформативтілігі мен есеп беру қолданысы лексикалық мағынасы сәйкес келгенде перформативті сөйлемдер болып табылады.

Серльдің сөйлеу актісіне сүйенсек, уәде беру сөйлеушінің сол әрекетті жасау ниеті болуын талап етеді. Сонымен қатар, басқа да перформативті етістіктерге сәйкес болады. Сонымен, жоғарыда берілген барлық сөйлемдердегі пайымдауда сөйлеушінің ниеті болуы расталмаған.

Серльдің келіспеушілігі орынды, дегенмен сөйлеушінің берілген уәдені орындау ниетінің болуы немесе болмауы нақты емес. Эксплицитті перформативтің пайымдауын жүзеге асыратын перформативті етістіктерді қарастырмақпыз.

«Order» сөзінің мағынасы неде және 6 сөйлемдегідей есеп беру және 7 сөйлемдегідей перформативті қолданыстары бар ма?

6. A ordered B to sign the report.

А Бден есепке қол қоюын талап етеді.

7. [A to B] I order you to sign the report now.

[А Бға] мен сенің есепке қазір қол қоюыңды талап етемін.

Мұндағы басты стратегия есеп беру қолданысының шынайы шарттары қандай және етістіктер жеке есімдікке қатысты осы шақта қолданса не болатынын анықтау. Есеп беру мағынасында қолданудан бастауымыздың себебі, сөйлеуші олардың шындық болу шартын түйсікке сүйеніп біле алады. Бірақ ол перформативті қолданысқа қатысты айтылмайды. Себебі, сөйлеу барысында ол шындық болады, ал хабарлы сөйлемнің шындық болу шарт контеті анық емес.

6 сөйлемдегі пайымдаудың А Бдан үстемділігі бар екенін байқай аламыз. Сонымен қатар, А дың Б тарапына қатысты Коммуникативті акт орындалғанын білдіреді. Бірақ қандай коммуникативті акті ?оны түсіну үшін 7 немесе 8 (а, ә, б) сөйлемдерінен байқай аламыз:

8. А. Sign the report now! – дәл қазір есепке қол қой!

Ә. You must sign the report now! – сен дәл қазір есепке қол қоюың керек!

Б. I want you to sign the report now! – сенің есепке дәл қазір қол қойғаныңды қалаймын!

Берілген сөйлемдердің ұқасатығы неде? Біздің ойымызша, ортақ контекстке сай, А -дың Б - ды есепке мәжбүрлі түрде қол қойғызғалы жатқанын байқай аламыз.

Егер Б тапсырманы қабылдаса, ол талапқа сай әрекет етуді, есепке қол қоюды өзі де қалайды дегенді білдіреді. Келесі жағдайлар Б қол қоюға ниетті болуын сабеп болуы мүмкін. Егер ол А мен Б арасындағы келісімшарт болса, ол қол қояды, егер есеп оның кеңсесіне тиесілі болса, қол қоюға тез арада барады жәнет.б. Бір тараптың актіні орындауды қалауы шарт болмаса да, екінші тараптың талабына сай оны орындайды. Актіні орындатудың себептеріне сөйлеушінің әлеуметті және институционалды лауазымына байланысты болады.

Әрине, Б өз тарапынан міндетті орындаудан келесі екі жағдайда бас тартуына болады: А – дың лауазымын мойындамау; немесе А – лауазымын мойындай отырып, міндетті орындамау. Олиностиционалдық және әлеуметтік тәртәпкебағындау. Баса назар аударара кететін жәйт, б сөйлем шындық болуы келесі жағдайлар орын алғанда шындыққа айналады.

9. А) A ordered B to sign the report (but B refused to do it)

А Б –дан есепке қол қоюды талап етеді (бірақ Б оны орындаудан бас тартады).

B) A ordered B to sign the report (but B questioned his authority)

А Б –дан есепке қол қоюды талап етеді (бірақ Б оның лауазымын мойындамайды)

Тағы бір орын алуы мүмкін жағдай келесі мысалдағыдай сөйлеушінің талабы естілмей қалуы мүмкін.

10. A ordered B to sign the report (but B didn't hear him)

А Б –дан есепке қол қоюды талап етеді (бірақ Б оны естімей қалады).

11. He ordered Kornilov to desist but either the message failed to reach the general or he ignored it.

Ол Карниловқа торғаруды талап етті, бірақ хаттама генералға жетпеді немесе генерал оған назар аудармады.

Осы орайда ең қажеттісі, сөйлеуші орын алған жағдайды қабылдауды күтуі, актінің орын алуының ең кіші шарты болады.

Қорытындылай келе 6 сөйлемнің шындыққа жанасуына басты себептер, А мен Б арасында коммуникативті актіде А тарапынан Б –ның есепке тез арада қол қоюын қалауы және А-ның Б-ға үстемдігінің болуы. Перформативті әсер перформативті актіде талаптың болған жағдайында ғана орын алады.

Сонымен, саяси дискурсты зерттеудің негізгі лингвистикалық амалдарын қарастыра келе, аталған әдістер тіл мен саясат арасындағы байланысты айқындап, саяси дискурсты пән аралық зерттеудегі үрдісін көрсетеді. Қазіргі кездегі қазақстандық лингвистердің басты мәселелері қазақша саяси дискурс нормаларын анықтау және үлгілі саясаткердің үлгісін жасау болып отыр. Жалпы, сөйлеу актілерінің классикалық ғылымында әр түрлі ғалымдардың еңбектері бар. Онда сөйлеу актісі көптеген сипаттар мен негіздерге байланысты қарастырылған. Қарастырылған компоненттердің арасында сөйлеу актісінің құрылымы, сәтті болу шарты, айтылу ниеті мен мақсаты, иллокутивті күші мен иллокутивті қызметтері де кіреді. Көптеген ғалымдар сөйлеу актісінің құрылымындағы перформативті етістіктергеаса көңіл бөледі және оның ерекшелігін атап өтеді.

Менасивті сөйлеу актісінің тілдік құрылымын қарастыра келе, біз менасивті сөйлеу актісінің адресанттың адресатқа өз дегенін жасату үшін қорқыту, үрейлендіру мақсатында айтылған сөздері екеніне көз жеткіздік. Сонымен қатар, негізгі перформативті етістіктің “threaten” жеке қорқыту сөйлемдерін құра аламса да, имплицитті түрде берілетінін түсіндік. Сөйлеу актісі қоғамда қабылданған белгілі әлеуметтік нормаларға қарсы жасалынады. Сол себептен, менасивті

сөйлеу актiсi басқа сөйлеу актiлерiнен ерекшеленедi. Басқа сөйлеу актiлерi менасивтiң құрамында кездескен жағдайда, қорқытудың коммуникативтi мағынасын жеткiзуге септiгiн тигiзедi. Олардың қатарына, жоғарыда аталған: промисивтер, директивтер және комиссивтер жатады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2001. – 437 с.
[2] Шейгал Е.И. Семантика политического дискурса. – Волгоград, 2000. –230 с.
[3] Герасименко Н.А. Информация и fascinация в политическом дискурсе// Политический дискурс в России. - М., 1998. – 490 с.
[4] Van Dijk T.A. Ideology. A multidisciplinary study. - London 1998. – P. 352.
[5] Дж. Серль. Что такое речевой акт// Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17.– М.: Прогресс, 1986.
[6] Долинин В.И. ИмPLICITное содержание высказывания //Вопросы языкознания. – 1989.- № 6.
[7] Остин Дж. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16.– М.: Прогресс. – 1986.
[8] Эпштейн О.В. Косвенный речевой акт в политическом дискурсе. Вып. 11.– Оренбург: Грамота.– 2009.
[9] Вендлер З. Факты в языке. М., 1987. – 60 с.
[10] Гак В.Г. Прагматика, узус и грамматика речи //ИЯШ.-1982. -№5. – С.15.
[11] Почепцов Г.Г. Функционально-прагматическое поле менасивных речевых актов. – Пятигорск, 2006. – 170 с.
[12] Special News Reports. – Режим доступа: URL: <http://www.buzzle.com/articles> - (дата обращения 12.2.2017).
[13] The White House.- Режим доступа: URL: <https://www.whitehouse.gov/transitionsplash/>- (дата обращения 12.2.2017).
[14] Беляева Е.В Речевые акты со значением предупреждения. - М., 1997. – 96 с.
[15] The American Presidency Project. - Режим доступа: URL: - (дата обращения 12.2.2017).
[16] Revista Inter-Forum. Politica articles and publications. - Режим доступа URL: <http://www.revistainterforum.com> - (дата обращения 12.2.2017).

REFERENCES

- [1] Baranov A.N Vvedenie v prikladnyu lingvisticu. M., 2001.S. 437 [in Rus.].
[2] Sheigal E.I. Semantica politicheskogo discursa. Volgograd, 2000.S. 230 [in Rus.].
[3] Gerasimenko N.A. Informaciya I fascinacya v politicheskom discourse. In: Politicheskyyi diskurs v Rossii.M., 1998.S. 490 [in Rus.].
[4] Van Dijk T.A. Ideology. A multidisciplinary study. London, 1998. P. 352
[5] Searle J. How to do things with words. In: Novoe v zarubezhnoi lingvistike. Edition 17. M.: Progress, 1986 [in Rus.].
[6] Dolin V.I. Implicitnoe soderjanie vyskazyvaniya. Voprosy vyskazyvaniya. 1989. № 6. [in Rus.].
[7] Austin J. Slovo kak deistvie// Novoe v zarubezhnoi lingvistike. Edition 16. M.: Progress, 1986 [in Rus.].
[8] Epshtein O.V. Kosvenniy rechevoi akt v politicheskom discourse. Edition 11. Orenburg: Gramota, 2009 [in Rus.].

- [9] Vendler Z. *Fakty v yazike*. М., 1987. S. 60 [in Rus.]
[10] Gakk V.G. *Pragmatica, uzus I grammatica rechi. IYaSh*. 1982. №5. S. 15 [in Rus.]
[11] Похерцов G.G. *Funkcional'no – pragmaticheskoe pole menasyvnyh rechevyh aktov*. Pyatigorsk, 2006. s. 170 [in Rus.]
[12] Buzzle.com Special News Reports. *Rezhim dostupa: URL: http://www.buzzle.com/articles*. Data obratcheniya 12.2.2017 [in Rus.]
[13] The White House. *Rezhim dostupa: URL: www.whitehouse.gov/transitionsplash*. Data obratcheniya 12.2.2017 [in Rus.]
[14] Belyaeva E.V. *Rechevye акты so znacheniem preduprejdeniya*. М., 1997. S. 96 [in Rus.]
[15] The American Presidency Project. *Rezhim dostupa: URL: www.presidency.ucsb.edu/ws*. Data obratcheniya 12.2.2017 [in Rus.]
[16] Revista Inter-Forum. *Politica articles and publications*. *Rezhim dostupa: URL: http://www.revistainterforum.com*. Data obratcheniya 12.2.2017 [in Rus.]

МЕНАСИВНЫЕ РЕЧЕВЫЕ АКТЫ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА ОСНОВЕ АНГЛИЙСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА)

Абенова П.М.,

магистрант, переводчик-синхронист,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: abenova.p@mail.ru

Ключевые слова: политический дискурс, коммуникативная ситуация, речевые акты, менасивные речевые акты, перформативные глаголы, эксплицитный и имплицитный речевой акт, квазиперформативные глаголы, синхронный перевод, иллокутивная сила, адресат, адресант, лингвистика, экстралингвистика, переводческие стратегии.

Аннотация. Статья посвящена менасивным речевым актам в политическом дискурсе и формированию менасивного речевого акта. Автор рассматривает менасивный речевой акт в политическом дискурсе с теоретической точки зрения и приводит примеры. Также, рассмотрены эксплицитное и имплицитное выражение менасивного акта и различия, свойственные каждому. В статье рассмотрено образование менасивных актов и значение перформативных речевых актов.

Статья поступила 13.03.2017 г.

Bauyrzhan G.,

MA student, simultaneous interpreter
Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: gulya.2801@list.ru

DIFFERENCES IN SYNTACTIC STRUCTURE OF KAZAKH AND CHINESE LANGUAGES

Keywords: syntactic structure, contrast analysis, subordinate clause, main clause, compound sentence, semantics, transformation,

Abstract. This article shows syntactic structure differences between Kazakh and

Chinese languages. In interpreting processes, we mentioned about the transformation from simple sentences to complex sentence and vice versa. In addition, the order of Chinese-Kazakh language sentence, regulate the order of time, space of the order and logical order theories and examples are given, Works on maintaining the information in original text due to changes and restructuring of sentences in source language have done.

УДК 81'25(811)

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ҚЫТАЙ ТІЛІ АРАСЫНДАҒЫ СИНТАКСИСТІК ҚҰРЫЛЫМДАРДЫҢ АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРЫ

Бауыржан Г.,

Абылай хан атындағы ҚазХТжӘТУ магистранты,
Алматы, Қазақстан, e-mail: gulya.2801@list.ru

Тірек сөздер: синтаксистік құрылым, салғастыра талдау, бағыныңқы сөйлем, басыңқы сөйлем, салалас құрмалас сөйлем, семантика, трансформация,

Аңдатпа: Мақала қазақ және қытай тілі арасындағы синтаксистік құрылымдардың айырмашылықтарын атап көрсетеді. Аударма үрдісіндегі күрделі сөйлемнің жай сөйлемге, жай сөйлемнің күрделі сөйлемге ауысуындағы трансформациялар қарастырылған, сонымен қатар қытай-қазақ тілінің сөйлем тәртібі, уақыт тәртібін реттеу, кеңістік тәртібін реттеу логикалық тұрғыда реттеу теорияларымен мысалдар ұсынылған, бастапқы мәтіннің өзгеруіне немесе қайта құрылуына байланысты ақпаратты жоғалтпау мақсатында барынша жұмыс жасалды.

Біршама тиянақты ойды білдіретін бір сөзді немесе сөз тіркесін сөйлем деп атайды. Міне, сондықтан аудармаға қатысты көзқарас бойынша олардың түсініктемелері әртүрлі болады. Сөйлемнің аудармашыға біршама қиындық тудыратын осындай қасиеттері сөйлем ішіндегі барлық құрамдас бөліктердің орамдылығынан көрінеді. Олар аударма барысында ішінара немесе толықтай өздерінің грамматикалық немесе лексика-семантикалық кейіптерін өзгерте алады. Мәселен, өзгеріске орамды болып келетіні- бастауыш. Қытай тілінен қазақ тіліне бастауышты аудару барысында нөлдік аударма, функционалдық ауыстыру, орын ауыстыру тәсілдері қолданылады. Нөлдік аударма қытай тілінің формалды бастауышы бар, яғни лексика-семантикалық мағынасы жоқ, тек грамматикалық кейіптегі сөйлемдерді аударуда қолданылады. Мысалы: 到最后的判决还要很长的路要走。 Соңғы шешімге дейін әлі алыс.

Қытай тілін зерттеуші педагог, ғалым Люй Шусян «қытай тілінің ерекшелігін тану үшін оны басқа тілмен салғастыра талдау жасау, қазіргі заманғы қытай тілінің ерекшелігін тану үшін көне қытай тілімен салыстыру керек; путунхуа (официальная норма китайского языка в КНР) ерекшелігін тану үшін диалектілермен салыстырады. Қалай болғанда да фонетика, лексика, грамматиканың барлығы салыстыра зерттелінеді», -деп тұжырым жасаған[1, 12-15-б.]:

- Қытай тілінде төрт үн бар, мағына үн (тон) арқылы анықталады;
- әрбір иероглиф бір буын болып есептеледі;
- жалаң буынды сөздер жиі кездеседі, күрделі сөздер көп түбірден құралады, бірақ морфологиялық түрлену болмайды;
- сөздердің орын тәртібі мен шылаулар қолданысы негізінде грамматикалық мағына айқындалады [2].

Төменде аударма тұрғысынан қарап, мысалдар арқылы қытай және қазақ тілдерін салғастырып талдау жасайық. Сөзіміз дәлелді болу үшін қазақ тілінің ерекшеліктері мен моральдық сипатын, қытай тіліндегі «ерекшелік» пен «стильді» аударма жасау барысында барынша айқын көрсетуге тырысамыз.

Қытай-қазақ тіл синтаксистік құрылымдарының өзара алмасуы

- Аударма үрдісіндегі күрделі сөйлемнің жай сөйлемге, жай сөйлемнің күрделі сөйлемге ауысуындағы трансформациялар. Аударма бірлігі жеке сөз немесе грамматикалық емес, тілдік бірліктердің үйлесімділігі болған жағдайда аудармашы нақты кедергілерге кезігеді. Бұл кедергілер екі әсермен анықталады: лексико-семантикалық үйлесімділік ережелерінің келіспеуі және синтаксистік үйлесімділік ережелерінің айырмашылығы. Нәтижесінде аудармашы таңдау алдында қалады: сөз тіркесінің бастапқы түрін сақтау, ішінара немесе толық қайта құруды қолдану.

Мысал: **国家要独立，民族要解放，人民要革命，这已经成为挡不住的历史潮流** [3, 2-3-бб.]:

қаз.: Мемлекетіміз тәуелсіздікті, ұлтымыз бостандықты, халқымыз революцияны қалаған бұл кез еңсерілмейтін тарихи трендке айналды.

анализ: аударма барысында қытай тіліндегі жай сөйлем → қазақ тіліндегі күрделі сөйлемге айналды.

Мысал: **由于中学成绩优异，他免费上了北京大学。**

қаз.: Ол орта мектепте жоғары бағамен оқығаны үшін Пекин университеті оған тегін оқу мүмкіндігін берді.

анализ: аударма үрдісінде қытай тілінің құрмалас сөйлемі → қазақ тілінде күрделі сөйлем болды.

- қытай тіліндегі салалас құрмалас сөйлем, күрделі сөйлем қазақ тілінде жай сөйлемге айналды.

Мысал: **为使进一步巩固国家独立，建设国富民强的社会，我们还有很长的路要走，而且这条路布满艰难。**

қаз.: Мемлекетімізді нығайтып, халқымызды бай-қуатты қылу үшін біздің жүрер жолымыз алыс әрі қиын.

анализ: қытай тіліндегі себеп-салдар салалас құрмалас сөйлем → қазақ тілінде жай сөйлемге ауысты.

Мысал: **使我苦恼的是我做这种工作经验不多。**

қаз.: маған қиындық тудырып тұрған бір жайт менің осы саладағы жұмыс өтілімнің аздығы болып тұр.

анализ: қытай тіліндегі жай сөйлем → қазақ тілінде күрделі сөйлемге айналды.

Мысал: 他为人单纯而坦率。

қаз.: оның адамгершілігі мол және жүрегі таза еді.

анализ: қытай тіліндегі жай сөйлем → қазақ тілінде жай сөйлем.

Қытай-қазақ тілінің сөйлем тәртібі

«Семантикада нақты контекст бойынша тәртіп жоқ, дегенмен семантиканың синтаксистік құрылымда әсіресе синтагматикалық қатынаста сызықтық көрсетуі жоғары. Сөз тәртібінің субстанциясы ойлауды бойлай отырып синтаксистік бірліктің орын тәртібін реттейді, дегенмен S-V-O сөйлем құрылымы тіліміздегі ең көп тараған структура. Ол тіліміздің танымдық тәртібіне лайықты құралған және кеңінен таралған.»- деген тұжырым жасаған Шао Жы Хунь[4, 21-б.].

Мысал: Біздің мақсатымыз – елі бақытты, жері гүлденген қасиетті Отанымыз Қазақстанды «Мәңгілік Ел» ету! Әлемдегі ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына қосылып, бай да қуатты елдермен иық түйістіру. Біз бұл мақсатымызға міндетті түрде жетеміз [5, 1-2-бб.].

Аудармасы: 我们的目标就是——跻身全球最发达30国家之列，与最富强的国家并肩前进，最终将哈萨克斯坦建设成人民幸福、社会安定、富饶强盛的永恒的国家»。

Анализ: «Біздің мақсатымыз» бастауышы аударма тілінде тура келіп, әрі қарай синтаксистік үйлесімділік ережелерінің айырмашылығынан «елі бақытты, жері гүлденген қасиетті Отанымыз Қазақстанды «Мәңгілік Ел» ету! және «Біз бұл мақсатымызға міндетті түрде жетеміз.» сөйлемдері кіріктіріліп аударылып отыр.

Мысал: Жауапты сәтте бірлігімізді сақтап, еліміздің игілігі үшін аянбай тер төгуіміз керек. Біріміз – бәріміз үшін, бәріміз – біріміз үшін деген қағиданы ұстанып, еңбек етуге тиіспіз [6, 2-б.].

Аудармасы: 在此等危机时刻，我们更应团结一心，秉持»我为人人，人人为我»的原则，为国家发展竭尽全力，努力奉献。

анализ: қазақ тіліндегі күрделі баяндауыш аударма үрдірінде сөйлемнің ең соңына келді, сонымен қатар аудармада «我们» деген қытай тілінде бастауыш қосылды, аудармашы бұл жерде тыңдаушыға сөйлемнің қысқа түрін ұснып, бастапқы түрінде жоғалтпады.

Уақыт тәртібін реттеу: қазақ тілінде баяндау реті еркін, бағыныңқы сөйлемі негізгі сөйлем алдында, кейде артында келеді. Ал қытай тілінде сөйлем тек істің даму жағдайына қарай бір ретте баяндалуы керек.

Функционалдық ауыстырудың келесі бір кең тараған түрі-кеңейту болып табылады. Ол арқылы бір сөйлем мүшесін топ немесе толық бағыныңқы сөйлемге айналдыруға болады. Синтаксистік және лексика-семантикалық жағынан күрделі сөйлемдерді аудару

барысында бастапқы сөйлемді құрылымдық жағынан өзгертетін тарату немесе біріктіру тәсілдері қолданылады. Тарату тәсілі бойынша ұзақ немесе құрамы бойынша күрделі бір сөйлем немесе одан да көп сөйлемге бөлшектенеді. Бұл тәсіл грамматикалық және прагматикалық жағынан қиындықтар туғанда қолданылады. Мәселен, жарнама мәтіндерін аударуда осындай өзгерістер орынды болып келеді. Таратуға қарама-қарсы тәсіл- біріктіру, яғни бірнеше жай сөйлемдерді бір күрделі сөйлемге біріктіруді мақсат еткен тәсіл синтаксистік немесе стилистикалық жағынан айырмашылықтар болған жағдайда қолданылады [7, 11-13-бб.].

Мысал: 回顾过去的一年，走过路的很不寻常，/我们面对的是世界经济和贸易增速7年来最低，国际金融市场波动加剧，地区和全球性挑战突发多发的外部环境，/ 面对的是国内结构性问题突出，风险隐患显现，经济下行压力加大的多种困难，/面对的是改革进入攻坚期，利益关系深刻调整，影响社会稳定因素增多的复杂局面，/在这种情况下，经济能够稳住很不容易，出现诸多向好变化更为难得，/这再次表明中国人民有勇气，有智慧，有能力战胜任何艰难险阻，/中国经济有潜力，有韧性，有优势，中国的发展前景一定会更好。[8, 1-6.].

қаз.: өткен бір жылға көз салар болсақ, біз өткелі күрделі, өкпегі көп бұралаң жолдардан өттік, әлемдік экономика мен саудадағы 7 жыл бойғы даму қарқыны ең төмен, құбылмалы халықаралық қаржы нарығы, аймақтық және жаһандық сын-қатерлері ең көп кездескен сыртқы ортамен **бетпе-бет келдік**, мемлекет іші құрылымдық мәселелерінің туындауы, жасырын қауіп, экономиканың құлдырауы сияқты көп проблемаларға **бетпе-бет келдік**, реформалық маңызды қадам басуға, мүддені тереңдетуге, әлеуметтік тұрақтылыққа әсер ететін факторлардың күрделілігін арттыруға **бетпе-бет келдік**, міне осындай жағдайда, экономиканы тұрақты ұстау оңайға соқпады, күрделі мәселелер белең алған кезеңде күрделі жағдайды ретке келтіру тіптен қиын еді, дегенмен бұл жерде біздің халқымыз жігерлі, парасатты, түрлі қиындықтар мен кедергілерді тайсалмай жеңе алатын қабілеті бар екенін тағы бір рет көрсетті. Ел экономикасының әлеуеті жоғары, серпіні мықты, артықшылығы мол болуы, еліміздің даму болашағының тіптен жоғары деңгейде көтерілетінінің дәлелі. Еліміздің даму болашағы міндетті түрде одан сайын арта түсері сөзсіз.

анализ: бұл күрделі сөйлем құрамында “回顾过去的一年” деп өткен уақыттан бастап “我们面对的是” деген бірінші бағыныңқы сөйлемде халықтың қандай қиындықты бастан кешкенін атап өтеді, “面对的是” сөз тіркестері қайталану арқылы автор өз ойын бір сызық бойында одан әрі айшықтай түсті. Соңында осы қиындықтарды жеңген халықтың жеткен жетістігі мен болашағы тілге тиек болды. Жалпы сөйлемде төрт негізгі ой қамтылып барлығы логикалық тұрғыдан шебер құрастырылған, жағдаят негізінен іс-қимылдың пайда болуы

мен уақыт үйлесімін тауып отыр. Сондықтан, аударма жасаған кезде де осы ретпен ойды нақты жеткізе білу керек, сонда ғана қазақ тіліндегі ой жеткілікті болады.

Мысал: 遗传和行为的继承一直是支配环境的惟一方式，当这种继承第一次被有意识的选择打破时，人类历史便开始了。

қаз.: Адамзат тарихы генетикалық тұқым қуалаушылық және мінез-құлықтың қоршаған ортаға үстемдік етуінен бастау алды, осыдан кейін алғаш рет сана жұмыс жасады.

анализ: бұл сөйлемнің бастауышы“адамзат тарихы”, мезгіл пысықтауыштың қатысуымен “генетикалық тұқым қуалаушылық және мінез-құлықтың қоршаған ортаға үстемдік етуінен ” және анықтауыштағы бағыныңқы“алғашрет сана жұмыс жасады” құралды, “人类历史便开始了”, “当遗传和行为的继承第一次被有意识的选择打破时”, “这种继承一直是支配环境的惟一方式”。 Іс-қимылдың даму барысына қарайтын болсақ, “支配环境的惟一方式” алдымен, кейін“继承被打破” іс-қимылы, ең соңында“历史开始”。 қытай тіліндегі бастауыш соңында келіп, мезгіл пысықтауыш басында келеді, бағыныңқы анықтауыш пысықтауыш құрамына еніп кетеді. Қазақ тіліндегі аудармада, сөз тәртібі өзгеріп, іс-қимылдың даму ретіне қарай сөз тәртібі орналастырылады.

Мысал: 他吸闻着微风吹来的气息，听听有什么奇异声响，两眼在黑暗中搜索，因为邪恶之歌又在耳边响起。他有点凶猛，也有点害怕。他用眼睛和耳朵在黑夜中仔细审查一番之后，又回到屋里，来在侧柱旁埋珍珠的地方，把珍珠挖出来，拿到席子上，又在席子下面的地上挖了一个小洞，把珍珠埋进去，再盖上土。

қаз.: Ол желге ілесе келген ауамен дем алып, бір ерекше дыбысты естіп, екі көзі тұңғық қараңғыда жағымсыз әуенді іздеді, себебі ол қайта құлақ түбінде жаңғырған еді. Ол біраз батылдық танытты дегенмен аздап қорқып та тұр. Көз қиығымен және құлақпен мұқият бір шолып шығып үйге кіріп, меруертті жасырған жерге келіп оны қазып алды да кілем үстіне қойды, кейіннен кілем астынан тағы бір шұңқыр қазып, меруертті сонда жасырып, үстін топырақпен жауды.

анализ: 吸闻气息→听声响→歌又响起→用眼耳审查→回到屋里→来在侧柱旁→把珍珠挖出→拿到席子上→又挖个小洞→把珍珠埋进去，这一系列动作都按一定的时间顺序依次发生，哈语译文和汉语原文在时间顺序上完全一致。

Кеністік тәртібін реттеу

Қазақ-қытай тілінде төменнен жоғарыға, солдан оңға, іштен сыртқа қарай орналасу тәртібі бар ; дегенмен қытай тілінде оқиғаның таралу аясы бірінші айтылып одан кейін негізгі ой айтылады, кейіннен осы оқиғаның бағыты баяндалып, ең соңында мақсаты айқындалады ; қазақтілінде керісінше ең алдымен мақсаты кейін таралу аясы айтылып, содан кейін мақсаты ең соңында бағыты баяндалады, аударма барысында бұл синтаксистік айырмашылықты көрсетеді. қазақ тілінде

негізінен ең маңызды бөлік алдыңғы бөлімдейтылады. Ал қытай тілінде керісінше маңызды бөлім сөйлем соңында айтылып, “尾心” яғни «tail heart» ұстанымы қолданылады [9, 44-45-бб.].

Мысал: 人生像条河, 开始是涓涓细流, 夹在两岸之间, 河水奔腾咆哮, 流过巨石, 飞下悬崖。后来河面逐渐展宽, 两岸离得越来越远, 河水也流得较为平缓, 最后融入大海, 与海水浑然一体, 看不出任何界线, 从而结束其单独存在的那一段历程。

қаз.: Адам өмірі бір өзен сияқты, екі жағаның ортасына қысылып, суы бұлқына тасып ағады. Су тау мен тастан, биік заңғарлардан ағып өтеді. Кейін өзен беті жаймен кеңейіп, екі жағаның арасы біртіндеп кеңейеді, судың ағыны да баяулайды, ең соңында теңізге қосылып, теңіз суымен бір арнаға қосылады, одан ешқандай шек көре алмайсыз, осыдан кейін жеке өмірдің тарихы тоқтайды.

анализ: “人生像条河” → “адам өмірі бір өзен сияқты” деп аударма басталып, сөйлем құрамы алдымен «екі жағаның ортасына қысылып, суы бұлқына тасып ағады» деп күш-қуатын қарқынын жеткізеді. Бұл адамның албырт, жалынды кезін көз алдына елестетеді. Кейіннен сөйлем ырғағы бәсеңдеп, бәрі бір қалыпқа түседі, бұл адамға бір жайбрақат, еркіндікті сездіреді, оқу барысында, ең алдымен қысқа дауысты дыбыстарға екпін қойып тығыз ритмді көрсете білу керек, одан кейін барып ұзақ дауысты дыбыстарға екпін салып еркіндікті бейнелеуге болады. 空间上是开始→涓涓细流→加在中间→流过→飞下, 后来→展宽→离远→平缓, 最后→入海→浑然一体→结束→单独存在的经历, бұл оратордың аудиторияны иландыра сөйлеп көпшіліктің назарын өзіне аударта білуінде үлкен рөл атқаратын имлицитті сөйлеу актісіне жатқызуға болады.

Логикалық тұрғыда реттеу

Қазақ тілінде себеп-салдарлық баяндауыш икемді, себебін білдіріп тұрған бағыныңқы сөйлем басыңқы сөйлем алдына немесе артында ауыспалы түрде келе береді. Ал қытай тілінде ереже бойынша “因” себебі алдымен, “果” салдары соңынан келеді; бұл дегеніміз берілген жағдаятта бағыныңқы сөйлем мен себеп-салдар бағыныңқы сөйлем арасында қатты айырмашылық жоқ екендігін білдіреді. Қытай тілінде “条件假设” алдымен салдары соңында келеді. Қазақ тілі мақсатты негізге алады, әдетте іс-әрекет бірінші жасалып содан кейін мақсаты жалғасады. Қытай тілінде кейде мақсатқа басымдық беру үшін салдарын ылғида іс-әрекеттің алдына қояды, сол себепті білдіретін бағыныңқы сөйлем болып есептеледі. Бұл тілде әдетте үлкеннен кішіге, бүтіннен бөлшекке қарай орналастырады; қазақ тілінде керісінше кішіден үлкенге, бөлшектен бүтінге қарай орналасады [10, 32-34-бб.].

Мысал: 那个骑车的青年横冲直撞, 结果被一辆卡车撞倒了。

қаз.: Велобаандоз қатты қарқынды велосипед жүргізді де, келе жатқан машинаға соғылып қалды.

анализ: қытай тілінің себеп-салдар сөйлемі қазақ тілінде

ыңғайласқұрмалас сөйлемге ауысты, сөйлем құрамы біркелкі болғанмен, синтаксистік құрылымында өзгеріс бар,қытай тілінде“横冲直撞”себеі, соңындағы“被撞倒”салдары.

Мысал: Әлем тұрақсыз бола түсті. Жетекші державалар бір-біріне қарсы санкциялар енгізді. Олардың арасындағы сенім күрт төмендеп кетті. Таяу және Орта Шығыс, Солтүстік және Орталық Африка өңіріндегі тұрақсыздық пен дау-жанжалдар кең ауқымды босқындар ағынына апарып соқтырды. Әрбір күн террорлық актілер мен ондаған адамдардың қаза тапқандары туралы хабарлар жеткізуде. Бүгінде халықаралық терроризм әлемге елеулі қатер төндіріп тұр. Бұл тәуелсіз мемлекеттердің ішкі істеріне сыртқы күштердің араласуы жолымен мемлекеттіліктің күйреуінің нәтижесі.

Аудармасы: 世界变得不稳定，主要大国正在采取相互制裁措施，他们之间的互信度极度下降。中东、非洲北部和中部等地区的不稳定和冲突，催生了大量难民潮的出现。恐怖袭击几乎每天都会造成人员伤亡。国际恐怖主义为世界带来了严重威胁。这就是外部力量干涉主权独立国家的内政，使其崩溃所带来的后果。

Анализ: бұл себеп-салдар салалас құрмалас сөйлемде аударма барысында«世界变得不稳定，主要大国正在采取相互制裁措施，他们之间的互信度极度下降.»деген сөйлемдермен бірінші сөйлем ойы тиянақталып, «中东、非洲北部和中部等地区的不稳定和冲突，催生了大量难民潮的出现。恐怖袭击几乎每天都会造成人员伤亡。国际恐怖主义为世界带来了严重威胁。这就是外部力量干涉主权独立国家的内政，使其崩溃所带来的后果» сөйлемдермен алдыңғы айтылған себептердің салдары анықталды.

Әлемде әрбір ұлттың өзі мақтан тұтар тілі бар, әр тілдің өзіне тән ерекшеліктері бар. Қытай тілі де аспан асты елінің әлемге кең таратқан тілі, қазіргі таңда бұл тілді 1,5 миллиардқа жуық халық күнделікті қарым-қатынаста пайдаланады, ал қазақ тіліне келер болсақ ол шексіз бай, шұрайлы, тегеуріні мықты тіл, ата-бабамыздан мирас болып келе жатқан баға жетпес мұра. Міне осындай екі түрлі тілде қазақ пен қытай екі ел мәдениеті қамтылған, өркениеттің әртүрлілігінен, тіл, мәдениет, өмір, жұмыс, әдет-ғұрып, іс-әрекет пен қызығушылықта да айырмашылықтар бар, сондықтан сөйлеу стилі, іс-әрекеті туралы көзқарас та өзгеше.Біз аударманы мәдениет алшақтығын ескере отырып түпнұсқадағы мәденет ерекшелігімен сәйкестендіре метафора, тіл ерекшелігін сақтай отырып оқырманға шынайы аударма ұсынуымыз керек. Қорыта келгенде, осында қарастырылған аударма тәсілдері, әдетте бастапқы мәтіннің өзгеруіне немесе қайта құрылуына байланысты ақпаратты жоғалтпау мақсатында ережеге сәйкес бірін-бірі толықтырып отырады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] 《汉语语法分析问题》; 出版社: 商务印书馆; 96页, 吕叔湘, 2005.
[2] Кіру жолы URL: https://kk.wikipedia.org/wiki/Қытай_тілі/ –(кіру күні 13.03.2017).
[3] 汉语知识: 句子成分-中国华文教育网 2012.

- [4] «牡丹江教育学院学报», 邵志鸿, 2013.-14-28页。
- [5] Назарбаев Н. Мемлекет басшысы Қазақстан халқына жолдауы. 2015 жылғы 30 қараша «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму». – Астана, 2015.
- [6] Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік. Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар // Егемен Қазақстан. – 2017. - 1 ақпан.
- [7] «Аударма практикасы» пәні бойынша оқу-әдістемелік материалдар. - Семей 2013.
- [8] Кіру жолы URL: <http://m.news.cctv.com/> – (кіру күні 13.03.2017).
- [9] 杨春慧; 口译中的信息处理 {D}; 华中师范大学; 2004年.
- [10] 翻译学概论, 许钧/穆雷主编, 译林出版社, 2009-56页

REFERENCES

- [1] 《汉语语法分析问题》; 出版社: 商务印书馆; 96页, 吕叔湘, 2005.
- [2] Kiru zholy URL: https://kk.wikipedia.org/wiki/Kytaj_tili. Kiru kuni 13.03.2017 [in Kaz.].
- [3] 汉语知识: 句子成分-中国华文教育网 2012.
- [4] «牡丹江教育学院学报», 邵志鸿, 2013.-14-28页。
- [5] Nazarbaev N. Memleket basshysy Kazakstan halkyna zholdaуy. 2015 zhylgy 30 karasha «Kazakstan zhana zhahandyk nakty ahualda: osim, reformalar, damu». Astana, 2015 [in Kaz.].
- [6] Nazarbayev N.Ә. Kazakstannуң үshinshі zhangyruy: zhahandyk bәsekege kabilettilik. Memleket basshysy N. Nazarbayevtyn Kazakstan khalkyna zholdaуy. 2017 zhylgy 31 kantar // Yegemen Kazakstan. – 2017.- 1 akpan.
- [7] «Audarma praktikasy» pani bojnynsha oku-adistemelik materialdar. Semej 2013 [in Kaz.].
- [8] Kiru zholy URL: <http://m.news.cctv.com>. Kiru kuni 13.03.2017 [in Kaz.].
- [9] 杨春慧; 口译中的信息处理 {D}; 华中师范大学; 2004年.
- [10] 翻译学概论, 许钧/穆雷主编, 译林出版社, 2009-56页.

РАЗЛИЧИЕ СИНТАКСИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ В КАЗАХСКОМ И КИТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Бауыржан Г.,

магистрант, специальность «БМ020700-Переводческое дело»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: gulya.2801@list.ru

Ключевые слова: синтаксическая структура, сравнительный анализ, придаточное предложение, главное предложение, сложносочиненное предложение, семантика, трансформация,

Аннотация. В данной статье рассмотрены различия синтаксической структуры казахского и китайского языков. Исследуются трансформации сложных предложений в простые и наоборот в процессе устного перевода. Также изучен порядок слов в предложениях на китайском и казахском языках, приведены примеры временного, пространственного и логического порядка предложений. Рассмотрены способы сохранения информации, содержащейся в оригинальном тексте, с помощью изменений и реструктуризации предложений в языке перевода.

Статья поступила 17.03.2017 г.

2- Бөлім
АУДАРМАНЫҢ ҚАҒИДА МЕН ТӘЖІРИБЕДЕГІ
ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел 2
ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ
ПЕРЕВОДА

Section 2
RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF
TRANSLATION

Makhashova S.Y.,
MA student of Simultaneous interpretation of
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: sima_92.92@mail.ru

ANALYSIS OF INTERPRETATION OF COGNITIVE FEATURES IN A
POLITICAL DISCOURSE

Keywords: political discourse, cognition, cognitive linguistics, interpretation

Abstract. This article is devoted to students and researchers, who are searching for the cognitive features in Kazakh and English languages. They can also read a myriad of information about political discourse and its interpretation. There will be determined the requirements of education and training of students for political discourse. There are various examples from the Head of state Nursultan Nazarbayev's speech, which has been interpreted and accurately analyzed by the author. All of the materials are from authentic sources.

ӘОЖ 81'253

САЯСИ ДИСКУРСТА КЕЗДЕСЕТІН КОГНИТИВТІК
ЕРЕКШЕЛІКТЕРГЕ ЖАСАЛҒАН АУДАРМАНЫҢ АНАЛИЗДЕРІ

Махашова С.Е.,
Абылай хан атындағы Қазақ ХҚжәнеӘТУ магистранты,
Мамандығы «6М020700-Ілеспе аудармашы»,
Алматы, Қазақстан, e-mail: sima_92.92@mail.ru

Тірек сөздер: саяси дискурс, когнитивизм, когнитивтік лингвистика, ауызша аударма

Аңдатпа. Бұл мақала қазақ және ағылшын тілдеріндегі когнитивтік

ерекшеліктерді іздеп жүрген студенттер мен зерттеушілерге арналған. Олар сондай-ақ, саяси дискурс және оның аударылуы жөнінде көп ақпарат ала алады. Бұл жерде студенттерге саяси дискурс туралы білім беру, когнитивтік ерекшеліктерді білдіретін мысалдарды тауып, зерттеп аудару және оқыту талаптары айқындалатын болады. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың халыққа жолдауында сөйлеген сөздері мен когнитивтік ерекшеліктерін автордың ағылшынға аударып, сол аудармаға анализ жасағанының мысалдары берілген. Барлық материалдар түпнұсқа көздерінен алынған.

Бүгінгі таңда тәуелсіз ел болғаннан кейін, қазақ тілінде аударма жасау заман талабына сай өте қажетті мамандықтардың біріне айналуға. Бірақ аударма жасау барысында міндетті түрде аудармашыға аударып жатқан тілдің когнитивтік ерекшеліктерін ескере отырып аудармасын жеткізу екіжақты түсіністік пен бейбіт шешімдерге әкелетіні сөзсіз. Заманауи дискурс түсінігінде түрлі лингвомәдениеттегі ерекшеліктер, идиоэтикалық сипаттар да көрінуі қажет. Мәселен, қазіргі кезеңде барлық халықтың мәдениетінде саяси дискурс айтарлықтай кең өріс алуда. «Саяси дискурс – билікті одан әрі бекіте түсу және оның бар екендігін көрсету мақсатындағы ауқымды дискурс. Бұл саланың типтік жанрларында әрбір халықтың лингвомәдениетіне тән вербалды және бейвербалды тілдік бірліктер жүзеге асырылады. Саяси дискурс ұғымына алғашқы болып түсінік бергендердің бірі Т.А.Ван Дейк болатын». Т.А.Ван Дейктің айтуынша «саяси дискурс әлеуметтік салада, яғни саясат жағынан шектелетін жанрлар тобы. Яғни, саяси дискурс – саясатшылардың дискурсы» [1, 19-20-бб.].

«Дискурс – дайын мәтіннің сөйлеу әрекетін туғызушылар мақсатына сай күрделі әрі нақты коммуникативтік жағдайға айналуы, мәтін қызметтерінің дискурс құзыреттілігіне көтерілуі. Саясат пен жеке тұлғаның ұстанымын байланыстыратын ғылыми термин «дискурс» деп аталады.» [2, 102 б.]. Француз әлеуметтанушысы Пьер Бурдьё: «Дискурс дегеніміз – тиісінше кеңістікте мүмкін болатын ұстанымдар және осы ұстанымдар бойынша айтылған пікірлер. Жекелей алғанда, саясаттың дискурсі саясаттың кеңістігін құрады, ондағы болуы мүмкін ұстанымдарды анықтайды және жоспарланған ұстанымдарға сәйкес агенттер арасында диспозицияларды бөледі. Алайда саясаттың дискурсі – зерделенуі мүмкін емес өте ауқымды дискурстік формация» деп сипаттаған [2, 102-б.].

Саяси ұстаным және әлеуметтік ұстаным дискурс туралы теориямен етене байланысты ұғымдардың бірі болып табылады. Мысалы М.Фуконың пайымдауында дискурс ұстанымның сыртқы ұйымдастырушысы болып табылса, ал Ю.Хабермастың

тұжырымдамасына сәйкес дискурс агенттің саяси және әлеуметтік ұстанымдарының ерекшеліктерінде көрініс береді. Негізінде, дискурс ұғымын ғылыми айналымға лингвист Ролан Барт енгізді. Оның: «Болашақта біз сөйлеушілік шығармаларды дискурс, пікір айтушылық деп атаймыз және бұлар ауызша немесе визуальды екендігіне қарамастан барлығы да бір мағынада болады» – деп айтылған сөздері арқылы дискурс саяси мәнге ие бола бастады [3, 74-б.].

Аннели Ахоненнің зерттеулерінде дискурс – пікір айтудың тобы ретінде түсіндірілген болатын. Оның айтуынша, «әрбір дискурс айтылған пікіріне байланысты түрлі ұстанымды тудырады және дискурстар жабық жүйелер болып табылмайды, дегенмен олар өзге дискурстардың элементтерін жинап, пайдаланады» [4, 15-б.].

А.П. Чудиновтың ойынша саяси дискурстың мазмұны сөйлеушінің немесе тыңдаушының санасында болатын сөзтудырым мен сөзқабылданымға ықпал ете алатын барлық компоненттерді қамтуы тиіс: мәтін авторы мен адресат ескеретін түрлі мәтіндер, автордың саяси көзқарастары мен сол мәтінді жасау барысында алдына қойған міндеттері, саяси ахуал, ол жарияланатын басылымның қоғамдағы рөлі мен беделі [5, 38-б.].

Басқаша жеткізер болсам, саяси дискурсты автордың қоғамдағы саяси болмысқа берген интерпретациясы деуге болады, онда өмірде шын болған оқиғамен қатар қиялдың жемісі, автордың көксегені, ақиқатты қабылдауы немесе мойындағысы келмегені т.б. көрініс береді. «Е.И.Шейгал саяси дискурсты лингвомәдениеттанымдық аспектіде өзіндік ақиқат және виртуалды өлшемдері бар қатысым жүйесі ретінде қарастырады» [6, 12-13 - бб.].

Саяси тілдің қарапайым тілден айырмашылығы – «саяси лексика» терминологияға бейім, ал күнделікті, «саяси емес» тілдік белгілер әрқашанда қарапайым тілдегідей қолданылмайды, дискурстың ерекше құрылымы, кейде сөйлеу тәсілдерінің өте ерекше нәтижесі, дискурстың дыбыстық және жазбаша көркемделуі де ерекше. Саяси дискурс – коммуникациялық үдерістер мен прагматикалық қызметті жүзеге асырушы ашық жүйе. Саяси дискурстың прагматикалық әлеуетін арттыруда түрлі тілдік амалдар мен тілдік құралдар қолданылады. Оларға қысқаша тоқталар болсақ: Сөйлеу пресуппозициясы сөйлеушінің әнгімелесуші адамның жалпы білімін, жалпы сөйлеу кезіндегі көзқарасы мен психикалық жағдайын бағалауы. Ол жекелеген тілдік қарым-қатынастар барысында айтылатын ойды жасырын беру арқылы оқырманның сөйлеу мазмұнын мақсатқа сай түсіну үшін қолданылатын құбылыс [7, 28-б.].

Саяси дискурстағы прагматикалық функцияны атқарушы құралдың бір түрі. Ғалым Б.Момынова зерттеу еңбегінде «Қоғамдық-саяси лексикада семантикалық әсер ететін ең негізгі фактор – әлеуметтік және идиологиялық бағалау. Ол факторлар әлеуметтік идеялогиялық топтасқан тіл иелерінің субъектілерінің қарым-қатынасынан өрбіп, бағалауыштық мағынаның трансформациялануы әсерінен пайда болады» [8, 58-б.].

«Саяси дискурста прагматикалық қызметті атқарушы құралдардың бір түрі болып табылады. Мысалы, *Мәңгілік Ел – Тәуелсіздіктің өмірлік философиясы. Ендігі ұрпақ – мәңгілік қазақтың перзенті. Ендеше, қазақ елінің ұлттық идеясы – Мәңгілік ел.*» [9, 223- б.].

Саяси дискурста саяси қайраткердің жағымды да, жағымсыз ниетін көрсететін және оқырманның не тыңдарманның санасына әсер етіп қана қоймай, оның сана-сезімін өз мақсатында қолданатын ерекше прагматикалық әлеует тән [10, 106-б.].

Ауызша аударма барысында саяси дискурстың когнитивтік ерекшеліктері болады. Бірақ ол әртінде әртүрлі сипатта болып келеді. Сондықтан аударма барысында аудармашы үшін қиын жағдайлар орын алуы мүмкін. Аудармашы өз ана тілінің когнитивтік ерекшеліктерін терең түсінген жағдайда ғана оның дұрыс аударылуына кепіл бола алады. Аудармашы үшін екінші тілдің де когнитивтік ерекшелігін білу, аудармада жеңілдіктер әкеледі. Когнитивтік ерекшеліктер таныммен тығыз байланысты.

«Когнитивизм – адам ақыл ойын, олармен байланысты менталды процестерді зерттеу объектісі етіп алған ғылымдарға бағытталады. Қазіргі кезде ғылым салаларында «когнитивті төңкеріс» туралы сөз болуда. Американдық белгілі лингвист Н. Хомский: «Когнитивтік төңкеріс ақыл-ой мен мыйдың жағдайын, олардың адамның когнитивті болмысына: танымына, біліміне, ұғымына, түсінігі мен сеніміне қалай ықпал ете алатынын зерттейді» деп жазды. Адамның білімі мен түрлі ақпараттарды қабылдауына қатысты процесс когнитивтік немесе когниция деп аталады. Оларға «интеллектуалды», «менталды» терминдері синоним бола алады. Адам интеллектісімен, ойлау заңдылығымен ерте заманнан бері логика, философия, физиология, психология айналысып келеді. Философияда таным теориясымен айналысатын гносеология бөлімі бар. Алайда когнитивистика аясында байырғы мәселелер жаңаша түсіндіріле бастады» [11, 1-б.].

Когнитивистикада адами когницияға басты мән беріледі, ол тек бакылауға алынған іс-әрекет деңгейінде зерттеліп қоймай, оның

менталды (ішкі қабылдау, жүйесі), адамның когнитивтік әлемі, тілдің белсенділік әрекетімен ілгерілеп отыратын мінез құлқы мен іс әрекеті бойынша зерттеліп, қалыптасып қатар қаралды. Сөйтіп, когнитивтік лингвистика когнитивизм бағытында пайда болды. Когниция – когнитивтік лингвистиканың негізгі ұғымы. Ол білім мен ойлау, танымның тіл арқылы танылуын қарастырады. «Тіл – мәдениет пен қоғамнан да жоғары дәрежеде адам танымы мен мінез-құлқына жол ашады. Адам санасы мен ойлау процесіндегі құбылыстар тіл арқылы ғана белгілі болады. Когнитивтік лингвистика сияқты психолінгвистика, этнолінгвистика, соціолінгвистика ғылымдарының пайда болуы тіл білімінде үлкен өзгеріс тудырды. Когнитивтік лингвистиканың негізгі құралдары: есте сақтау бірліктері – таным, гештальт теориясы, тілдік сана және т.б. Когнитивтік лингвистика дүние бейнесін сипаттауға бағытталады» [11, 2-б.].

Дүние туралы белгілі бір дүниетанымның қалыптасуы психикалық сәулеленудің үш деңгейінің өзара қатысымдылығына байланысты: сезімдік қабылдау деңгейі, қабылдауды қалыптастыру деңгейі, сөйлеу-ойлау процесс деңгейі. Когнитивтік лингвистикада тілдің таным құралы және танымның алғы шарты екендігі басты назарда ұсталынады. В. Гумбольдт кезінде тілдің адам болмысы мен танымының барлық аясын қамтитын адами рухтың басты қызмет екендігін баса көрсеткен болатын. Когнитивтік лингвистиканың негізгі ұғымдары: ойлау, білім, когниция, дүниені тілдік көру, менталдылық, концепт т.б. «Когнитивтік лингвистика – ХХ ғасырдың 70 жылдары Европада кең таралған лингвистикалық бағыт болып саналады. Бұл лингвистикалық бағыт өзінің пайда болған отаны Америка Құрама Штаттарында «когнитивті грамматика» деп аталса, Ресейде «когнитивті семантика»-когнитивтік зерттеулердің алғашқы бастауы болды. Когнитивтік лингвистиканың пайда болуы лингвистикалық зерттеудегі әдіснамалық ілгерілеу болды» [11, 3-б.].

Когнитивтік ерекшеліктер түрлі сипатта болатынын білсек, оларды бірнеше түрге *классификациялауға* болады.

1. Елдің географиялық орналасуы бойынша ерекшеліктер,
2. Елдің тарихына байланысты ерекшеліктер,
3. Менталитетке байланысты ерекшеліктер.

Тілдік ерекшеліктер негізінен көп жағдайға байланысты болып келеді. Соның бірі *елдің географиялық* орналасуы. Өзіміз білетіндей әр елдің географиялық ерекшеліктері бар, ол айқын картадан да көрініп тұрады. Тіпті, кейбір жерлерде құрғақшылық орын алса, кейбір елдер

теңізге бай. Мұның бәрі бекер емес, себебі адамзаттың қалыптасып, өмір сүруі мен сөйлеуі де осымен тығыз байланысты. Сырт пішінге тоқталмасақ та, танымдық ерекшеліктері қоршаған ортасындағы көрген-білгендеріне байланысты түрленіп келеді. Мәселен, алысқа бармай жатып, біздің қазақ жерінің қарапайым адамының сөздерінен қуаң дала, саржайлау, жазира, жасыл кілем, отан, көшпенді деген жылы сөздерді ести аласыз. Бұл сөздер тек біздің тілде ғана үлкен мән-мағынаға ие. Ал ағылшын тіліне аударар кезде аудармашы оны аударғанымен, қаны қазақ қана сезінетін осыншама әсер бола қоймайды деп ойлаймын.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына 2015 жылғы Жолдауында сөйлеген сөздеріне келетін болсақ,

Мемлекетімізді мызғымастай нығайту үшін бізге әлі талай өткелі күрделі, өтпегі көп, бұралаң жолдардан өтуге тура келеді [12].

In order to strengthen our unshakable state, it is necessary for us to cross more difficult transition and hesitations.

Осы сөйлемдегі *өткелі күрделі, өтпегі көп, бұралаң жолдардан* сөздерінің мағыналары біздің географиялық орналасуымызға жақсы сәйкес келетін сөздер. Олар тұрақты тіркес ретінде бірге қолданылады. Ал осы сөздерді тура аударғанда сөйлемнің мағынасы ағылшынша текстте түсініксіз болып қалмауы үшін *difficult transition and hesitations* деп екі ғана сөзбен аудардым.

Ал келесі сөздеріне қарасақ,

Біздің тірегіміз – Тәуелсіздік, тілегіміз – тұрақтылық, білегіміз – бірлік. Көк байрағымызды, алтын қырандай еліміз қанатын кеңге жайып, асқар биіктерден көріне берсін. Барды бағалап, жоқты жасай білген, жасампаз жұртымыздың көк байрағы әрдайым биікте желбіресін. Алға Қазақстан! [12].

Our Independence will support us to live in unity and stability. I wish us to reach heights and be always leader together. Go Kazakhstan!

Байқап отырғандарыңыздай мен ағылшынша аударманы қысқаша етіп аудардым. Себебі, бұл жерде бірнеше тек қазаққа ғана тән сөздерді кездестіре аламыз. Олар *білегіміз – бірлік, алтын қыран, асқар биіктер, барды бағалап, жоқты жасай білген, жасампаз жұртымыз*. Елімізді алтын қыранға теңеуінің себебі, қазақта қыран құс ең қырағы, киелі, символ құс. Ол өз мақсатына жеткіш, тек биіктерде самғайды. Ал білегіміз бірлік деуінің себебі, білекте күш болады. Сондықтан, егер бірігіп күш жұмылдырсақ, барлық қиындықтарды бірге жеңеміз

деп айтып отыр. Ал аудармада мен *together* сөзін пацдаланғанды жөн көрдім. Асқар таулар теңеуі де, географиямызбен тығыз байланыста. Тауды биік деп айтып қана қоймай, оның құдіретін асқар сөзімен көркемдеп жеткізуге де болады. Аудармада мен барлығын сипаттамай, ауызша аударғанда тек биіктерді бағындырайық сөзімен аудардым. Мысалы, *to reach heights*.

Келесі бір когнитивтік ерекшелік *тарихқа* байланысты. Тарихқа терең үңілмей-ақ, әрбір қазақтың қазіргі лексиконынан да мағынасы терең сөздерді кездестіре аламыз. Ол сөздер тек бізге ғана мәлім, оны түсіну үшін түп тамыры осы елден болуы керек деп ойлаймын. Атадан балаға мәнгілік мұра болып қалған төрт түлік мал, жеті ата, ою-өрнек, жат-жұрттық, кебеже, киіз үй, шаңырақ, деген құнды сөздерді аудару кімде-кімнің қолынан келе бергенімен, әсерін біз сезінгендей сезінбейді-ау олар. Ұлы сөздің мағынасын аша білген аудармашыға кереметтей баға берер едім. Президентіміздің жолдауларында бұл сөздер орын алып жатады. Бірақ солардың аударылуына аса мән беру біздің кезекті міндетіміз. Мәселен,

«Көппен көрген ұлы той», - деген қазақтың сөзі бар. Ел тәуелсіздігі деген, ел мұраты деген, ұрпақ болашағы деген ұлы құндылықтар ғана ылғи мәңгі [12].

Kazakh had a proverb «Together with your people even the death is respectable». Great values like Independence, purpose of nation, future of the generation are always eternal things.

Бұл сөйлемдерде көп қазаққа ғана тән сөздер бар. Мысалы, **ылғи** сөзі әрдайым деген мағынаны білдіреді, **мұрат** сөзі мақсат сөзімен тең. Мұндағы *«Көппен көрген ұлы той»* деген мақалдың негізінен тікелей ағылшынша аудармасы жоқ. Сол үшін аудармашыға екі тілде де сәйкес мақалдарды жаттап алу керек.

Тәуелсіздікті баянды ету оған қол жеткізуден де қиын екенін осы жылдардың ішінде біз көріп білдік. Осы сөйлемнің ішінде баянды ету - to strengthen

Өзімізді - өзіміз қамшылауымыз керек. Бізді сырттан келіп ешкім жарылқамайды [12].

Тағы бір ерекше атап өтерлік когнитивтік **ерекшелікке** *менталитетті* жатқызуға болады деп ойлаймын. Әр халықтың менталитеті тәрбиесіне, отбасында көрген өнегесіне байланысты деп ойлаймын. Ата көрген – оқ жонар, шеше көрген – тон пішер дейді қазақта. Ал Президентіміз Н.Ә. Назарбаевтың халыққа жолдаған мына сөздерінде менталитеттік ерекшеліктерді байқауға болады:

Бұл тәуелсіздікті нығайту жолындағы өлшеусіз еңбегіміздің ширек ғасырлық белесін қорытындылайтын мерейлі сәт.

This is a glorious moment of summarizing a quarter of a century milestone of great work instrengthening the independence. [12].

Осы сөйлемдердегі белес, мерейлі сәт сөздері басқа тілдерде де бар, бірақ бұл сөздерді басқа синоним сөздермен де ауыстырып айтуға келеді. Дегенмен, нақты осы сөздерді қолдану сөйлемге көрік беріп тұр. Ағылшынша аудармадабелес сөзін аударуда *milestone* сөзін қолдандым. Ал жол деген сөзді аудармай, сөйлемнің мағынасын аша алдым.

Жауапты сәтте бірлігімізді сақтап, еліміздің игілігі үшін аянбай тер төгуіміз қажет. [12].

Itstime to beresponsibleand work hard for theunity andbenefit of our country.

Жоғарыдағы сөйлемді аудару барысында, сөйлемнің құрылысы толықтай өзгерді. Себебі ағылшын тілінің когнитивтік ерекшелігіне сүйенетін болсақ, сөйлемді осы түрде берген түсініктірек. *Жауапты сәтте* сөз тіркесін *Itstime to beresponsible* деген, яғни жауапты болатын уақыт, сөз тіркесімен ауыстырғанды жөн көрдім. Сондай-ақ, *игілігі үшін аянбай тер төгу тіркесі work hard for the...benefit of our country* тіркесімен аудардым. Сөйлемнің мағынасы өзгермеді, әрі түсінікті болды.

Қорыта келгенде, когниция әр елде әртүрлі сипатқа ие. Бұл тұрғыда аудармашыға ауызша аударма барысында қиыншылықтар туындамас үшін алдын-ала екі тілдің де географиялық, тарихи, менталитеттік жағдайларын ескеріп, меңгеру қажет. Қажет болған жағдайда сол елге барып, тұрмыс-тіршіліктерімен танысып, өз ісінде жүзеге асырған да аздық етпейді. Саяси дискурста когнитивтік ерекшеліктердің алатын орны ерекше болғандықтан, әлі күнге дейін аудармашылар осы салада жұмыс жасап, зерттеуде. Мен болашақта өз үлесімді қосамын деп сенемін.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Дейк А.Т. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 204 с.
- [2] Бурдые П. Политические позиции и культурный капитал // Социология политики. – М.: Socio-Logos, 1993. – 201 с.
- [3] Барт Р. Мифологии // Избранные произведения. - М.: Прогресс, 1994.
- [4] Ахонен А. С кириллицы на латиницу// Национальная идентичность, языковая политика и перевод письменности в Казахстане.– Тампере, 2008. –86 с.
- [5] Чудинов А.П. Методическая мозаика в современной политической коммуникации. – Екатеринбург, 2003. – 206 с.

- [6] Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – М.: ИТДКГ «Гнозис», 2004. – 180 с.
- [7] Жақсыбаева Ф.З. Газет мәтінінің прагматикалық функциясы (қазақ тілінде шығатын газет материалдары бойынша): фил.ғыл.канд...дисс. – Алматы, 2000. – 153 б.
- [8] Момынова Б.Қ. Қазақ тіліндегі қоғамдық - саяси лексика: әлеуметтік-бағалауыштық, сөзжасам. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 140 б.
- [9] Есенова Қ.Ө. Қазіргі қазақ медиа-мәтінінің прагматикасы (қазақ баспасөз материалдары негізінде): фил.ғыл.док.... дисс. – Алматы, 2007. – 345 б.
- [10] Кенжеқанова Қ.К. Саяси дискурстың прагмалингвистикалық және когнитивтік компоненттері (қазақ тіліндегі баспасөз материалдары негізінде): философия (PhD) док.... дисс. – Алматы, 2015. – 187 б.
- [11] Когнитивтік лингвистика: қалыптасуы мен дамуы. – Режим доступа <http://szh.kz/student/1680/kognitivtik-lingvistika-qalyptasu/>- (дата обращения 17.1.2017).
- [12] Назарбаев Н.Ә. Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан халқына 2015 жылғы Жолдауы. – Астана, 2015.

REREFENCES

- [1] Deik A.T. Yazyk Poznaniye. Kommunikaciya. Moskwa, Progress, 1989. 204 b. [in Rus.].
- [2] Burd'e P. Politicheskie pozicii i kul'turnyi kapital. In: P. Sociologiya politiki. M.: SocioLogos, 1993. 201 s. [in Rus.].
- [3] Bart R. Mifologii. In: Izbrannye proizvedeniya. M.:Progress, 1994 [in Rus.].
- [4] Akhonen A.S. Kirillicy na latinicu. In: Nacional'naya identichnost', yazykovaya politika i perevod pis'mennostiv Kazakhstane. Tampere, 2008. 86 b. [in Rus.].
- [5] Chudinov A.P. Metapforicheskaya mozaika v sovremennoi politicheskoi kommunikacii. Ekaterinburg, 2003. 206 s. [in Rus.].
- [6] Sheigal E.I. Semiotika politicheskogo diskursa. M.: ITDKG «Gnozis», 2004.180 s. [in Rus.].
- [7] Zhakhshybayeva PH.Z. Gazet matininin pragmatikalykh phunkciyasы (Kazakh tilinde shygatyn gazet materialdary boiynsha): phil. gyl. kand... dis. Almaty, 2000.153 b. [in Kaz.].
- [8] Momynova B.Kh. Kazakh tilindegi kogamdyk-sayasi leksika: aleumettik-bagalauyshtyk, sozzhasam. Almaty: Kazak universiteti, 2005.140 b. [in Kaz.].
- [9] Yessenova K.O. Kazirgi Kazakh media matininin pragmatikasy (Kazakh baspasoz materialdary negizinde): phil.gyl.dok.... dis. Almaty, 2007. 345 b. [in Kaz.].
- [10] Kenzhekhanova K.K. Sayasi diskurstyn pragmalingvistikalыk zhane kognitivtik komponentteri (Kazakh tilindegi baspasoz materialdary negizinde: Philosophiya (PhD) dok.... diss.Almaty, 2015. 187 b. [in Kaz.].
- [11] Когнитивтік лингвистика: калыптасуы мен дамуы. Rezhim dostupa URL: [https://szh.kz/student/1680/kognitivtik-lingvistika-qalyptasu.](https://szh.kz/student/1680/kognitivtik-lingvistika-qalyptasu/)Data obratcheniya17.1.2017 [in Kaz.].
- [12] Nazarbayev N.A. Kazakhstan Respublikasynyn Prezidenti Kazakhstan khalkhyna 2015 zhylygy Zholdauy. Astana, 2015 [in Kaz.].

АНАЛИЗЫ ПЕРЕВОДОВ КОГНИТИВНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Махашова С.Е.,

магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: sima_92.92@mail.ru

Ключевые слова: политический дискурс, когнитивизм, когнитивная лингвистика, устный перевод

Аннотация: Статья предназначена для студентов и исследователей, которые изучают когнитивные особенности политического дискурса на казахском и английском языках. Приводится много информации о политическом дискурсе и его переводах. В статье приводится информация о политическом дискурсе, переводах, анализ когнитивных особенностей, критерии их изучения. В статье дан соответствующий анализ Послания Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева для народа, его перевода. Все материалы взяты из оригинальных текстов и ресурсов.

Статья поступила 13.03.2017

UDC 81'255

LEXICAL PECULIARITIES OF TECHNICAL TEXTS AND THEIR TRANSLATION ON THE BASIS OF ENERGY TERMS IN RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Rakhat Kh.A.,

MA student, Kazakh Ablai Khan UIR&WL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: rakhat_lana@mail.ru

Assanova G.S.,

PhD, Kazakh Ablai Khan UIR&WL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: mergen-2009@mail.ru

Keywords: terminology, types of terms, energy terms, term translation.

Abstract. The article deals with lexical peculiarities of the technical texts, i.e. terms and adequate ways of their translation. Thus the terms are specific, precised words or word combinations that are related to the particular field. There are several types of term classifications in terms of their context, structure etc. According to those classifications there were suggested several methods of translation as description, calque, transcription and others. The results of this article show that it is necessary to study all dictionaries carefully, as well as peculiarities of both languages in order to achieve the equivalence in the process of translation of energy terms as it is one of the most problematic types of translation.

The problem of translation of terms is particularly relevant in the field of technical and scientific translation. Technical and scientific texts are

full of technical terminology. Therefore, terms play a primary role when translating technical documents and literature. The term is an essential tool for professional communication. Inconsistency and inaccuracy in the use of the terms may cause misunderstanding between experts in the process of joint production activity and professional communication. Incorrect translations of terms can lead to serious consequences as the violation of technological process; it might affect the reputation and market position of the brand, delay the implementation of important projects, etc.

Sphere of energy is one of the most difficult areas of technical translation in terms of the existence of narrow and special terminology. The complexity of technical translation in this area is compounded by the fact that the special terminology and conventions are often developed by people who are not native English speakers. Besides, energy industry combines a lot of terms from different fields of production, such as engineering, chemistry, mechanics etc. The above mentioned circumstances have determined the need to address problems of translation of scientific/technical terms and to identify ways of adequate translation of vocabulary in the field of energy industry. In the scientific world the interest to the issues of translation of terms has been steadily increasing. Such scientists as L. I. Borisov, E. N. Galkin, S. V. Grinev, V. N. Komissarov, Z. D. Lvov, Yu. N. Marchuk, M. M. Morozov, Y. I. Retsker, A. V. Fedorov, A. D. Schweitzer etc have addressed to various aspects of scientific and technical translation in their writings, thus creating a reliable theoretical basis for further research in this area. Various specifics of the terms and problems of their translation is a subject of many scientific papers of authoritative Russian and foreign linguists as L. V. Shcherba, L. S. Barkhudarov, D. S. Lotte, L. L. Nelyubin, O. S. Akhmanova, V. S. Vinogradov, Yu. Nida, A.V. Superanskaya, L. K. Latyshev. In Kazakhstan, research on this topic is almost underway.

Lexical peculiarities of technical/scientific texts are special terms and terminological word combinations that possess linguistic characteristics just like the other units of vocabulary structure. The difference between the ordinary words and terms is in their meaning [1]. "Terms are defined as special highly conventional language units that are coined in order to reflect the results of the cognitive process in various branches of science and technology" [2]. Terms express concepts that are scientifically processed and peculiar to particular branch of science or technology. Terms-neologisms are also difficult to translate because they are usually not reflected in dictionaries. Especially there are a lot of neologisms among brand names, such as names of certain products that the firm produces. Lexical distinctive

feature of scientific and technical texts is the use of special vocabulary terms.

As it was aforementioned, a term is a word or phrase that denotes a particular concept of a special area of scientific knowledge or practical activities [3].

Terms specially designed for the transfer of the cognitive information. They are embedded in systemic relations with other terms and strive for uniqueness (monoamines) in the given field of knowledge or activity. Terms, in order to avoid different interpretations, usually provided with a definition at first mentioned in each specific research. Terms are characterized by stylistic neutrality and do not depend on the context. It is important not to lose all characteristics of the term while translating it from other language. No substitution, no rough or synonymic translation of the term is allowed.

The terms depending on the *context of use* can be divided into the following categories:

- functioning in a single terminological system (*browser, software, roast beef*);
- found in a single terminological system, but with different meanings, depending on context;
- synonymous terms similar to the meaning found in a single linguistic terminology; they often translated by one term. For example: *run-off* – *сток* and *water sewage* – *сток, сточные воды*;
- terms-homonyms belonging to different terminological systems, such as *Terminal* - *Вывод электротехнического изделия (устройства) или терминал*.

Terms also vary according to *the structure*:

1. Simple ones that consist of a single word: *voltage* (*напряжение*), *electrolyte* (*электролит*). They are translated as equivalent terms.
2. Complex terms consisting from two words written together or hyphenated: *radioactive* (*радиоактивный*), *Air - transformer* (*Воздушный трансформатор*).
3. Terms - phrases (word combinations) made up from several components (words): *Restorable item* (*Восстанавливаемый объект*), *Temporary overvoltage* (*Временное перенапряжение*).

There are some difficulties in translation of term - phrases or multi-componential terms as:

- a) phrases where semantic relationship between the components is expressed by accession: *electrical resonance* (*электрический резонанс*), *actual pressure* (*истинное давление*);

b) word combinations the components of which are grammatically formatted with the pretext: *Responsibility border for quality of supply* (Граница ответственности за качество электроэнергии), *Additional losses in construction elements* (Добавочные потери в элементах конструкций).

Terms-phrases are divided into three types.

1. The first type includes the terms-word combinations both components of which are the words from special dictionary. They are independent and can be used outside of this combination, while maintaining inherent to each of their individual meaning.

For example: *limit* – – *предел*; *burning* – *обжиг, обгорание*. However, the term consisting of these components takes on a new meaning and has a certain semantic independence: *burning limit* – *предельная температура обжига*. Characteristic feature that is peculiar to terms-phrases of the first type is the possibility of their separation and selection of constituents to independent terms [4].

2. The second type includes the term - phrases, in which, as a rule, only one of the components is a technical term, and the second refers to the words of common vocabulary. Components of this type can be either two nouns or an adjective and a noun. This way of formation of scientific and technical terms more productive than the first, where both components are independent terms, for example: *Creepage distance* – *Длина пути утечки изолятора*; *Two - phase touch* - *Двухфазное прикосновение*.

The second type includes such term - phrases where the second component is used in its basic meaning, but in combination with the first component, it is a term that is specific to a particular field of technology, for example: - *Voltage actual value* - *Действующее значение напряжения промышленной частоты*; *Operation of energo-system* - *Диспетчерское управление энергосистемой*.

A characteristic feature of second type term-phrases is that their second component, i.e. the noun may take on the value of the entire combination and act in this context as an independent term, for example: *current* instead of *electric current*; *charge* instead of *electric charge*.

3. The third type includes the term phrases, both components of which are words of common vocabulary, however, only the combination of these words is a term. This way of formation of scientific and technical terms is not productive.

The terms of the third type are terminologically decomposable, and the relationship between the components are close, for example: *Admittion*

duration - Допустимый длительный ток; *Arc furnace* – Дуговая печь; *daylight development* – обработка на свету.

Components of the third type term-phrases in some cases may be used as a regular combination of the adjective with the noun, i.e. in its direct meaning, for example: *electromagnetic deflection* – электромагнитное отклонение; *Draft cooling* - Дутьевое охлаждение.

The most difficult to translate are the attribute combinations with more than two or three words, for example: *Uninterrupted switching device* – Коммутирующее устройство системы непрерывного питания (СБИ); *Steady state availability factor* – Коэффициент технического использования. In these cases, it is necessary firstly to find a keyword with which to start translation. Such word is always at the end of the attribute combination. Then it is necessary to understand the internal semantic relations of the attributive construction, going from the ultimate key words to its immediate definition.

The basic techniques of translation of term phrases:

1. Descriptive method – the transmission of the word through an extended explanation of the meanings of English words. This technique is used when corresponding word is absent in the dictionary and in the language: *Indoor distribution device* - Электрическое распредел. устройство, оборудование которого расположено в помещении, *Earth current zone*- Зона земли, за пределами которой электрический потенциал, обусловленный токами замыкания на землю, может быть условно принят равным нулю.

2. Translation through the use of the genitive: *Direct current system* – система постоянного тока, *Fuel duty* – режим подачи топлива.

3. Calques, or literal translation, the translation of the English word or expression through a precise reproduction, by means of the Russian language: *Collector-concentrator* – коллектор-концентратор, *Cable insulation* – Изоляция кабеля.

4. Transcription - transferring the pronunciation of English words by Russian letters, i.e. transfer its phonetic form. It is used as the main reception of translation in the transmission of names, titles of firms and corporations. *Special Systems Industry* – СпецСистемИндустри.

5. Transliteration is the transfer of the English with the help of Russian letters regardless of pronunciation of English words: *laser* – лазер; *radiation* – радиация.

The method of transliteration can be used in cases when the transmitted reality of English awakes in Russian reader firmly entrenched associations. Transliteration is appropriate when it is desirable to reproduce the

conciseness of the original; however, excessive transliteration leads to the blockage of the language.

6. Translation through the use of different prepositions: *Data processing equipment* – *оборудование для обработки данных*, *Life test* – *Испытание на долговечность*.

The translation of the term phrases begin with the translation of the noun, which is the main component, and then sequentially each semantic group, most often from right to left are translated: *Absolute spectral response characteristics* - *Характеристика абсолютной спектральной чувствительности*.

Translation of scientific and technical literature, which is the scientific style and the style of official documents, often requires a special analysis of the text, the study of patterns of language of science and technology. All this leads to the necessity of mastering the technique of an adequate translation. Lexical features are broad use of terms and terminological collocations, neologisms, abbreviations etc. Lexical problems of translation of scientific/technical texts are the correct application of lexical transformations, methods of translation of terms, neologisms, abbreviations as description, transcription, transliteration, calque etc. In order to properly translate a particular scientific/technical text, it is necessary to consult different dictionaries, technical, humanitarian, natural-scientific and other. The dictionary is one of the ways (if not the only), acquisition of knowledge on new vocabulary and terminology.

Modern terminological system of energy sphere is a lexical layer, which, despite the requirements of uniqueness, accuracy, and consistency, regardless of the context application to terminological units, actively growing and changing. The term is the unit of language used to denote special concepts and phenomena. For this reason, there is a need for active study of technical translation, its features and applications, improve the theoretical framework and the research results implementation into the practice of translation. Like no other, technical translations is committed to the most accurate and complete transmission of the information inherent in the original. Any mistake made in the process, can lead to distortion of meaning and a complete misunderstanding of the reported information. Practice shows that a conscious approach to the translation of the terms removes much of the difficulty, promotes better learning, faster pace of work on the translation of special texts, increases motivation and interest of the translator in the execution of the work.

REFERENCES

- [1] Tyulenev S.V. Teoriya perevoda. – М.: Gardariki, 2004. – 218 p. [in Rus.].
[2] Aizenkoop. S.M., Bagdasarova L.V. Nauchno-tehnicheskiiy perevod.- Rostov na Donu: Pheniks, 2002.- 252 s. [in Rus.].
[3] Utrobina A.A. Osnoviy teoriiy perevoda. Konspekt lektsii. - М.: Prior-izdat, 2005. - 144 s. [in Rus.].
[4] Kovalenko A.Ya. Obshiy kurs nauchno-tehnicheskogo perevoda. -Kiev: Firma Inkos,2004. - 192 s. [in Rus.].
[5] Latyshev L.K., Semenov A.L. Perevod: teoria, praktika y metodika prepodavaniya. - М.: Akademiya, 2003[in Rus.].

ТЕХНИКАЛЫҚ МӘТІНДЕРДІҢ ЛЕКСИКАЛЫҚ ЕРЕКШІЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ АУДАРЫ ТӘСІЛДЕРІ (ЭНЕРГИЯ САЛАСЫ ТЕРМИНДЕРІНІҢ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН/ОРЫС ТІЛДЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ)

Рахат Х.А.,

2 курс магистранты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: rakhat_lana@mail.ru

Асанова Г.С.,

PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: mergen-2009@mail.ru

Тірек сөздер: терминдер, термин түрлері, энергетикалық терминдер, оларды аудару тәсілдері

Андатпа. Осымақала техникалық мәтіндердің лексикалық ерекшеліктері және оларды мағыналы аудару тәсілдерін талқылайды. Терминдер белгілі бар салаға ғана сай ерекшесөздер немесе сөз құрылымдары. Термин құрамына, мәнмәтініне және т.б. байланыстыбірнеше классификацияға бөлінеді. Осы классификацияларға байланысты терминдерді аударудың бірнеше тәсілдері ұсынылады, олардың ішінде сипаттап аудару, калька, транскрипция және т.б. Мақала соңында терминдерді аудару үшін барлық аударма кітаптарын және де берілген екі тілдің ерекшеліктерін зерттеу керектігі туралы қорытынды айтылады.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ И ИХ ПЕРЕВОД НА ОСНОВЕ ТЕРМИНОВ СФЕРЫ ЭНЕРГЕТИКИ РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Рахат Х.А.,

магистрант 2 курса КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: rakhat_lana@mail.ru

Асанова Г.С.,

доктор PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: mergen-2009@mail.ru

Ключевые слова: термины, виды терминов, энергетические термины, перевод терминов

Аннотация. Данная статья обсуждает лексические особенности технических текстов, т.е. терминов в сфере энергетики и способы их передачи. Термин это конкретное, точное слово или словосочетание которое относится к определенной

сфере деятельности. Существует несколько классификации терминов согласно их структуре, контекст.д. Согласно этой классификации были предложены несколько методов перевода как описательный перевод, калька, транскрипция и др. В заключении этой статьи было определено что для перевода терминов необходимо очень тщательно изучить все словари, также как и изучить особенности двух языков, только так можно достичь эквивалентности в процессе перевода терминов сферы энергетики, которая является одной из самых проблематичных.

Статья поступила 13.03.2017г.

FEATURES OF CONCEPTUAL METAPHORS AND THEIR TRANSLATION IN POLITICAL DISCOURSE

Kaniyazova D.,

2 year master degree student, Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: kaniyazovad@gmail.com

Baimbetova A.P.,

cand. of philology, docent, of Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: alastar48@mail.ru

Keywords: political discourse, translation, conceptual metaphors, source-domain, target-domain, refugee, migrant.

Abstract. The article deals with the politic conceptual metaphors in the François Holland and Marin Le Pen's speeches about refugees. The main source of information is the French newspapers which quote the François Holland and Marin Le Pen's speeches. The purpose of this article is analyzing particularities of the conceptual metaphors. The authors explore the mechanism of formation of conceptual metaphors and their role in the achievement the goals of political speakers, reveal the complexity of their translation into Russian, emphasize the necessity of achieving equivalence in translation while preserving the stylistic coloring of linguistic resources.

УДК 81.253

ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ МЕТАФОР И ИХ ПЕРЕВОД В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Каниязова Д.О.,

магистрант 2 курса, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: kaniyazovad@gmail.com

Баимбетова А.П.,

к.филол.н., доцент КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: alastar48@mail.ru

Ключевые слова: политический дискурс, перевод, концептуальная метафора, сфера-источник, сфера-мишень, беженец, мигрант.

Аннотация. В статье рассматриваются концептуальные метафоры в речах Франсуа Олланда и Марин Ле Пен о беженцах. Цель работы – выявить особенности и перевод концептуальных метафор в политическом дискурсе. Авторы исследуют

механизм формирования концептуальных метафор, их роль в достижении политических целей ораторов, выявляют сложности их перевода на русский язык, подчеркивают необходимость достижения эквивалентности в переводе с сохранением стилистической окраски языковых средств.

Изучение концептуальной метафоры на сегодняшний день является одним из актуальных направлений исследований в когнитивной лингвистике. Особый интерес представляет политическая концептуальная метафора в выступлениях и заявлениях политических лидеров, которые стремятся привлечь внимание слушателей, наиболее активно воздействовать на их мнение.

Целью статьи является исследование особенностей и способов перевода концептуальной метафоры в политическом дискурсе. «Политическая концептуальная метафора представляет собой не только речевой прием, как отмечают лингвисты, но и механизм воздействия, с помощью которого политические деятели влияют на подсознание слушателей» [1]. Концептуальная метафора позволяет создать новые образы, новые идеи, новую реальность.

Концептуальные метафоры базируются на точках зрения по отношению к определенным объектам обозначения, принятым в обществе. По мнению Дж. Лакоффа и М. Джонсона, термин «концептуальная метафора» позволяет дифференцировать языковые средства выражения и лежащий в их основе когнитивный процесс, то есть понимание одного явления в терминах другого» [2]. «Концептуальная метафора создается при взаимодействии двух сфер (областей, доменов) – сферы-источника метафоры и сферы-цели (мишени) метафоры» [1]. В результате взаимодействия двух понятий и образуется концептуальная метафора, отражающая новую реальность, характеризующая политический процесс и отношение к нему.

Таким образом, для понимания концептуальной метафоры встает необходимость выявления сферы-источника метафоры и сферы-мишени. Знание этих факторов необходимо, на наш взгляд, для понимания и адекватного перевода концептуальной метафоры.

Для исследования особенностей перевода, интересующего нас явления были отобраны примеры метафор в речах президента Франции Франсуа Олланда и лидера партии «Национальный фронт» Марин Ле Пен по вопросу миграционного процесса в Европе.

Проанализируем несколько примеров из речи Франсуа Олланда, касающихся миграции.

В одном из своих заявлений он говорит, что не стоит смешивать понятия «беженцы» и «террористы» [3]:

Nous devons éviter un amalgame qui serait insupportable, qui laisserait penser que les réfugiés sont des terroristes. – Мы не должны позволять себе смешивать понятия «беженец» и «террорист». Это было бы недопустимо.

Оратор употребляет развернутую концептуальную метафору, в основе которой лежит понятие «*unamalgame*». *Unamalgame* – это (в прямом значении) амальгама, т.е. химический термин, обозначающий *alliagedumercureetd'autresmétaux*. Этим термином обозначают сплав ртути с другими металлами. Но в данном контексте актуализируются значения: *воен.: встреча в одном и том же боевом подразделении войск различного происхождения; перен.: Confusionvolontaired'idées ou de conceptsdistincts visant à lesdiscréditer/ намеренное смешение идей и различных концепций, направленных на дискредитацию*. Сплав ртути с другими металлами сравнивается со смешением понятий *беженец и террорист*, что в логике и психологии называется приемом обобщения. Иными словами, здесь происходит смешение нескольких сфер – источников: научно-техническая (химия), военная, логическая. Сфера-мишень-политическая. Создается концептуальная метафора: не все беженцы-террористы. Смешение понятий *беженец и террорист* опасно, это может вызвать взрыв.

Переводчик в данном случае опустил слово *амальгама* и использовал лексику прямого значения слова «смешение», «смешивать». Также употреблена переводческая трансформация – перестановка, при которой изменено расположение языковых элементов. Необходимо отметить, что при переводе метафора несколько утратила свою экспрессивность.

В другом примере из речи на саммите, посвященном миграционному кризису и прошедшем в Брюсселе, глава государства говорит следующее:

En termes de nombre, aujourd'hui, la France n'est pas soumise à un afflux de réfugiés et ceux qui prétendent que nous serions envahis sont des manipulateurs, des falsificateurs, qui le font pour des raisons purement politiques, pour faire peur [4]. – Если говорить о числе беженцев, то сегодня Франция не подвержена наплыву беженцев. Те, кто считает, что мы будем захвачены, – манипуляторы и обманщики, делающие это в политических целях, чтобы посеять панику.

Envahir – глагол со значением *вторгаться, оккупировать*, употребляется, как правило, в военной сфере. Здесь речь идет о политических силах, которые опасаются, что экспансия беженцев

отразится на коренных жителях Франции. В их понимании сферу миграции можно легко сравнить с нападением на государство, военным вторжением. Франсуа Олланд отрицает, что «L'immigration est une attaque» («Иммиграция есть нападение»). В данном контексте происходит взаимодействие сфер военной (источник) и политической (цель) сфер. Переводчик употребил прямой перевод слова *envahir* и сохранил экспрессивность передаваемой метафоры. Концептуальная метафора характеризует политическую ситуацию в стране, а также позицию оратора, который не хочет создавать напряженности в стране, успокаивая общественное мнение. Однако, употребление лексики с негативной окраской даже при использовании отрицания *unaffluxderéfugiés - nousserionsenvahis- fairepeur* – создает эффект напряженности.

Яркие метафоры употребляет Марин Ле Пен, лидер партии «Национальный фронт», чтобы выразить свое отношение к явлению миграции.

Nous ne sommes qu'au début de la catastrophe car le réservoir est inépuisable [4]. – Мы лишь в начале катастрофы, так как поток беженцев неисчерпаем.

В данном примере переводчик применил переводческую трансформацию – лексическая замена. «*Le réservoir*» употребляется по отношению к беженцам. Слово имеет значение ‘запас, сосуд, поток’. В данном контексте оратор под словом «*réservoir*» подразумевал очень большое количество беженцев. Сфера-источник – техническая сфера, сфера мишень – политическая. В данном примере создается метафора *Францию ждет еще большая катастрофа, мы еще можем принять меры, чтобы ее избежать*. Причем, интересно, что слово *réservoir* может относиться одновременно и к понятию *Франция* и к понятию *les migrants*, усиливая экспрессивность метафоры во французском языке, что не находит отражения в русском.

Ces migrants ont entendu le signal d'ouverture de l'Union européenne [5]. – Эти мигранты услышали заявления об открытости границ стран Евросоюза.

Le signal d'ouverture ‘сигнал об открытых границах’ – это те заявления, которые делают политические лидеры Евросоюза и которые привлекают беженцев из стран Ближнего Востока. В данном случае переводчик применил устойчивое политическое выражение «заявление об открытости границ» для перевода слова *signal*. Сфера-источник – социальные отношения, цель - политическая. Создается

образ благожелательной, гостеприимной Европы, готовой принять мигрантов.

В следующем примере следует метафора с противоположным смыслом.

Il faut lancer le signal que nous n'accueillerons pas les réfugiés, demande la présidente du Front national. Il faut couper toutes les pompes de l'immigration sinon nous serons submergés [5]. – *Нужно выступить с заявлением, что мы не будем принимать беженцев, – требует лидер партии «Национальный фронт». – Нужно устранить все источники иммиграции, иначе мы утонем в них.*

Марин Ле Пен советует закрыть все источники миграционного потока, «couper toutes les pompes» (*Les pompes* – насосы). Здесь переводчик употребил нейтральное слово «источник», так как прямой перевод «насосы» был бы недоступен и непонятен русскоговорящей аудитории, но тем самым снижена экспрессивность выражения и степень воздействия на слушателя. Сфера-источник – вода. Сфера-цель – политическая. В данном примере метафора означает «La source est une possibilité» («Источник есть возможность»). Создается образ непрерывно текущего потока мигрантов (река), который грозит затопить Францию.

Далее Марин Ле Пен характеризует наплыв беженцев в Хорватию в привычных военных терминах:

Ce pays a été attaqué violemment par des migrants. Il ne faut pas croire que les migrants viendront de manière pacifique quand les frontières sont fermées [5]. – *Эта страна подверглась резкой атаке мигрантов. Не стоит думать, что мигранты будут действовать мирно, когда границы закрыты.*

Attaquer – нападать. Опять мы видим взаимодействие военной и политической сферы. В данном случае «*attaquer*» мы могли бы не принимать за метафору, но здесь речь идет не о прямом вооруженном нападении беженцев, а об их большом, количестве, несущем опасность. В данном примере метафора означает «L'immigration est une attaque» («Иммиграция есть нападение, военная опасность»).

Рассмотрим следующий пример.

«Après avoir totalement ouvert ses portesaux migrants pour de basses raisons économiques, voyant dans cette masse humaineun réservoir de travailleurs à bas coût, l'Allemagne est soudainement rattrapée par la réalité de sa folie migratoire», assure la présidente du FN [3]. – *«После того как Германия открыла свои двери мигрантам по низким экономическим соображениям, увидев в этой толпе людей дешевую рабочую силу,*

она неожиданно столкнулась с реальностью своего сумасшедшего миграционного кризиса», – заявила лидер «Национального фронта».

Ouvrir les portes à qn – ‘распахнуть двери кому-либо’. Переводчик применил прямой перевод, сохранив экспрессивность речи. В данном случае метафора представляет собой взаимодействие двух сфер – сфера нравственных отношений и социально-политической. Концептуальная метафора проявления лицемерия со стороны властей и опасности со стороны мигрантов создается за счет антитезы, употребления слов с противоположной окраской (положительной/отрицательной): *Après avoir totalement ouvert ses portes/ la réalité de sa folie migratoire; les migrants/ cette masse humaine, réservoir de travailleurs à bas coût*. Кроме того, создается образ «L’Etat est une maison» («Государство есть дом») при взаимодействии двух сфер – строительство (l’architecture) и государство (l’Etat).

Рассмотренные политические концептуальные метафоры позволяют полнее охарактеризовать социально-политическую ситуацию, выразить отношение к политическим событиям. Создаваемые метафорами образы отражают идеи о том, что Ф. Олланд не разделяет панику политиков, видящих угрозу в беженцах, и призывает сторонников правых сил не смешивать понятия «беженцы» и «террористы». Марин Ле Пен, напротив, настроена отрицательно по отношению к беженцам. Она сравнивает государство с домом, куда не стоит пускать беженцев, поскольку они несут опасность для страны. По ее мнению, все источники иммиграции должны быть закрыты. Переводчику удалось адекватно передать смысл этих метафор, в большинстве примеров сохранив создаваемый оратором концепт и экспрессивность его выражения.

Метафоры, как продемонстрировано в анализе, рождаются при взаимодействии прямых и переносных значений, их одновременной реализации в речи под влиянием контекста. Далее отдельные метафоры, взаимодействуя между собой, а также с другими стилистическими средствами с опорой на контекст реально сложившейся политической ситуации, его участников, формируют общий концепт, концептуальную метафору (*развернутую метафору – в терминах традиционной стилистики*), что особенно наглядно видно на примерах метафор [5]. Причем, важным для анализа концептуальной метафоры и ее перевода является изучение сфер источника и цели, в которых взаимодействуют разные понятия, а также привлечение широких фоновых знаний переводчика в переводимой сфере.

Таким образом, политические концептуальные метафоры и их перевод играют важнейшую роль в достижении политических целей

ораторов. Этим объясняется необходимость достижения максимального уровня переводческой эквивалентности. Переводчик при этом должен сохранить метафорический образ, найти соответствующую функционально-стилистическую закреплённость и эмоционально-экспрессивную окраску создаваемых метафор.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Будаев Э.В., Чудинов А.П. Метафора в политическом интердискурсе. Монография. – Екатеринбург, Урал. гос. пед. ун-т, 2006. – 215 с.
[2] Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём: пер. с англ. / Под ред. и спредисл. А. Н. Баранова. -М.: УРСС, 2004.-256 с.
[3] Le Figaro: le journal en ligne. - Mode of access: <http://www.lefigaro.fr> – (датаобращения22.01.2017).
[4] Le Parisien: le journal en ligne. - Mode of access: <http://www.leparisien.fr>– (дата обращения22.01.2017).
[5] BFM TV.- Mode of access: <http://www.bfmtv.com> – (дата обращения -22.01.2017).

REFERENCES

- [1] Budayev E.V., Chudinov A.P. Metaphora v politicheskom interdiskurse. Monografiya. Yekaterinburg, Ural. gos. ped. un-t, 2006. 215 s. [in Rus.].
[2] Lakoff G. Metaphory, kotorymi my zhivem: per. s angl. Pod red. i spredisl. A. N. Baranova. M.: URSS, 2004. 256 s. [in Rus.].
[3] Le Figaro: le journal en ligne. Mode of access: <http://www.lefigaro.fr>. Accessed 22.01.2017.
[4] Le Parisien: le journal en ligne. Mode of access: <http://www.leparisien.fr>. Accessed 22.01.2017.
[5] BFM TV. Mode of access: <http://www.bfmtv.com>. Accessed 22.01.2017.

ПОЛИТИКАЛЫҚ ДИСКУРСҒА ИШІНДЕ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ МЕТАФОРА ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ АУДАРМАЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Каниязова Д.О.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ 2 курс магистранты,
Алматы, Қазақстан, e-mail: kaniyazovad@gmail.com

Баимбетова А.П., ф.ғ.к., доцент,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: alastar48@mail.ru

Тірек сөздер: саяси дискурс, аударма, тұжырымдамалық метафора, босқындар, еңбек мигранттары.

Аңдатпа. Мақала Франсуа Олланд және Марин Ле Пен босқындар туралы айтылған сөздеріндегі тұжырымдамалық метафораны зерттейді. Жұмыстың мақсаты – тұжырымдамалық метафораларды аудару ерекшеліктерін талдау. Авторлар тұжырымдамалық метафораларды қалыптастыру механизмін және саяси спикерлердің мақсаттарына қол жеткізуде олардың рөлін зерттейді, орыс тіліне аудару күрделілігін анықтайды, стилистикалық мағынсаын сақтай отырып аударма баламалылығын жету қажеттігін атап өтеді.

Статья поступила 16.02.2017 г.

PECULIARITIES OF “HOSTILE” SPEECH IN ENGLISH-LANGUAGE POLITICAL DISCOURSE

Arzumova Y.A.,

MA student of Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: yulduz04.93@mail.ru

Keywords: political discourse, “hostile” speech, the reproach speech strategy, model of translation, translation procedure.

Abstract. This article is devoted to studying the hostile rhetoric in political discourse, particularly the reproach speech strategy, on the materials of the British and American politicians’ public speeches. The article reveals the characteristics of the hostile rhetoric as the independent speech act, the aim of which is to provoke the recipient’s sense of fear and apprehension. The examples of implicit and explicit hostile rhetoric are considered. The analysis of verbal aggression outpouring in the British and American political discourse permits to figure out the most appropriate translation strategies of language units which reflect the hostile rhetoric.

УДК 81’25 : 811.111

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА МЕНАСИВНОГО РЕЧЕВОГО АКТА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Арзумова Ю.А.,

магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: yulduz04.93@mail.ru

Ключевые слова: политический дискурс, менасивные речевые акты, коммуникативная стратегия упрека, модель перевода, процесс перевода.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению менасивного речевого акта в политическом дискурсе, в частности коммуникативной тактики упрека, на материале выступлений британских и американских политиков. Дается характеристика менасивного речевого акта как самостоятельного речевого акта, целью которого является пробуждение у адресата чувства страха или опасения. Рассмотрены примеры открытой и скрытой речевой агрессии. Анализ проявления вербальной агрессии в британском и американском политическом дискурсе позволяет выявить наиболее оптимальные способы перевода языковых элементов, отражающих речевую агрессию.

Современная геополитическая ситуация, обострение политических конфликтов, проблемы безопасности, новые вызовы и угрозы в коммуникативном аспекте обуславливают языковое выражение агрессивных мыслей политическими деятелями в своих речах.

В первую очередь необходимо обозначить, что выступление любого политического деятеля – это мощное оружие, которое используется для достижения определенной цели. Для устного переводчика первостепенной задачей является не только передать смысл политического дискурса, но и воспроизвести речь, которая в идеале должна произвести равноценный эффект на слушателей.

Политический язык, согласно работам В.З.Демьянкова, обладает определенными характеристиками: политической лексикой и терминологией, специфичной структурой и самое главное – специфичной реализацией дискурса, то есть звуковое оформление. Но не стоит пренебрегать тем фактом, что политики в нынешней геополитической обстановке зачастую выражают агрессию, и для переводчика передать ее таким образом, чтобы она, с одной стороны, была равносильной той агрессивной интенции, которую озвучил адресант, а с другой – важно не переусердствовать с подбором эмоционально-экспрессивных выражений является трудной задачей. Таким образом, важнейшими характеристиками политического дискурса, согласно исследованиям В.З. Демьянкова [1, с.34], являются оценочность и агрессивность, эффективность и отстаивание точки зрения.

Перевод политических речей представляет собой воспроизведение их прагматикисредствами другого языка. Отсюда вытекает проблема перевода политического дискурса, которая заключается в том, что не всегда можно четко определить истинные намерения и цели политика, который в силу своей профессии обладает навыком завуалировать свои высказывания таким образом, что без экстралингвистических факторов и фоновых знаний переводчику очень сложно будет передать на язык перевода. Следовательно, важную роль в переводе политического дискурса играет прагматический потенциал, который представляет собой целенаправленное воздействие на адресата. Спикер в политическом дискурсе, в свою очередь, подбирает языковые средства и речевые стратегии в соответствии со своим намерением произвести определенное воздействие на оппонента.

В свою очередь, речевое воздействие осуществляется посредством коммуникативных тактик, с помощью которых спикер регулирует поведение адресата или оппонента. Тактика упрека, рассматриваемая в данной диссертации, относится к директивным речевым актам. В своем научном труде “Прямые и косвенные тактики речевой стратегии упрека в политическом дискурсе” Д.Л. Шалацкий отмечает, что “суть упрека заключается в экспликации негативного отношения к действиям адресата и побуждения к изменению его поведения” [2, с. 208].

В политическом дискурсе менасивные речевые акты, представляющие собой довольно-таки сложное явление с точки зрения перевода, которые включают в себя речевой акт агрессии, подразделяют на имплицитные и эксплицитные. Важно упомянуть,

что менасивный речевой акт – это самостоятельный речевой акт, коммуникативно-семантическими составляющими которого являются угроза, устрашение, ультиматум, шантаж, категорическое требование и предостережение. Целью менасивного речевого акта, согласно О.В.Эпштейн, является “пробуждение у адресата чувства страха или опасения” [3, с.57].

Сложность для переводчика вызывают имплицитные менасивные речевые акты, которые имеют двусмысленное воздействие на слушателей. При тщательном исследовании выступлений политических деятелей можно определить наиболее эффективные способы передачи менасивных речевых актов, изучить особенности построения выступления того или иного политика, что позволит спрогнозировать дальнейшие коммуникативные действия и намерения спикера.

Базовой категорией менасивных речевых актов в современном английском языке является *угроза*. Угроза представляет собой смысловое ядро менасивного речевого акта. *Угроза* – это намерение не только навредить интересам другой стороны, но и принудить оппонента действовать согласно предъявленным требованиям [4, с. 216]. Целью данной тактики является получение необходимой информации путем прямого давления на партнера по коммуникации [5, с. 121]. Интересно рассмотреть точку Е. Шейгал, которая считает, что «в угрозе сила политического противника проявляется через категоричное обещание причинить зло оппоненту и демонстрацию решимости выполнить обещанное» [6, с. 298].

Тактика угрозы тесно переплетается с другим менасивным речевым актом – *упреком*. В свою очередь, *упрек* – это выражение неодобрения относительно поведения партнера по коммуникации.

Учитывая, что *упрек* подразумевает собой косвенное выражение отрицательной оценки поведения адресата с намерением оказать эмоциональное воздействие как на адресата, так и на целевую аудиторию, в процессе синхронного перевода сложно выявить имплицитный упрек в адрес оппозиции и передать данную тактику на язык перевода таким образом, чтобы сохранить экспрессию и определенное речевое воздействие, которое и является коммуникативной целью спикера.

Яркие примеры использования тактики упрека можно привести из выступлений британского политика Найджела Фараджа, известного своими резкими и скандальными выступлениями. За основу исследования коммуникативной тактики упрека возьмем его интервью для FoxNews относительно выхода Великобритании из ЕС. К примеру,

его высказывание:

"If you poke the Russian bear with a stick, don't be surprised if he reacts" (interview).

"Не тыкайте палкой в русского медведя. Если вы это сделаете, то неизбежно ждите ответа".

Очевидно, что он выражает свое мнение о В.Путине, который в отличие от Б.Обамы в вопросе выхода Великобритании из Европейского союза, повел себя, как подобает государственному деятелю. Из этого следует, что он упрекает действия Б.Обамы, в данном случае упрек проявляется имплицитно.

"Obama came to Britain, and I think behaved disgracefully, telling us we would be at the back of the queue... Treating us, America's strongest, oldest ally, in this extraordinary way. Vladimir Putin maintained his silence throughout the whole campaign".

"Обама приехал в Британию и вел себя возмутительно. Он говорил нам, что мы в конце очереди. Обращался с нами, с самым сильным и давним союзником Америки, совсем ненормально. Владимир Путин на протяжении всей кампании воздерживался от комментариев".

Н.Фарадж более открыто упрекает поведение 44-ого президента США, подчеркивая, что Британия и Америка – давние союзники. В данном примере не стоит использовать особых переводческих стратегий, ведь если перефразировать выражение "at the back of the queue", которое лишь на первый взгляд звучит неуместно, то смысловая нагрузка высказывания политика потеряет значимость.

Также в качестве наглядных примеров использования коммуникативной тактики упрека можно взять выступление британского политика на заседании Европарламента 28 июня 2016 года по вопросу "развода" Европы с Великобританией. На данном заседании Н.Фарадж с первой минуты своего выступления задал риторический вопрос:

"Isn't it funny? When I came here 17 years ago and I said that I wanted to lead a campaign go get Britain out of the European Union, you all laughed at me. Well, I have to say. You're not laughing now, are you?"

"Разве это не смешно? Когда я приезжал сюда 17 лет назад, я говорил о той кампании, которая приведет Великобританию к выходу из ЕС. И вы все смеялись надо мной. Ну и что? Почему сейчас не смеетесь?"

Данный вопрос подразумевает собой упрек в сторону Председателя Европейской комиссии Жан-Клода Юнкера, который был возмущен

присутствием британского политика после того, как его Соединенное Королевство проголосовало за выход из Европейского союза.

Интересным примером для переводческого анализа является еще одно высказывание Н.Фараджа на том же заседании:

“As a policy to impose poverty on Greece and the Mediterranean you’ve done very well”. “Как политики, вы сделали Грецию и все Средиземноморье нищими”.

С другой же стороны, данная интерпретация имеет более эффективное воздействие на аудиторию, нежели развернутый перевод данного сегмента.

Следующим высказыванием британский политик объясняет причину, подтолкнувшую Британию проголосовать за выход из Европейского союза:

“The biggest problem you’ve got and the main reason the UK voted the way it did is because you have by stealth and deception, and without telling the truth to the rest of the peoples of Europe, you have imposed upon them a political union. When the people in 2005 in the Netherlands and France voted against that political union and rejected the constitution you simply ignored them and brought the Lisbon treaty in through the back door”.

“Самая большая проблема у вас, и основная причина, почему Великобритания проголосовала так, как это случилось — потому, что вы втянули страны в политическое объединение хитростью и обманом, не говоря полную правду народам Европы. Когда люди в 2005 году в Нидерландах и Франции проголосовали против этого политического союза и отвергли конституцию, вы просто проигнорировали их и протасили Лиссабонский договор через заднее крыльцо”.

Н.Фарадж выражает явный упрек по отношению к действиям Европейской комиссии, используя выражения с негативно-оценочной коннотацией: “stealth and deception”, “without telling the truth”, “impose upon”, “ignore” и “bring the Lisbon treaty in through the back door”.

Из вышеизложенных примеров мы видим, что коммуникативная тактика упрека переплетается с лингвистической категорией экспрессивности, ведь уровень воздействия на аудиторию определяется не только темой выступления и ситуацией, в которой осуществляется коммуникация, но и манерой спикера и средствами экспрессивно-воздействующего характера, такие как градация (“strongest, oldest ally”), риторически вопросы (“Isn’t it funny?”, “You’re not laughing now, are you?”).

Одной из агрессивных форм выражения упрека является тактика угрозы. О. Иссерс считает целью данной тактики получение необходимой информации путем прямого давления на партнера по коммуникации [5, с. 121]. Британский политик, экс-премьер-министр Великобритании Д. Кэмерон прибегает как к явной, так и скрытой критике оппонентов, чаще обращаясь к критике политики партии, а не конкретного человека:

“That mass migration is an unavoidable by-product of a new world order of globalisation. That globalisation is an unalloyed good - and those complaining about immigration just need to get with the modern world. Often the people who have these views are those who have no direct experience of the impact of high levels of migration.”

“Данная массовая миграция - это неизбежный побочный продукт нового мирового порядка и глобализации. Глобализация является исключительно благом, и тем, кто жалуется на иммиграцию, просто нужно идти в ногу со временем. Часто те, кто придерживается этих взглядов, сами никогда непосредственно не сталкивались с последствиями высокого уровня миграции”.

В данном примере Д.Кэмерон с целью упрекнуть определенную группу людей (а именно политиков) использует слово *the people* (люди) и местоимение *those* (те), то есть, экс-премьер-министр Великобритании не указывает на конкретного человека, но посредством вышеуказанных слов он подразумевает собой именно определенную группу адресатов. Данную тактику скрытой критики британского политика можно рассмотреть и в следующем примере:

“People who make this argument try to dress it up as speaking up for our country. But this isolationism is actually deeply unpatriotic.”

“Люди, приводящие данный аргумент, пытаются преподнести его как мнение страны. Но этот изоляционизм на самом деле глубоко непатриотичен”.

Следующие примеры являются выражением косвенной речевой агрессии по отношению к конкретным адресатам, которые не называются, но целевая аудитория в силу когнитивной осведомленности понимает о ком именно идет речь:

“And friends, you know what someone said about us recently? Apparently some Russian official said: Britain is “just a small island that no-one pays any attention to.”

“Друзья, вы знаете, что о нас было недавно сказано? Кажется, некое должностное лицо России заявило, что Британия – “всего лишь

маленький остров, на который никто не обращает внимания” (намек на высказывание Пресс-секретаря президента России Дмитрия Пескова).

“The deficit we inherited was the biggest in our post war history - but already it’s down by a third.”

“Дефицит, который мы унаследовали, был самым большим за всю историю послевоенного периода - но он уже снижен на треть”.

Данный пример раскрывает намек на неумелое правление партии лейбористов.

Следующий пример демонстрирует выражение критики по отношению к деятельности некоторых членов Еврокомиссии:

“There are still people who think that the key to success is ever greater social protections and more regulations. Some in the European Commission seem to think that if they ‘re not producing new regulations they ‘re somehow not doing their job. And that removing existing regulations is somehow an act of self-harm.”

“Все еще есть люди, которые думают, что ключ к успеху - это лишь усиление социальной защиты и большее количество нормативно-правовых актов. Кажется, некоторые представители Еврокомиссии считают, что если они не вырабатывают новые правовые акты, то не выполняют свою работу. А отмена существующих законов - своего рода причинение вреда самим себе”.

В нижеследующих примерах Д.Кэмерон выражает агрессию с конкретным указанием субъекта, на которого она направлена:

“Together - we are clearing up the mess that Labour left. But I have a simple question, to the people in this hall and beyond it. Is that enough? Is it enough that we just clear up Labour’s mess and think “job done”? Is it enough to just fix what went wrong?”

“Все вместе мы расчищаем тот беспорядок, который нам оставили лейбористы. Но у меня простой вопрос к людям, находящимся в зале и за его пределами: достаточно ли этого? Достаточно ли то, что мы просто убираем беспорядок за лейбористами и думаем, что “работа сделана”? Достаточно ли, что мы просто исправляем то, что было сделано неправильно?”

“Who protected spending on the NHS (National Health System)? Not Labour - us! Who started the Cancer Drugs Fund? Not Labour - us!”

“Кто защитил общественное здравоохранение? Не лейбористы - мы! Кто основал Национальный фонд лекарств от рака? Не лейбористы - мы!”

В данном примере политик неоднократно использует тактику повтора (“Not Labour - us!”) с целью убедить целевую аудиторию в обоснованности своего высказывания.

В следующем примере Д.Кэмерон также использует тактику повтора, но при этом напрямую обращается к критикуемому объекту (лейбористам):

"A few weeks ago, Ed Balls said that in thirteen years of Government, Labour had made "some mistakes". "Some mistakes". Excuse me? You were the people who left Britain with the biggest peacetime deficit in history, who gave us the deepest recession since the war, who destroyed our pensions system, bust our banking system, who left a million young people out of work, five million on out-of-work benefits - and hundreds of billions of debt. Some mistakes? Labour were just one big mistake."

"Несколько недель назад Эд Боллз заявил, что за тринадцать лет пребывания у власти, лейбористы совершили "несколько ошибок". "Несколько ошибок". Но позвольте! Именно вы - те люди, которые оставили Британию с самым большим дефицитом за всю историю мирного времени, которые ввели нас в глубочайшую рецессию со времен войны, которые разрушили нашу пенсионную систему, нанесли урон нашей банковской системе, оставили миллион молодых людей без работы, пять миллионов на пособия по безработице. Несколько ошибок? Лейбористы были одной большой ошибкой!"

Также одной из способов реализации стратегии упрека является риторический вопрос:

"From Labour last week, we heard the same old rubbish about the Conservatives and the NHS. Spreading complete and utter lies. I just think: how dare you. It was the Labour Party who gave us the scandal at Mid Staffs, elderly people begging for water and dying of neglect."

"На прошлой неделе мы услышали от лейбористов ту же самую старую чушь о консерваторах и общественном здравоохранении. Распространение полной и абсолютной лжи. Я думаю: как вы смеете? Именно партия лейбористов устроила скандал в больнице графства Стаффорд, где старики умоляли дать им воды и умирали от халатного отношения".

"So at long last, with a Conservative Government after the next election, this country will have a new British Bill of Rights... to be passed in our Parliament... rooted in our values, and as for Labour's Human Rights Act? Wewillscrapit, onceandforall."

"Итак, наконец, с партией консерваторов во главе правительства после следующих выборов в этой стране появится новый Билль о правах, который будет принят Парламентом, основанный на наших ценностях, а как насчет лейбористского Закона о правах человека? Мы

его выбросим на помойку, раз и навсегда”.

В данном примере за риторическим вопросом следует ответ, направленный на то, чтобы заставить адресата переосмыслить вопрос и побудить целевую аудиторию согласиться с точкой зрения Д.Кэмерона.

Также интересно рассмотреть высказывания действующего премьер-министра Великобритании Терезы Мэй. Во время сессии в британском парламенте, которая состоялась 1 февраля 2017 года, лидер оппозиционной Лейбористской партии Джереми Корбин призвал премьер-министра услышать мнение британского народа, который против визита Трампа в Великобританию в силу его действий:

“President Trump has torn up international agreements on refugees, he’s threatened to dump international agreements on climate change, he’s praised the use of torture, he’s incited hatred against Muslims, he’s directly attacked women’s rights. Just what more does President Trump have to do before the prime minister will listen to the 1.8 million people who’ve already called for his state visit invitation to be withdrawn?”

Данным высказыванием британский политик выражает недовольство действиями, а точнее отсутствием действий со стороны премьер-министра.

Но в свою очередь премьер-министр Тереза Мэй комментирует его недовольство следующим образом:

“The right honorable gentleman’s foreign policy is to object to and insult the democratically elected head of state of our most important ally. Let’s just see what he would’ve achieved in the last week. Would he have been able to protect British citizens from the impact of the Executive Order? No! Would he have been able to lay the foundations of a trade deal? No! Would he have got a one hundred percent commitment to NATO? No! That’s what Labour has to offer this country: less protection for British citizens, less prosperous, less safe”.

Она объясняет, что смысл внешней политики не заключается в нападках на демократически избранного президента страны, которая, к тому же, является самым большим союзником Соединенного Королевства. Тереза Мэй также выражает уверенность в том, что, Корбин не смог бы защитить британцев от последствий указов Трампа, а также не подготовил бы основу для торгового соглашения и не добился бы выполнения обязательств перед НАТО, и все, что лейбористы хотят предложить этой стране: меньше защиты для британских граждан, меньше благосостояния и безопасности. Коронной фразой британского премьер-министра стала:

"He can lead a protest, I'm leading a country!"

"Он может руководить протестом, а я руковожу страной!"

Так, Тереза Мэй упрекает Джереми Корбина в том, что он не понимает суть внешней политики, в частности Соединенного Королевства, что он будучи лидером Лейбористской партии, которая не может защитить британский народ от последствий действий президента США, забывает, что Америка, как подчеркивал и экс-лидер Партии независимости Соединенного Королевства Найджел Фарадж, является самым сильным и давним союзником Великобритании. А главное, британский премьер-министр своей заключительной фразой намекает, что действующий президент США может делать все, что ему вздумается, но так он руководит лишь протестом, но она, Тереза Мэй, руководит целой страной ввиду того, что не отвечает агрессией на нападки лидеров других стран, в частности на указы американского президента, который не задумывается о последствиях своих решений.

Интересно также рассмотреть пример открытого упрека, выраженного бывшим госсекретарем США Джоном Керри:

"Congressman, I don't need any lessons from you about who I represent," Kerry retorted moments later. "I've represented and fought for our country since I was out of college. So don't give me any lessons about that, OK?" в ответ на вопросы политика и сенатора от Штата Пенсильвания 28 июля 2015 года по вопросу соглашения по иранской ядерной программе в обмен на отмену санкций против Тегерана.

Еще одним ярким примером эксплицитного упрека является выступление Дональда Трампа на пресс-конференции с журналистами в Белом Доме 16 февраля 2017 года. Он выразил недовольство работой бывшего президента США Барака Обамы, сказав:

"I inherited a mess. It's a mess. At home and abroad, a mess. Jobs are pouring out of the country... We'll take care of it, folks. I just want to let you know I inherited a mess."

"Я унаследовал беспорядок, бардак внутри страны и за рубежом. Сущий бардак. Но мы справимся с этим, ребята. Я просто хочу, чтобы вы знали, я унаследовал беспорядок".

Ключевым словом в данном сегменте его выступления является "a mess" – "беспорядок/бардак", которое к тому же повторяется неоднократно. Это явный упрек в адрес бывшего американского президента.

"I'm here today to update the American people on the incredible progress that has been made in the last four weeks since my inauguration. We have made incredible progress. I don't think there's ever been a President elected

who, in this short period of time, has done what we've done”.

“Я здесь для того, чтобы сказать американскому народу о том невероятном прогрессе, которого удалось добиться за четыре недели, прошедшие с моей инаугурации... Я не думаю, что был еще такой президент, которому удалось добиться так много за столь короткий промежуток времени”.

И еще одно замечание в адрес предыдущих американских президентов:

“One promise after another after years of politicians lying to you to get elected. They lie to the American people in order to get elected”.

Одной из заключительных фраз ныне действующего президента США Д.Тампа стала:

“... we're going to stop crime. But it's very important to me. But this isn't Donald Trump that divided a nation. We went eight years with President Obama, and we went many years before President Obama. We lived in a divided nation”, и снова упрек в адрес Б.Обамы.

Дональд Трамп выразил неудовольствие работой бывшего президента США Барака Обамы. На пресс-конференции с журналистами глава Белого дома заявил, что от предыдущей администрации получил в наследство полный беспорядок как внутри страны, так и за ее пределами. В частности, речь идет об утечке из страны за границу рабочих мест, критической ситуации на Ближнем Востоке, в Северной Корее, и о распространении запрещенной в РФ экстремистской группировки «Исламское государство».

“As you know, our administration inherited many problems across government and across the economy.”

“Как вы знаете, наша администрация получила множество проблем в экономике и правительстве/ унаследовала многие проблемы всего правительственного аппарата, в том числе и по вопросам экономики. Если честно, мы унаследовали полный бардак”, – заявил Трамп.

“I inherited a mess. It's a mess. At home and abroad, a mess.”

“Я унаследовал бардак, бардак внутри страны и за рубежом, сущий беспорядок”, — сказал Трамп, выступая на пресс-конференции в Белом доме.

“I'm here today to update the American people on the incredible progress that has been made in the last four weeks since my inauguration. We have made incredible progress. I don't think there's ever been a president elected who in this short period of time has done what we've done.”

“Я здесь для того, чтобы сказать американскому народу о том

невероятном прогрессе, которого удалось добиться за четыре недели, прошедшие с моей инаугурации... Я не думаю, что был еще такой президент, которому удалось добиться так много за столь короткий промежуток времени”, — заявил президент США.

“We really are searching for peace, but its peace through strength.”

“Я стремлюсь к миру. Но этот мир должен обеспечиваться таким образом, чтобы мы имели в нашем распоряжении силу”, — сказал Трамп.

“We’ve pursued this rebuilding in the hopes that we will never have to use this military, and I will tell you that is my — I would be so happy if we never had to use it.”

“Но я надеюсь, что мне никогда не придется прибегнуть к силе”, — заверил президент.

16 февраля текущего года в Вашингтоне прошла встреча между премьер-министром Израиля Биньямином Нетаньяху и президентом США Дональдом Трампом.

“The security challenges faced by Israel are enormous, including the threat of Iran’s nuclear ambitions, which I’ve talked a lot about. One of the worst deals I’ve ever seen is the Iran deal. My administration has already imposed new sanctions on Iran, and I will do more to prevent Iran from ever developing - I mean ever - a nuclear weapon.”

“Проблемы безопасности, с которыми справляется Израиль, невероятны, в том числе иранские ядерные амбиции. Мы об этом серьезно поговорим, сделка с Ираном — это наихудшая сделка, которую я когда-либо видел”.

Важно отметить, что особенностью речевой агрессии с точки зрения речевого воздействия является установка адресанта на безоговорочность собственной позиции и обусловленная этим ее безаргументативность [7, с.33]. Основопологающим фактором перевода политического дискурса является ряд стратегий, которые переводчик использует для того, чтобы точно и максимально корректно передать интенции политика, представив его речь убедительной [8, с. 185]. При этом переводчик должен обладать когнитивной информацией.

Главные трудности при переводе менасивных речевых актов возникают тогда, когда языковые единицы, выражающие угрозу или упрек, не совпадают качественно, концептуально. Основопологающим фактором перевода политического дискурса является ряд стратегий, которые переводчик использует для того, чтобы точно и максимально корректно передать интенции политика, представив его речь

убедительной [8, с. 121]. При этом переводчик должен обладать когнитивной информацией.

При переводе тактики упрека в политическом дискурсе необходимо достичь коммуникативного эффекта за счет психолингвистической модели перевода, которая заключается в преобразовании переводчиком своего понимания содержания оригинала в свою внутреннюю программу, и впоследствии развертывание этой программы в устный текст перевода [9, с. 206].

Переводчик политических текстов должен иметь высокий уровень базовой компетентности в политике и политических науках, понимать суть дискуссий в этой области, иначе говоря «основной предпосылкой правильного перевода является знание предмета, о котором идет речь» [10, с. 298]. То есть, существенную роль в переводе политического дискурса играют фоновые знания переводчика, которые позволяют ему оперативно сориентироваться по обсуждаемой теме и воспроизвести равноценную речь с учетом всех особенностей коммуникативного воздействия определенного спикера.

Таким образом, при переводе менасивных речевых актов необходимо помнить, что политический дискурс содержит в себе авторские интенции, и его особенности должны быть в полной мере переданы на язык перевода. Успех переводимого текста заключается в том, насколько эффективно используются в переводе языковые средства воздействия.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. – 2002. – № 3. – С.32-43.
- [2] Шалацкий Д.Л. Прямые и косвенные тактики речевой стратегии упрека в политическом дискурсе // Политическая лингвистика. – 2014. – №1. – С. 206-211.
- [3] Эпштейн О.В. Прагмалингвистические особенности менасивного речевого акта в политическом дискурсе. ГОУ ВПО «Волгоградский государственный педагогический университет». - Самара, 2010. – 209 с.
- [4] Эпштейн О.В. Языковое оформление речевого акта угрозы (на материале английского политического дискурса) // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2009. – № 1 (3). – С. 216-220.
- [5] Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. 6-е изд. - М.: ЯВБ : ЛКИ, 2012. – 299 с.
- [6] Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – Волгоград: Перемена, 2000. - 440 с.
- [7] Воронцова Т.А. Речевая агрессия: коммуникативно-дискурсивный подход. - Челябинск, 2006. – 43 с.
- [8] Беспалова Н.А. Стратегии и тактики перевода политических теледебатов // Вестник ВолГУ. Серия 9.– 2015. - Вып. 13. – С. 184-186.
- [9] Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). - М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.

[10] Федоров А.В. Основы общей теории перевода. 5-е изд. -СПб.; М., 2002. – 416 с.

REFERENCES

- [1] Dem'yankov V.Z. Politicheskii diskurs kak predmet politologicheskoy filologii. *Politicheskaya nauka. Politicheskii diskurs: Istoriya i sovremennyye issledovaniya*. 2002. № 3. S. 32-43 [in Rus.].
- [2] Shalatskiy D.L. Pryamyye i kosvennyye taktiki rechevoy strategii upreka v politicheskoy diskurse. *Politicheskaya lingvistika*. 2014. №1. S. 206-211[in Rus.].
- [3] Epshteyn O.V. Pragmalingvisticheskiye osobennosti menasivnogo rechevogo akta v politicheskoy diskurse. GOU VPO «Vologradskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet», Samara, 2010. 209 s.[in Rus.].
- [4] Epshteyn O.V. Yazykovoye oformleniye rechevogo akta ugrozy (na materiale angliyskogo politicheskogo diskursa). *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*. 2009. № 1 (3). S. 216-220 [in Rus.].
- [5] Issers O.S. Kommunikativnyye strategii i taktiki russkoy rechi. 6-e izd. M.: IYAVB: LKI, 2012. 299 s.[in Rus.].
- [6] Sheygal Ye.I. Semiotika politicheskogo diskursa. Volgograd: Peremena, 2000. 440 s.[in Rus.].
- [7] Vorontsova T.A. Rehevaya agressiya: kommunikativno-diskursivnyy podkhod. Chelyabinsk, 2006. 43 s.[in Rus.].
- [8] Bepalova N.A. Strategii i taktiki perevoda politicheskikh teledebatov. *Vestnik VolGU*. 2015. Seriya 9. Vyp. 13. S. 184-186[in Rus.].
- [9] Komissarov V.N. Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty). M.: Vysshaya shkola, 1990. 253 s.[in Rus.].
- [10] Fedorov A.V. Osnovy obshchey teorii perevoda. 5-e izd. SPb.-M., 2002. 416 s.[in Rus.].

АҒЫЛШЫН ТІЛДІ САЯСИ ДИСКУРСТАҒЫ МЕНАСИВТІ СӨЙЛЕУ АКТИСІНІҢ АУДАРМА БАРЫСЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІГІ

Арзумова Ю.А.,

аударма ісі: ілеспе аудармашы мамандығына магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail:yulduz04.93@mail.ru

Тірек сөздер: саяси дискурс, сөйлеу актілері, коммуникативтік стратегия актілері, аударма үлгісі, менасивті аударма үдерісі.

Аңдатпа. Бұл мақала британдық және американдық саясаткерлердің сөйлеген сөздері негізінде саяси дискурстағы менасивті актісін зерттеуге арналған. Сондай ақ, бұл жұмыста менасивті сөйлеу актісіне сипаттама берілген. Менасивті сөйлеу актісі өзінше жеке сөйлеу актісі ретінде де беріледі және оның басты мақсаты қабылдаушы тарапқа қорқыныш пен үрей сезімін тудыру болып табылады. Американдық және британдық саяси сұхбаттардың вербалды үрей тудыру жағдаяттарына жасалған талдаулар бізге тілдік үрейдің сипатын келтіретін тілдік бірліктердің ең тиімді аудару тәсілдеріне жол ашады.

Статья поступила 28.02.2017 г.

**DIFFICULTIES OF SIMULTANEOUS INTERPRETATION
OF EMOTIONAL AND EVALUATIVE LEXIS
IN POLITICAL DISCOURSE**

Serikbekkyzy A.,

MA student Ablai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: aigul_a.k@mail.ru

Keywords: political discourse, expressiveness, emotionality, evaluativity, emotional and evaluative lexis.

Abstract. In the article, emotional and evaluative lexis is considered as the basic unit, which is widely used in political discourse. The study reveals the difficulties of simultaneous interpretation of emotional and evaluative words and considers the options of interpreting the speech, which implies this lexical unit. We consider emotional and evaluative lexis of the basic categorial types in interpreting aspect: emotional and evaluative nouns, emotional and evaluative adjectives, emotional and evaluative verbs. Video materials of election speeches (2016 – 2017) of the US presidential candidates serve as materials for the study.

УДК81'253

**ТРУДНОСТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА ЭМОЦИОНАЛЬНО-
ОЦЕНОЧНОЙ ЛЕКСИКИ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ**

Серикбеккызы А.,

магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: aigul_a.k@mail.ru

Ключевые слова: политический дискурс, экспрессивность, эмоциональность, оценочность, эмоционально-оценочная лексика.

Аннотация. В исследовании в качестве основной единицы изучения рассматривается эмоционально-оценочная лексика, которая широко употребляется в политическом дискурсе. Исследование позволяет выявить трудности синхронного перевода эмоционально-оценочной лексики и рассмотреть варианты перевода речи, в которой задействована данная лексическая единица. Рассматривается эмоционально-оценочная лексика основных категориальных типов в аспекте перевода: эмоционально-оценочные существительные, эмоционально-оценочные прилагательные, эмоционально-оценочные глаголы. Материалами для исследования послужили видеоматериалы предвыборных выступлений претендентов на пост президента США (2016 г. - 2017 г.).

Синхронный перевод начал широко использоваться во второй трети прошлого века. До появления такого вида устного перевода использовался исключительно последовательный перевод. Последовательный перевод был неудобен по той причине, что приводил к затягиванию процесса и плохому взаимодействию оратора с публикой. Концентрация внимания слушателей на речи спикера существенно снижалась, так как спикеру приходилось после каждого предложения останавливаться и ждать, пока переводчики по очереди

переведут текст на нужные языки.

Особенность синхронного перевода состоит в том, что перевод звучит параллельно с произносимой на иностранном языке речью. То есть мозг и язык переводчика должен работать так же быстро и правильно, как компьютерный процессор. И если скорость работы электроники зависит от программного обеспечения, то качество синхронного перевода зависит только от опыта и интеллектуальных способностей переводчика, который должен не только воспринять, перевести и озвучить услышанную фразу, но и предугадать последующие слова оратора. Иначе перевод выпадет из общего контекста и станет нелогичным [1, с. 5].

В отличие от других видов перевода, данный сложный вид устного перевода требует от исполнителя особых задатков. Не каждый переводчик способен быть синхронистом. Частично результат зависит от самого обучения переводчика, методики обучения, таланта и умения преподавателя, но в большой мере от способности переводчика быстро среагировать на ситуацию, которая может возникнуть во время переводов, от его стрессоустойчивости и выносливости.

Существуют несколько видов синхронного перевода. Самый трудный из них — это перевод «на слух», через наушники. Речь оратора не прерывается, и перевод осуществляется частями во время выступления.

Также есть синхронный перевод с ранее написанным текстом выступления, так называемый «перевод с листа», он может быть с подготовкой или без нее. Однако во время перевода коррективы все равно вносятся по ходу развертывания речи, и главное для переводчика следить за речью и вовремя среагировать на изменения. Каждое слово в выступлении оратора имеет свою ценность, перевод должен точно отображать сказанное. Особенно высока важность точности перевода и велика цена ошибки переводчика при переводе политических деятелей.

Третьей, самой редкой разновидностью перевода является синхронное чтение заранее переведенного текста. Переводчик, следуя за речью оратора, зачитывает заранее подготовленный текст, и, при необходимости, вносит коррективы, если оратор по ходу выступления отступает от первоначального текста [2, с. 35].

Мы охарактеризовали только виды переводов и некоторые трудности связанные с ними. Теперь не сложно понять, что процесс синхронного перевода требует от переводчика не только прекрасного

знания языка и специфики темы, но и огромной эмоциональной выдержки.

В данной исследовательской работе мы будем изучать синхронный перевод в реальном времени, в прямом эфире, в случае, когда переводчик не может подготовить перевод речи. И идеальным примером для этого, послужила актуальная тема на сегодняшний день – выборы президента США, которые проходили со второй половины 2016 года и продолжались до ноября 2017 года.

В своем эссе 1946 года под названием «Политика и английский язык» Джордж Оруэлл (George Orwell) написал: «Политический язык предназначен для того, чтобы ложь выглядела правдой, убийство — достойным делом, а пустословие звучало солидно» [3, с. 342]. Сегодня эти тенденции сохраняются и, возможно, даже набирают такую силу, какой у них не было никогда прежде. Политический мир имеет свои собственные правила, которые политики должны соблюдать, особенно при обращении к телевизионной аудитории во время дебатов.

26 сентября 2016 года миллионы людей устраивались перед экранами телевизоров и наблюдали за первым раундом дебатов между кандидатами в президенты США Хиллари Клинтон и Дональдом Трампом. И американцы не единственный народ, который наблюдает за этим процессом. Люди, живущие в странах, в которых местное время отличается от времени в США, ставят свои будильники, чтобы проснуться в середине ночи и посмотреть на президентские гонки в реальном времени. Такой повышенный интерес мировой аудитории во многих странах и является причиной востребованности переводчиков для осуществления синхронного перевода долгожданных дебатов на другие языки. Официальный перевод в 2016 году был предоставлен только на испанский язык. Но несмотря на это ведущие телеканалы мира приложили все усилия для того, чтобы представители других языков могли также наблюдать за решающими моментами президентских гонок посредством синхронного перевода.

Так что собой представляют дебаты?

Дебаты (англ. *debate, debating*) — это формальный метод ведения спора, при котором стороны взаимодействуют друг с другом, представляя определенные точки зрения, с целью убедить третью сторону (зрителей, судей и т. д.) [4, с. 67].

Дебаты берут свое начало из Древней Греции, где они являлись неотъемлемым элементом демократии. В Афинах граждане спорили о преимуществах и недостатках различных предлагаемых законов,

такой спор давал возможность всесторонне проанализировать проблему. В древнем Риме существовали так называемые школы риториков, в которых обучали ораторскому искусству. В 30-е годы XX века в США, дебаты начали свое формирование как вид молодёжной деятельности. Предвыборные кампании дали новый толчок развитию дебатов и сформировали их в таком виде, который они имеют сейчас. Популярность дебатов в США увеличилась после первых телевизионных дебатов между Джоном Кеннеди и Ричардом Никсоном во время президентских выборов 1960 года [5].

Центральной фигурой в политических дебатах выступает языковая личность. Языковые личности политических деятелей раскрывают свою сущность посредством коммуникативных стратегий, которые они используют для того, чтобы убедить оппозицию в своей правоте. Вопрос лишь в том, в какой мере эффективны и каково разнообразие речевых стратегий дискурса. Как полагает О.Н. Паршина, современными политиками используются информационно-интерпретационная, аргументативная, агитационная стратегии, а также стратегии самопрезентации, самозащиты, формирования у адресата определенного эмоционального настроения. Соответственно личность, которая принимает непосредственное участие в дебатах, имеет развитые коммуникативные навыки, которые помогают проложить путь к достижению цели – убеждению. Такая личность способна критически воспринимать информацию и, соответственно, реагировать на аргументированные точки зрения оппонентов.

Учитывая тот факт, что дебаты ассоциируются с повышенной эмоциональностью речи выступающего, переводчик должен учесть и динамику говорящего. Так, эмоционально-оценочная лексика в данной работе стала ключевой лексической единицей для исследования синхронного перевода.

Язык политического дискурса живет по своим собственным законам, отличным от жизни естественного языка - он имеет особые механизмы порождения политических смыслов. Слово в политическом тексте, благодаря особым условиям функционирования, семантически преобразуется, включает в себя дополнительный смысл. Игра прямого и переносного значения порождает экспрессивный эффект политического текста, делает этот текст образным и выразительным. Многие лингвисты уделяют большое внимание роли эмоционально-оценочной лексики в разных структурах, и исследователи такие, как Н.А. Лукьянова, В.А. Маслова, В.Н. Телия, В.И. Шаховский и другие

признают, что неэкспрессивных текстов не существует, ибо любой текст потенциально способен оказывать определенное воздействие на сознание и поведение читателя, так как именно экспрессивность содействует цели речевого сообщения, обеспечивая воздействие текста на реципиента.

Использование говорящим эмоционально-оценочной речи является одним из инструментов воздействия на слушателя. Активное использование эмоционально-оценочной лексики способствует повышению образности и экспрессивности речи, что позволяет реализовывать различные цели общения [6, с. 150].

Эмоциональность речи нередко передается экспрессивностью. Вместо «хороший» мы можем сказать «прекрасный», «замечательный», нередко в этих случаях слово может иметь несколько разных по силе воздействия синонимов (ср.: «не любить» — «ненавидеть» — «презирать»); «firm» — «obstinate» — «pig-headed»). Кроме того, экспрессия может наслаиваться как на эмоциональное значение, так и на оценочное и эмоционально-оценочное значение. В случае наслаивания на эмоциональную окраску можно говорить об эмоционально-экспрессивной лексике, на которую большое влияние оказывает непосредственно само значение слова или понятия. Так, резко отрицательную окраску приобрели слова «фашизм», «репрессии», «fascism». В случае наслаивания на оценочность можно говорить об экспрессивно-оценочной лексике. В этой группе выделяются слова с положительной оценкой и отрицательной оценкой. Экспрессивно-оценочная направленность легко обнаруживается при сопоставлении последних со словами, имеющими ту же предметную направленность, сравним: «кляча» и «лошадь», «horse» и «fleabag» [7, с. 165].

Итак, любая речь, если она обладает эмоционально-оценочными или образными коннотациями, является экспрессивной. В то же время экспрессивность не обязательно сводится к эмоциональности, оценочности и стилистической окрашенности. Например, из двух высказываний: (1) Встаньте. (2) Встать! — второе высказывание не обладает ни оценочностью, ни эмоциональностью, ни образностью, но может быть, охарактеризовано в сравнении с первым как более экспрессивное, так как во втором случае накладываются коннотативные значения, такие как: категоричность, не допускающая возражения и официальность. Иными словами, семы «экспрессивность», «эмоциональность» и «оценочность» взаимосвязаны и взаимообусловлены. «Не связанной с семами “эмоциональность”

и "оценочность" может быть сема "экспрессивность"; сема "эмоциональность" имеет более зависимый характер — она связана с семой "экспрессивность", всегда зависима сема "оценочность", которая чаще связана с эмоциональностью» [8, с. 16].

Следует отметить, В. К. Харченко [9, с. 68-71] и Н. А. Лукьянова [10, с. 29 – 35] с некоторой условностью выделяют эмоциональность, оценочность в качестве компонентов, входящих в смысловой состав понятия «экспрессивность», подчеркивая тем самым связь этих понятий. Мы придерживаемся точки зрения, согласно которой эмоциональность и оценочность - это категории, тесно связанные между собой, при этом исходя из того, что не вся оценочная лексика будет передавать эмоциональное состояние.

Как считает Н.А. Лукьянова, положительная оценка автора может быть передана только через положительную эмоцию, а отрицательная – только через отрицательную [11, с.45]. И именно поэтому, можно сказать, что любое слово при создании определенных условий может приобрести те или иные эмоциональные, экспрессивные и оценочные смыслы. Другими словами, всякое слово потенциально обладает эмоционально-оценочными значениями (или хотя бы оттенками). Следовательно, стоит рассматривать данные лексические единицы как одно.

Эмоционально-оценочный компонент является результатом опосредованного отражения взаимодействия эмоции и оценки: эмоции как психического переживания субъектом своего отношения к окружающему миру, и оценки как результата этого процесса. Факт наличия эмоционально-оценочного компонента в значении слова является основным критерием его принадлежности к эмоционально-оценочной лексике [12, с. 8]. Е.М. Вольф предлагает рассматривать оценку как один из видов модальностей, в основе которого лежит формула А г В, где А представляет субъект оценки, В – ее объект, а г – оценочное отношение, которое имеет значение «хорошо/плохо». Таким образом, можно говорить о том, что субъект и объект, связанные с оценочным предикатом, являются главными элементами оценочной модальной рамки [13, с. 58].

Рассмотрим эмоционально-оценочную лексику основных категориальных типов в аспекте перевода, опираясь на формулу Е.М. Вольф. 1) Эмоционально-оценочные существительные.

Из речи Д.Трампа: ...But I feel that it is absolutely important that we uphold because of the fact that it is under such **trauma**. – И сейчас она на-

ходится в **осадном положении**, как я уже сказал (синхронный перевод «Радио Свобода» - частная некоммерческая информационная служба, финансируемая Конгрессом США, осуществляющая вещание на страны Восточной и Юго-Восточной Европы, Кавказа, Центральной Азии и Ближнего Востока и Россию).

Существительное из оригинального текста *trauma* несет негативную эмоционально-оценочную окраску. Уловить смысл и необходимую окраску в данном случае переводчику помогает контекст, из которого мы видим, что переводчик понимает, о чем идет речь. В словах *it* – она, речь идет о второй законодательной поправке, которая подлежит изменению (*being under trauma*), так как эту было упомянуто в предыдущем предложении спикера:

Д.Трамп: We need a Supreme Court that in my opinion is going to uphold the second amendment and all amendments, but the second amendment, which is **under absolute siege**.

Данное предложение синхронный переводчик перевел следующим образом:

Верховный суд, на мой взгляд, должен поддерживать вторую поправку, все поправки, безусловно, но на мой взгляд, вторую поправку, которая сейчас находится в осадном положении [14].

Как можно увидеть, вариант перевода *under absolute siege* синхронным переводчиком - *находится в осадном положении*. Соответственно, при последующем упоминании данного объекта оценки, синхронист вновь выражает нейтральное эмоционально-оценочное отношение (*т*) принимая тот же перевод, но уже для другого слова используя повтор перевода.

В следующем примере мы сравним два перевода: 1) синхронный перевод «Радио Свобода» и 2) перевод портала *proza.ru* (автор перевода - Юрий Шибя).

Д.Трамп: I believe, if my opponent should win this race, which I truly don't think will happen, we will have a second amendment which will be a very, very small replica (небольшой аналог/подобие) of what it is right now. – 1) Я так полагаю, что если мой противник победит, что я надеюсь не случится, то вторая поправка превратится лишь в бледную тень того, что она сегодня представляет собой) Я считаю, что если мой оппонент выиграет выборы, в чём я, по правде говоря, сомневаюсь, то она так исковеркает вторую поправку, что она станет карикатурным карликом в сравнении с тем, как она изначально была принята.

В первом синхронном переводе фраза *small replica* приобретает

нейтральную окраску с переводом *бледная тень*. В приведённых переводах Д. Трамп, кандидат в президенты США (субъект оценки А), проявляет своё пренебрежение к будущему состоянию законодательной поправки (объекту оценки В) за счёт негативного оценочного отношения (г), что соответствует оригинальному английскому тексту.

Во втором переводе, вариант *карикатурного карлика* полностью передаёт оценочное отношение, предполагая насмешку и пренебрежение, ко второй законодательной поправке в случае правления Х. Клинтон. Таким образом, можно говорить о том, что в синхронном переводе отрицательная оценка выражена менее интенсивно, чем в интернет издании, а последний, возможно, более точно передаёт экспрессивно-оценочную лексику текста оригинала.

2) Эмоционально-оценочные прилагательные.

Х.Клинтон: The kind s of cases that fall at the end of pregnancy are often the most **heartbreaking, painful** decisions for families to make. - Случаи прерывания беременности на последней стадии тяжело переносятся женщинами, как **в физическом**, так и **психологическом смысле**.

В данном примере эмоционально-оценочное отношение (г) выражается при помощи таких прилагательных, как *heartbreaking* и *painful*. Синхронный переводчик сохраняет эмоциональность субъекта А (автор речи) к объекту В (женщины/ семьи), характеризуя эти жестокие и трудные решения. Сравнительный оборот передаётся при помощи сравнения - *как в физическом, так и психологическом смысле*, что не является калькой и полностью соответствует оригинальному тексту.

3) Эмоционально-оценочные глаголы.

Х. Клинтон возразила: And the kind of plan that Donald has put forth would be trickle-down economics all over again. In fact, it would be the most extreme version, the biggest tax cuts for the top percent of the people in this country than we've ever had. I call it **trumped up trickle down**, because that's exactly what it would be. That is no how we grow the economy.

- И такой план, который предоставляет Дональд, это **просачивание благ сверху донизу**. То, что мы уже видели, это экстремальная версия этого. Самые большие сокращения налогов будут для самых богатых в стране. Это беспрецедентно. Это - **просачивание от Трампа вниз**.

В данном примере, а именно в знаменитой фразе «*I call it trumped up trickle down, because that's exactly what it would be*», Клинтон обыграла фамилию миллионера на глагол *trump up*, который в переводе с английского значит - фабриковать, выдумывать. В синхронном

переводе прозвучал вариант *просачивания благ сверху донизу* (прямой перевод глагола *trickle down* – просачивание вниз) или *просачивание от Трампа вниз*. Уместным будет сравнить данный синхронный перевод с переводом портала *proza.ru*, который мы берем в качестве примера для сравнения:

- То подобие плана, которое выдвинул Дональд Трамп, вновь приведет нас к экономике в пользу богатых. Собственно, мы придём к экстремальной версии такой политики – к самому масштабному сокращению налогов для верхушки, которую мы когда-либо видели. Это не политика, а **фантазии**, так мы не добьемся роста экономики”.

Данный вариант перевода является ярким примером того, как можно избежать кальки. В приведённом примере переводчик намеренно упускает перевод слова *trickle down*, и акцентирует внимание на слове *trump up*, предлагая вариант выдумки, фантазии. Анализируя два перевода, можно сказать, что данный фрагмент текста насыщен эмоционально-оценочной лексикой, которая передаётся письменным переводчиком портала *proza.ru* адекватно, без потери лексического значения.

В процессе перевода могут иметь место определенные переводческие преобразования, обусловленные какой-либо причиной (например, поиском оптимального варианта перевода), с помощью которых можно осуществить переход от единицы оригинала к единице перевода. Все переводческие приемы можно подразделить на два класса: подстановки и трансформации. Под подстановкой подразумевается перевод «слово в слово», основанный на максимально возможном семантико-структурном параллелизме исходного текста и переводного текста: параллелизм семантических значений слов, словосочетаний, грамматических форм, членов предложений, моделей предложений и так далее. В целом можно сказать, что перевод «слово в слово» удобно использовать при осуществлении синхронного перевода, учитывая тот факт, что при синхронном переводе переводчику практически не остается времени для смыслового преобразования переводимой речи. Из всего многообразия существующих подстановок мы остановимся на наиболее актуальных для нашей работы – лексических подстановках. Различаются следующие разновидности лексических подстановок:

1) Простая лексическая подстановка – полное совпадение словарного значения исходного языка и переводного языка: *the Republicans* - республиканцы, *Super Tuesday* – «супер вторник». Пример: *I think, frankly, the Republican establishment, or whatever you want to call it,*

should embrace what's happening. – в данном случае словари переводят «Republican establishment» как номенклатура Республиканской партии, а «or whatever you want to call it» – придает фразе, и даже целому предложению эмоциональность.

Следует отметить, что лишь в крайне редких случаях объем значения иностранного слова и соответствующего ему русского в точности покрывают друг друга. Обычно русское слово оказывается семантически шире или уже, колоритнее или бледнее, экспрессивнее или холоднее, абстрактнее или конкретнее;

2) Простая альтернативная подстановка – соотношение «один класс явлений исходного языка – несколько классов переводного языка»: to roll out – выпустить; запускать, внедрять. Пример: Trump knows better than anyone how to roll out a new product – Трамп как никто другой знает как выпустить новый продукт;

3) Сложная подстановка с дифференциацией значения – значение одной единицы исходного языка пересекается со значением нескольких единиц языка перевода, ни одна из которых не покрывает его полностью, чаще всего это многозначное слово, но эквивалент может находиться и за пределами словарной статьи: gank – ряд, звание, высокое социальное положение, рядовые люди;

4) Позиционно обусловленная подстановка – непересечение значений исходного языка и переводного языка, но в составе словосочетаний (чаще фразеологических) они имеют эквивалентное значение: pay check to pay check – от зарплаты до зарплаты;

5) Безэквивалентная лексика – лексика, не имеющая соответствия: Purple state - «фиолетовый» штат (колеблющийся штат; название пошло от того, что штаты обычно обозначаются на карте стратегов избирательных кампаний синим или красным цветом в зависимости от того, какой партии там отдадут голоса большинство избирателей; «колеблющийся» штат по смыслу должен изображаться смешением двух цветов, что и отражено в его названии). Существует несколько способов ее передачи: транслитерация, калькирование, описательный перевод, приближенный, примечания переводчика [14, с. 159].

Анализ высказываний, выбранных из предвыборных выступлений кандидатов в президенты США (из трех раундов теледебатов между демократом Хиллари Клинтон и республиканцем Дональдом Трампом, 2017 г.), позволяет сделать следующие выводы: 1) часто в переводном высказывании появляется дополнительная эмоциональность, но такого рода изменения не влияют на реализацию; 2) большинство

междометий, которые по каким-либо причинам не были переведены, компенсируются следующими тремя способами: а) лексическая компенсация: эмоциональный элемент в переводном высказывании сохраняется путем введения в него дополнительных эмоционально маркированных лексических единиц. Например: Well, look here, you get it over, and then we'll have a jolly evening – Ладно, выкладывайте поживее, а потом мы премило проведем вечер; б) грамматическая компенсация – прием, при котором экспрессивность реализуется при помощи грамматических средств: Oh, well, you walk a long Edward Road one evening – Прогуляйтесь как-нибудь вечерком по Эдвард-роуд; в) интонационная компенсация – это применение интонационных способов для придания высказыванию дополнительной эмоциональности, например изменение интонации, интонационное варьирование: Oh, what nonsense – Что за чепуха! Достижение эквивалентности переводного высказывания с прагматической точки зрения – задача первостепенная, поскольку идентичный коммуникативный эффект позволяет произвести на читателя соответствующее оригиналу впечатление. Реализация эмоциональной интенции напрямую зависит от выбранных автором высказывания лексических единиц, таким образом, эквивалентный перевод эмоционально-оценочных единиц напрямую связан с реализацией иллокутивной функции переводного высказывания.

Проведённое исследование показало, что эмоционально-оценочная лексика может передавать как положительные, так и отрицательные эмоции спикера, может быть использована для передачи авторского отношения к объектам, предметам, ситуации и т.п. Она не всегда поддаётся точному и однозначному переводу и для сохранения стилистической окраски такой лексики в переводе используются как полные, так и частичные лексические соответствия.

Рассматривая приведенные примеры, можно сказать, что в процессе перевода степень экспрессивности может понижаться или повышаться. Это и является одной из трудностей синхронного перевода. Синхронные переводчики за считанные секунды должны точно отразить атмосферу и эмоциональное состояние спикеров во время дебатов, которые проходят в прямом эфире. И учитывая это, для предоставления адекватного перевода эмоционально-оценочной лексики, целесообразным также будет использовать возможности визуального наблюдения за говорящими и правильно трактовать язык жеста.

Невзирая на многие трудности, можно сказать, что профессия синхрониста уникальная и довольно познавательная, которая открывает массу горизонтов для самосовершенствования.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Ступина Т.Н. Основы устного последовательного перевода. Уч. пособие для студ. отделения «Переводчик в сфере профессиональной деятельности» факультета иностранных языков и лингводидактики СГУ им. Н.Г. Чернышевского по дисциплине «Основы устного перевода». - Саратов, 2016. – 61 с.

[2] Виссон Л. Синхронный перевод. - М., 1998. - 276 с.

[3] Оруэлл Дж. Лев и Единорог. Эссе, статьи, рецензии. - М.: Московская школа политических исследований, 2003. - 356 с.

[4] Стилистический энциклопедический словарь русского языка. Под ред. М.Н. Кожиной. - М.: Флинта: Наука, 2011. – 691 с.

[5] Телевизионные дебаты. – Режим доступа: <http://www.debate-mai.narod.ru/chto.htm> – (дата обращения 12.1.2017).

[6] Приходько В. К. Эмоционально-оценочная лексика в русских говорах Приамурья // Филологические науки. Вопросы теории и практики. - 2013. - № 7 (25) Ч. 2. – 153 с.

[7] Шмелев Д.Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. - М., 1977. - 167 с.

[8] Лукьянова Н. А. О семантике и типах экспрессивных лексических единиц //Межвуз. Сб. «Семантические классы экспрессивных слов русского языка. Экспрессивность лексики и фразеологии».- Новосибирск, 1983. - 160 с.

[9] Харченко В.К. Разграничение оценочности, образности, экспрессивности и эмоциональности в семантике слова. -М., 1976.

[10] Лукьянова Н.А. Экспрессивность как семантическая категория. Языковые категории в лексикологии и синтаксисе. -Новосибирск: Наука, 1991.

[11] Лукьянова, Н.А. Экспрессивная лексика разговорного употребления: Проблемы семантики. - Новосибирск: Наука, 1986. – 230 с.

[12] Фомина З.Е. Эмоционально-оценочная лексика современного немецкого языка:автореф... к.ф.н.. – М., 1996. – 22 с.

[13] Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки.– М.: Наука, 1985. – 228 с.

[14] Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. – М., 1988.

REFERENCES

[1] Stupina T.N. Osnovy ustnogo posledovatel'nogo perevoda. Uchebnoye posobiye dlya studentov otdeleniya «Perevodchik v sfere professional'noy deyatel'nosti» fakul'tet inostrannykh yazykov i lingvodidaktiki SGU im. N.G. Chernyshevskogo po distsipline «Osnovy ustnogo perevoda». Saratov, 2016. 61s. [in Rus.].

[2] Visson L. Sinkhronnyy perevod. M., 1998. 276 s. [in Rus.].

[3] Orwell Dz. Lev i Yedinorog. Esse, stat'i, retsenzii. M.: Moskovskaya shkola politicheskikh issledovaniy, 2003. 356 s. [in Rus.].

[4] Stilisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar' russkogo yazyka. Pod red. M.N. Kozhinoy. M.: Flinta: Nauka, 2011. 691 s. [in Rus.].

[5] Televizionnyie debaty. Rezhim dostupa URL: <http://www.debate-mai.narod.ru/chto.htm>. Data obratcheniya 14.1.2017 [in Rus.].

[6] Prikhod'ko V. K. Emotsional'no-otsenochnaya leksika v russkikh govorakh/*Priamur'ya. Filologicheskiiy nauki. Voprosy teorii i praktiki.* 2013. № 7 (25) ЧИ. 2. 153 s. [in Rus.].

[7] Shmelev D. N. Russkiy yazyk v yego funktsional'nykh raznovidnostyakh. M., 1977. 167 s. [in Rus.].

[8] Luk'yanova N. A. O semantike i tipakh ekspressivnykh leksicheskikh yedinit. In: Semanticheskiye klassy ekspressivnykh slov russkogo yazyka. Ekspressivnost' leksiki i frazeologii: mezhvuz. Sb. Novosibirsk, 1983. 160 s. [in Rus.].

[9] Kharchenko V.K. Razgranicheniye otsenochnosti, obraznosti, ekspressivnosti i emotsional'nosti v semantike slova. M., 1976. [in Rus.].

[10] Luk'yanova Kh. A. Ekspressivnost' kak semanticheskaya kategoriya. Yazykovyye kategorii v leksikologii i sintaksise. Novosibirsk: Nauka, 1991 [in Rus.].

[11] Luk'yanova N.A. Ekspressivnaya leksika razgovornogo upotrebleniya: Problemy semantiki. Novosibirsk: Nauka, 1986. 230 s. [in Rus.].

[12] Fomina Z. Ye. Emotsional'no-otsenochnaya leksika sovremennogo nemetskogo yazyka: avtoref...k.f.n. M., 1996. 22 s. [in Rus.].

[13] Vol'f Ye. M. Funktsional'naya semantika otsenki. M. : Nauka, 1985. 228 s. [in Rus.].

[17] Latyshev L. K. Pervod: problemy teorii, praktiki i metodiki prepodavaniya. M., 1988 [in Rus.].

САЯСИ ДИСКУРСТАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫ-БАҒАЛАУ ЛЕКСИКАСЫН ІЛЕСПЕ АУДАРУДЫҢ ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Серікбекқызы А.,

Аударма ісі: ілеспе аудармашы мамандығының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: aigul_a.k@mail.ru

Тірек сөздер: саяси дискурс, экспрессивтік, эмоционалдык, бағалау, эмоционалды-бағалау лексикасы.

Андатпа. Бұл зерттеуде, саяси дискурста кеңінен пайдаланылатын эмоционалды-бағалау лексикасы зерттеудің негізгі бірлігі ретінде қарастырылады. Зерттеу эмоционалды-бағалау лексикасын ілеспе аударудың қиындықтарын ашып көрсетеді және осы лексикалық бірлік қолданылған сөйлемдерді аудару нұсқаларын қарастырады. Аудару аспектісінде эмоционалды-бағалау лексикасының негізгі категориялық түрлері зерттеледі: эмоционалдык бағалау зат есімдері, эмоционалдык бағалау сын есімдері, эмоционалдык бағалау етістіктері. Мақалаға мысал ретінде АҚШ Президенттігіне үміткерлердің дебатта сөйлеген сөздері негізінде алынған (2017 – 2016 жж.).

Статья поступила 15.03.2017 г.

THE ADVANTAGE OF LEXICAL TRANSFORMATIONS IN THE PROCESS OF SIMULTANEOUS INTERPRETATION

Beisegul D.T.,

MA student, simultaneous interpreter,
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: dina1993dina@mail.ru

Keywords: simultaneous interpretation, lexical transformation, addition, omission and generalization.

Abstract. The article will be considered the importance of the use of lexical transformation in simultaneous interpretation from English to Kazakh languages. We will be focus on the classification of lexical transformation and we will have opportunity to recognize the types of lexical transformations. The methods of interpretation will be investigated. Also in the basis of communicative situation the features of simultaneous interpretation and methods of lexical transformation will be considered and will be discoursed the speech of David Cameron on his official visits to other countries.

ӘӘЖ 81' 253

ІЛЕСПЕ АУДАРМА ҮДЕРІСІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН ЛЕКСИКАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАРДЫҢ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Бейсегұл Д.Т.,

Аударма ісі: ілеспе аудармашы мамандығына магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: dina1993dina@mail.ru

Тірек сөздер: ілеспе аударма, лексикалық трансформациялар, «қосу», «түсіріп тастау», «жалпылау».

Аңдатпа. Бұл мақалада ағылшын тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма кезіндегі лексикалық трансформация түрлерін қолданудың ерекшелігі қарастырылатын болады. Ғалымдардың лексикалық трансформацияларды жіктеу тәсілдеріне тоқталып өтіп, сол арқылы трансформация түрлері таныстырылады. Аударма амалдарын зерттеп, оған жан-жақты талдау жасалынады. Коммуникативті жағдаят негізінде пайда болатын ілеспе аударманың ерекшеліктерін және лексикалық трансформация амалдарының түрлері қарастырылады. Дэвид Кэмеронның ресми іс сапары бойынша барған мемлекеттеріндегі сөйлеген сөздерін талқылап, ондағы ағылшын тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма барысындағы лексикалық трансформацияларға талдау жасалынатын болады.

Жаһанданудың қарқынды дамуына байланысты аударма ісі қажетті үрдістің біріне айналды. Соған байланысты тіл ғалымдары ілеспе аударма жайлы өз еңбектерін ұсынып, ізденіс бағыттары көбейді. Әрине, ілеспе аударма барысында түрлі стратегиялар мен трансформацияларға жүгіну арқылы ілеспе аударма жүзеге асады. Соның ішінде ағылшын тілінен қазақ тіліне ілеспе аудармадағы бірден-бір тиімді тәсіл лексикалық трансформация болып табылады. Лексикалық трансформация тәсілі ілеспе аударма аясында күні

бүгінге дейін ғылыми айналымға түспеген тақырып. Сондықтан, саяси дискурстағы ағылшын тілінен қазақ тіліне ілеспе аудармадағы лексикалық трансформациялардың қолдану ерекшеліктері осы жұмысымызды жазуға түрткі болды.

Аударманы шартты түрде екіге бөліп қарастыратыны мәлім: жазбаша және ауызша аударма. Ағылшын тілінде жазабаша аударма “translation” деп аталса, ауызша аударма “interpretation” деп аталынатыны белгілі. Алайда аударманың қай түрі болса да түпнегізі ортақ, себебі бұл аударма түрлерін бір-бірімен байланыстыратын қарым-қатынастық мақсат бар. Жазбаша аударманың қолдану аясы көбіне көркем әдебиет, заңдық және басқа саладағы ресми немесе ресми емес құжаттарды аудару барысында орын алады. Ауызша аудармаға келер болсақ, ол жазбаша аудармаға қарағанда күрделірек болып келеді. Себебі ауызша аударма кезінде уақыт шектеулі, соған байланысты дер кезінде керекті синонимдер мен түпнұсқа тіліне сәйкес келетін сөздер мен сөз тіркестерін таба білу қажет.

М.Ю. Бродскийдің өз еңбегінде ауызша аударманы қабілеті бар адам ғана меңгере алатынын және ол үлкен тәжірбиені қажет ететінін атап өткен [1,67-69-б.]. Өз кезегінде ауызша аударма екі негізгі түрге бөлінеді: ізбе із аударма және ілеспе аударма. Еңбегіміз ілеспе аударма аясында болғандықтан аударманың аталмыш түрінің атау терминіне байланысты өз пікірімізді білдіргіміз келеді. Ілеспе аударма-ірі халықаралық саяси жиындарда, ғылыми конференцияларда, форумдарда уақыт үнемдеу мақсатында қолданылатын аударманың аса қиын күрделі түрі. Ілеспе аударманың синхронды аударма деген терминдік атауы да кездеседі. Бұл орыс тілінің «синхронный перевод» деген кірме сөзінің әсерінен туындағаны мәлім. Ілеспе аударманы зерттеудің қиындықтарына тап болған практика жүзіндегі ғалымдар осы аударманың ерекшелігіне байланысты көптеген теориялық болжамдар ұсынды. Біріншіден, бұрынғы жұмыстарда ілеспе аударманың қолданыстағы үлгісін пайдалануға баса назар аударылды; сол кездегі ауызша сөзді түсіну мен қабылдаудың бір каналды және көп каналды үлгілерімен негізделген аударма міндеттерімен күрделенген тыңдау және сөйлеу үдерісінің сәтті синхронизациясының мүмкіндігі туралы түсінік тілдер арасындағы семантикалық және құрылымдық айырмашылықтар туралы жақсы білетін аудармашылар мен лингвистер ортасында басым болды. Сонымен қатар ілеспе аударма ауызша тілдің жазба тілінен ерекше ететін және зерттеруді қажет ететін айырмасын тапты. Ілеспе аударманы зерттеу екі бағыт бойынша дамыған

болатын. Аударманың практиктері мен оқытушылары нормативті социо -прагматикалық әдісті негізге алды. Бұл әдіс Париж мектебінің интерпретациялық аударма теориясына трансформацияланғаны мәлім. Бұдан оқшаулы түрде когнитивті психология деректерінің базасында зерттеулер жүргізілді.

Ілеспе аударма бұл есту үдерісінде айту машығынан да ауқымды дүние. Ол ілеспе аудармашының түпнұсқалық тіл мен аударатын тіл біліктілігін жеткілікті меңгеруге негізделетін тезарада аударуынан ғана құралмайды, сонымен бірге аударма кезінде ілеспе аудармашы пайдаланатын белгілі бір жоспардан да құралады. Коммуникативті қызметте мұндай жоспар нақты аудармашылық жағдаяттарға байланысты ілеспе аудармашының қолданатын стратегиялар немесе трансформациялар жинағы түрінде де айқындалады.

Ілеспе аударма үдерісінде аудармалық трансформациялардың түрлері мен амал-тәсілдерін оқып-үйрену аса маңызды. Н.К. Гарбовскийдің пайымы бойынша, аудармалық трансформация деп түпнұсқа тілінде де, аударма тілінде де бар изоморфтық (тілде қалыптасқан) бірліктерді қолданудан ауытқуды түсінеміз [2, 102-б.]. Аудармалық трансформацияларды жасауға бірнеше факторлар ықпал етеді. Аудармалық трансформациялардың негізінде қос тілдің нормаларына сай жаппай қабылданған изоморфтық тілдік бірліктерді қолдану ғана емес, сонымен бірге окказионалдық ерекшеліктер де кіреді. Қандай да бір қалыптағыдан тыс ерекше шарт қоятын контекстінде функционалдық қызметінен ауытқыған басқа бір бірліктер қолданылуы тиіс. Осы талап жас аудармашылардың назарына ілінбей жатады. Тілдік бірліктердің окказионалды қолданыс ерекшеліктеріне мән бермеу нәтижесінде аударма мәтінінде түпнұсқаның мазмұны жоғалып, ал аударма мәтінінің өзі функционалдық-стилистикалық деңгейіне сай болмай қалады.

Аударманың басты мақсаты – түпнұсқамен бара-бар (адекватты) болу. Аударманың түпнұсқамен бара-барлығына қол жеткізу үшін аудармашыға жүктелетін басты міндеттердің бірі- әр түрлі аудармалық трансформациялар жасау. Л. С. Бархударов айтқандай, аударманың бара-барлығы үшін түпнұсқа мен аударма тілінің тілдік жүйелеріндегі айырмашылықтарға қарамастан, аудармашы көптеген тіларалық сапалы түрлендірулер, яғни аудармалық трансформацияларды жүзеге асыруы тиіс, тек сонда ғана, аударма тілінің нормалары қатаң сақталып, түпнұсқа тіліндегі мазмұн мен ой аударма мәтінінде максималды түрде толыққанды беріледі. «Аудармалық трансформация» терминінің нақты

анықтамасын берген Л.С. Бархударов былай дейді: «Түпнұсқа тілінен аударма тіліне өтуді қамтамасыз ететін түрлендірулер аудармалық трансформациялар деп аталады» [3, 70-б.]. Мұнда Л. С. Бархударовтың «түрлендіру» ұғымының тек аударма мәтініне қатысты айтылғанына назар аудару керек. Түпнұсқа мәтіні еш жағдайда түрленбейді, өзгермейді. Аудармалық трансформацияның ең басты ерекшелігі, олар тіларалық сипатқа ие. Аудармалық трансформациясының бір тіл ішіндегі трансформациядан үлкен айырмашылығы болады. Бір тіл ішіндегі трансформацияға грамматикалық құрылысы мен лексикалық мағынада айырмашылықтары болғанымен, мазмұны бірдей белгілі бір контекстте бірдей коммуникативтік қызмет атқара алатын тіркестерді жатқызамыз. Түпнұсқа мен аударма мәтіндерін салыстырғанда, алғашқысының кей бөліктері соңғысында сөзбе-сөз берілсе, кей бөліктері нақты сөзбе-сөз баламалықтан ауытқыған күйде жеткізіледі. Аударма мәтінінің мұндай тұстары тілдік бірліктердің сипатының мүлдем ерекшелігімен байқалады. Демек, адам санасында қандай да бір тіларалық сәйкестіктер бар. Бір тілден екінші тілге берілгенде, олардың ауытқуын біз тіларалық трансформациялар деп қабылдаймыз. Ал семантикалық тұрғыдан қарасақ лексикалық трансформациялардың мәнісі мынада: аударылатын лексикалық бірлікке ішкі формасы бөлек, бірақ оның контекстінде пайдалануға қолайлы сөз немесе сөз тіркесін табу болып табылады.

Ю.В. Пиввучева мен Е.В. Двойнинаға сүйенсек, аударма үдерісі кезінде 1) түпнұсқа тілінің бірлігіне аударма тілінің сөздік қорында сөздікте бекітілген сәйкестік жоқ болса, айталық, сол елге, ұлтқа ғана тән құбылыстар суреттелу кезінде; 2) түпнұсқа тілінің бірлігіне аударма тілінде сөздік бойынша сәйкестік бар, бірақ толыққанды емес, тек жартылай ғана сәйкес болса; 3) түпнұсқа тіліндегі сөздің көп мағынасының әрқайсысына аударма тіліндегі мүлдем әр алуан сөздер сәйкес келсе лексикалық деңгейдегі күрделі жағдайлар кезігуі мүмкін. Олардың еңбегінен аударманың жаппай лексикалық күрделі мәселелеріне тоқталғанын аңғару қиын емес. Шын мәнісінде, осындай күрделі мәселелердің шешімін табуда лексикалық трансформациялардың көмегі қажет. Лексикалық трансформациялардың қажеттілігінің туындау себептері осындай мәселелерден шығады. Осы екі тіл ғалымдарының тәжірбиелері көрсеткендей, жоғарыда аталған жағдайлардан шығудың жолдары мынадай: 1) калькалар; 2) жартылайкалькалар; 3) жуықтап аудару; 4) функционалды аналог; 5) суреттеп аудару; 6) транслитерациялау

мен транскрипциялау болып табылады. Бұл амал-тәсілдерді сараптай келе, Ю.В. Пиввуева мен Е.В. Двойнина өзіндік лексикалық трансформациялар жіктемесін жасады [4]. Сонымен қатар, Т.Р. Левицкая мен А.М. Фитерман қазіргі ағылшын тілі материалы негізінде аударма мәселесін қарастыра отырып, түпнұсқа мен аударма тілдеріндегі сөздің мағыналық ауқымындағы айырмашылықтар; тілдердің тарихындағы, қалыптасуындағы лексикалық жүйелерінің дамуындағы алуан қырлы құбылыстар сынды лексикалық трансформациялардың туындау себебтерін анықтап берді [5, 45-б.]. Т.Р. Левицкая мен А.М. Фитерман тұжымдарын одан әрі өрбітсек, әр түрлі тілдердегі бір сөздің мағынасындағы бір ғана ұғымның не құбылыстың сан алуан жақтары көрінеді. Мысалы, ағылшын тіліндегі мынадай сөз тіркесі: *Save skin on it.* – **қалқан**. Мұндағы *skin* мен **қалқан** сөздері бір-біріне балама болып тұр. Ағылшындар полицейлердің ереуілге қарсы шыққанда киетін арнайы киімде айтса, қазақ тілінде бұл сөздің көптеген баламалары кездесіп жатады. Мысалы: қорғаныс қалқаны. Ю.В. Пиввуева, Е.В. Двойнина, Т.Р. Левицкая, А.М. Фитермандар көрсеткен себебтерден басқа В.Е. Щетинкиннің пайымдауларын атап кеткіміз келеді. Себебі оларды талдау нәтижесінде толыққанды мақұлдауға болатынын түйіндедік. В.Е. Щетинкиннің ойынша, лексикалық трансформациялардың қажеттігінің негізгі себебтеріне: 1) сөздің семантикалық ауқымындағы айырмашылықтар; 2) оның атау бейнесіндегі қасиеттердің сәйкес келмеуі; 3) қандай да бір тілдік бірліктің қолданылуындағы специфика, яғни аса ерекше қасиетті жатқызамыз [6, 43-44-б.].

Қандай да болмасын екі тілді тілдегі балама сөздердің мағыналық ауқымы, жүгі әртүрлі болады, соған байланысты түпнұсқа тіліндегі кең мағыналы сөзбен беретін жайттар болады. Мұның бірінші тәсілін нақтыландыру (конкретезация), екінші тәсілін жалпыландыру (генерализация) деп атайды. Мысал келтіре кетсек: *So far 65 people have died in floods in Dacca Province, East Pakistan.* Аудармасы: *Соңғы ақпараттарда айтылғандай Шығыс Пәкістанның Дакка аймағында 65 адам су тасқынынан қаза тапты.* Ағылшын мәтініндегі қолданып отырған «*die*» қазақ тіліне қарағанда ағылшын тілінде баламасы көп, сондықтан аударма үдерісінде нақтылау қажет. Нақтылау әдісі бойынша Цвиллинг М.Я. бұл әдіс түрін түпнұсқа тіліндегі кең мағыналы сөзді немесе сөз тіркесін аударма тілінің тар мағыналы сөзімен немесе сөз тіркесімен ауыстыру деп сипаттама берген [7, 104-б.].

Келесі сөйлемде жалпылау әдісінің тиімді қолданылғанын байқай аламыз: *Some sectors have achieved certain improvements, but the situation*

on the whole is very complicated. Аудармасы: *Алға жылжығанымызға қарамастан, жалпы экономикалық жағдайымыз өте төмен деңгейде. «Some sectors have achieved certain improvements»* сөз тіркестері жалпылауәдісі арқылы «Алға жылжығанымызға қарамастан» деп аударылған. *One can make another person's life hell by harassing him or spreading rumors about him.* Аудармасы: *Алға шыққан адамды кері қарай тартып, көптеген сөгістің астына алады.* Бұл сөйлемде де контексттің мағынасына байланысты жалпылама түрде аударылған. В.Д. Калининаның пікіріне сүйенетін болсақ, жалпылау әдісібұл түпнұсқа тіліндегі тар мағыналы сөзді немесе сөз тіркесін аударма тілінің тең мағыналы сөзімен немесе сөз тіркесімен ауыстыру дегенді білдіреді [8, 67-68-б].

Сонымен біз жалпы трансформация ұғымы мен оның сипаттамасын айқындап алдық. Ендігі кезекте лексикалық трансформациялардың түрлерін қарастыруды жөн санаймыз. Аударма теориясында трансформациялардағы лексикалық ұғымды нақтылау, жалпылау, антонимдік аударма, мағыналық дамыту, орнын өтеу деп бөлінетіні белгілі. Солардың ішіндегі маңыздыларына тоқталып өтейік. Мысалы нақтылау әдісіне келер болсақ, бұл әдіс түрін кейбір жағдайларда қолдану аударма тілінде кең мағыналы сөздердің жоқтығына байланысты. Мысалы: ағылшын зат есімі *thing* өте абстрақтылы мағына береді және қазақ тіліне үнемі нақтылау әдісімен аударылады: «зат, пән, іс, факт, жағдай, жанды нәрсе». Кейде аударма тіліндегі нақтыланған сөз мағыналардың коннотативті компоненттерінің алшақтығынан қолданыла алмайды. Мысалы: ағылшын сөзі *meal* әртүрлі сөйлеу стилинде кең қолданылады, қазақ тіліндегі «*тамақтану*» арнайы сөздермен болмаса, басқа көп жерлерде қолданылмайды. Сондықтан аудармада *meal* сөзі неғұрлым нақты сөзбен ауыстырылады: «*таңғы ас, түскі ас, кешкі ас, т.б.*» Мысалы: *After the bilateral meetings they provided an excellent meal.* Аудармасы: *Екі жақты кездесуден соң, оларға түскі ас берілді.* Сондай ақ нақтылау тәсілі аударма тілінде кейде тектік ұғым болмаған жағдайында қажет болады.

Ал қосу әдісіне келер болсақ, *So why here in East London and why now with this Government? Let me start with the 'why here'. Something is stirring in East London. Only three years ago, there were just fifteen technology start-ups around Old Street and Shoreditch. Companies like the concert service Songkick; Moo, which prints business cards; and Last. fm, an online music community that was sold for £140 million. Fast forward to*

today, and there are now over one hundred high-tech companies in the area. This on its own is incredibly exciting. Аудармасы: Неге дәл бүгінгі таңда біз осы жерде, Лондонның шығысында осы үкіметпен бірге орталық құрмақшымыз. Маған осы шығыс Лондон жайлы айтып беруге рұқсат етіңіздер. 3 жыл бұрын жаңа технологиялармен байланысты тек он бес бастамалар ғана болған. Концерттік қызмет көрсететін Сонг Кик ; төлемдік картаны шығаратын Му компаниялары және Ласт фм. музыкалық қоғамдастығының сатылым көрсеткіші 140 млн. фунтты құрады. Бүгінде бұл аймақта 100 аса инновациялық компаниялар бар. Бұның өзі таңғаларлық жағдай. Талдауға келер болсақ, 1-ші сөйлемнің толық мағынасын беру мақсатында қосу әдісі қолданылды. «біз орталық құрмақшымыз». Аликина Е.В. айтқандай, бұл тәсіл аударма үдерісінде түпнұсқа тілінің лексикалық бірліктеріне компрессия тән болған жағдайда аса қажет [9, 98-б.]. Сондай ақ, concert service сөз тіркесін аудару барысында, қазақ тіліндегі үндестік заңына сай келмегендіктен, «концерттік қызмет көрсететін» етістігін қосу қажет болды.

Келесі лексикалық трансформацияның түрі жалпылаутәсіліне келер болсақ, бұл әдіс түрі аудармашыға қиын жағдайдан шығуға көмектеседі. Мысалы, аудармашы екінші тілдегі түрлік (нақтылы) ұғымды білдіретін сөзді білмесе немесе уақыты шектелген ауызша, ілеспе аударма кезінде түпнұсқа қатаң талаптарға жауап бере алатын терминологиялық мәтіндерге жатпаса, жалпылау тәсілін пайдалануға болады. Мысалы: The Kremlin has torn up the global security rulebook. It has trampled over borders and used foreign populations as a pawn in a greater game, importing 19th century tactics in 21st century Europe. And we can count the cost of the Kremlin's actions in the straightforward terms of human lives. Not just the hundreds who lost their lives fighting for freedom in Euromaidan. Nor the 298 innocent people downed in MH17. But now more than 5,000 deaths in Ukraine. Tens of thousands injured. And more than one and a half million people forced to take refuge in other parts of Ukraine or in neighbouring countries. And the situation is getting worse. Аудармасы: Кремль жаһандық қауіпсіздік ережелер жинағын бұзды. Ол Еуропада 21-ші ғасырда 19 ғасырдың тактикасын қолдана отырып, басқа мемлекеттердің шекараларын таптады. Және бұндай Кремль саясатының бағасы да өмірі болып отыр. Евромайданда еркіндік үшін соғысқан жүздеген адамның өмірі ғана емес, МН17 ұшағында апатқа ұшыраған 282 адамды да есепке алу керек. Алайда, бүгінгі таңда Украинада бұрынғыдай он мың адам

жапа шегуде, миллионнан аса адам Украинаның басқа аймақтарына немесе басқа мемлекеттерге көшуге мәжбүр. Және жағда одан әрі ушыға түсуде. Сандармен, соғылған ұшақ рейсінің номері сияқты нақты ақпараттың көптігінен аударма барысында жалпылау әдісін қолдандық. Түпнұсқадағы « But now more than 5,000 deaths in Ukraine. Tens of thousands injured» сөйлемдері «Алайда, бүгінгі таңда Украинада бұрынғыдай он мың адам жапа шегуде» деп жалпыланды.

Ал қосу әдісіне келер болсақ, *So why here in East London and why now with this Government? Let me start with the 'why here'. Something is stirring in East London. Only three years ago, there were just fifteen technology start-ups around Old Street and Shoreditch. Companies like the concert service Songkick; Moo, which prints business cards; and Last.fm, an online music community that was sold for £140 million. Fast forward to today, and there are now over one hundred high-tech companies in the area. This on its own is incredibly exciting.* Аудармасы: *Неге дәл бүгінгі таңда біз осы жерде, Лондонның шығысында осы үкіметпен бірге орталық құрмақшымыз. Маған осы шығыс Лондон жайлы айтып беруге рұқсат етіңіздер. 3 жыл бұрын жаңа технологиялармен байланысты тек он бес бастамалар ғана болған. Концерттік қызмет көрсететін Сонг Кик ; төлемдік картаны шығаратын Му компаниялары және Ласт фм. музыкалық қоғамдастығының сатылым көрсеткіші 140 млн. фунтты құрады. Бүгінде бұл аймақта 100 аса инновациялық компаниялар бар. Бұның өзі таңғаларлық жағдай.* Талдауға келер болсақ, 1-ші сөйлемнің толық мағынасын беру мақсатында қосу әдісі қолданылды. «біз орталық құрмақшымыз». Аликина Е.В. айтқандай, бұл тәсіл аударма үдерісінде түпнұсқа тілінің лексикалық бірліктеріне компрессия тән болған жағдайда аса қажет [9, 98-б.]. Сондай ақ, concert service сөз тіркесін аудару барысында, қазақ тіліндегі үндестік заңына сай келмегендіктен, «концерттік қызмет көрсететін» етістігін қосу қажет болды. Аударманың өзге амалдары басқа міндетті шешуде – эквиваленттің болмауынан туындайтын мәселені шешуде қолданылады. Эквивалентсіз лексиканы беруде қолданылатын амалдарға транскрипция и транслитерация, калькалау, сипаттама беру аудармасы жатады. Транскрипция арқылы бөгде сөздің дыбыстық формасы қайта жасалынса, ал транслитерация арқылы сөздің әріптік құрамы қайта жасалынады. Қазіргі заманғы аударма практикасында транскрипция мен транслитерацияның кейбір элементтері сақтау тәсіл болып табылады. Тілдердің фонетикалық және графикалық жүйелері бір-бірінен өзгеше болатындықтан бастапқы тілдің

сөздерінің формасын аударма тілінде беру шартты және жуық түрде алынады: *absurdist* – *абсурдист* (абсурдты шығарманың авторы), *kleptocracy* – *клентократия* (ұрылар элитасы). Ағылшын – қазақ аудармаларында ең көп кездесетін транскрипцияларда транслитерация элементтері негізінен кейбір айтылмайтын дауыссыз дыбыстармен редукцияға ұшыраған дауысты дыбыстар боп келеді. Мысалы: *dorset* [*do:sit*] - *дорсет*, *Campbell* [*'kæmbəl*] - *кэмпбелл*), сонымен бірге дауысты дыбыстар арасындағы қос дауыссыз дыбыстарды және сөздің аяғындағы дауыстыдан кейін келетін дауыссыз дабыстарды беру: *Bonnars Ferry* – *Боннерс Ферри*, (*boss-босс*), аудармада әлдеқашан белгілі үлгіге сөздердің дыбысталуын жақындастыратын, сөздердің орфографияларының кейбір ерекшеліктерін сақтау: (*Hercules missile* – «Геркулес» зымыраны, *deescalation* – деэскалация, *Columbia* – Колумбия). Әдеттегі кейбір бағынбайтын сөздер: тарихи тұлғалардың есімдері және кейбір географиялық атаулар: (*Charles I* – Карл I, *William III* – Вильгельм III, *Edinburgh* - Единбург). Калькалаудың мәні бастапқы лексикалық бірліктің құрылымын көшіре отырып, аударма тілінде қайтадан жаңа сөз немесе тұрақты сөз тіркесін жасау болып табылады. Мысалы: *Superpower* – «Сверхдержава», *mass culture* – «жаппай мәдениеттану», *green revolution* – «жасыл революция». Кейбір жағдайларда, калькалау тәсілін қолдану калькаланатын элементтердің тәртібін өзгерту жағдайында жүзеге асырылады: *First-strike-weapon* – *бірінші соғыс қаруы*, *land-based-missile* – *жер бетіндегі зымыран*, *rapid deployment force* – *әскери күштерін жедел өрістету*. Кейде аударма үдерісінде транскрипция мен калькирование бірізгі болып табылады: *transnational* – *трансұлттық*, *petrodollar* – *мұнайдоллар*.

Лексикалық трансформациялардың тағы бір қажетті тәсілдерінің бірі түсіру тәсілі болып есептеледі. Түсіру тәсілі түпнұсқа мазмұнына нұқсан келтірілмейтін жағдайда аударма үдерісінде түпнұсқаның басындағы артық сөздерін тастап кету арқылы жүзеге асырылады. Мысалға, *But today I want to explain in more detail why we want to make the changes we have set out and how they will make a difference*. Аудармасы: *Алайда, бүгін, мен, біз ұсынған өзгерістердің қажеттігін егжей – тегжейлі түсіндеріп бергім келеді*. Бұл мысалда «we» сөзі түсіп қалды, себебі екі рет қайталанып тұр. Ал бұл қазақ тіліне жат нәрсе, қазақ тілінде бастауыш бір – ақ рет айтылып, артынан баяндауыштары қойылады. Сондай – ақ, соңғы «how they will make a difference» сөздері аударма барысында қолданылмай, аударылмай қалды. Бұл аударманың мағынасына әсер етпегендіктен орынды түсіру болып табылады. Ал,

жалпы түсіру тәсілін орынсыз қолдануға болмайды. Яғни, мүмкін болған жағдайда ғана іске асыру қажеттігі бар. Сондықтан, аударма барысында трансформацияның бұл түрін мұқият қолдану керек.

Аударма амалдарына мәтінді прагматикалық бейімдеу тәсілдерін де жатқызуға болады. Жалпы, лексикалық трансформациялардың бәрін де мәтінді прагматикалық бейімдеу тәсілдері ретінде қарастыруға болады. Бұларға мәтін ішіндегі түсіндірмелер, беттің астындағы сілтемелер, мәтінге комментарийлерді де қосуға болады. Қорытындылай келе, ілеспе аударма барысында кездесетін қиындықтардың бірі уақыт тапшылығы мен ағылшын тілінің қазақ тілімен салыстырғанда тілдік сыйымдылығының ауқымдылығы тұрғысында лексикалық трансформацияларды қолдану ілеспе аудармада маңыздысы элементтердің бірі болып есептелінеді. Берілген мақалада лексикалық трансформациялардың түрлерін ілеспе аудармада қолдану және оны өз еңбектерінде қарастырып, зерттеген ғалымдардың еңбектері негізге алынған. Ағылшын тілінен қазақ тіліне ілесе аудару барысындағы қолданылатын лексикалық трансформация түрлеріне мысалдар келтірілді. Бұл мақаламызда біз қазақ және ағылшын тілдеріне қатысты ілеспе аударма барысында кездесетін лексикалық трансформацияларды нақты мысалдардың негізінде көрсетіп, дәлелдеуге тырыстық және оларды ілеспе аудармада қалай тиімді жолмен беру мәселелерін қарастырдық. Мақаламыздың негізгі өзектілігі құрылымы жағынан әр түрлі екі тілден ілеспе аударма жасау барысындағы пайда болатын трансформациялардың сәйкестігін анықтау болып табылады. Біздің ойымызша, лексикалық трансформациялардың қажеттігіндегі ең басты себеп, яғни, бара – бар (адекватты) аудармаға қол жеткізу үшін оларды қолдану мұқтажы болып табылады. Адекватты аудармаға қол жеткізуде лексикалық деңгейдің әр қилы күрделі мәселелеріне тап болады. Лексикалық трансформациялар осы мәселелерді шешуге жауап ретінде туындайды.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Бродский М.Ю. Устный перевод: история и современность: Учебное пособие – Екатеринбург: АМБ, 2012.
- [2] Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебное пособие. - М., 2004.
- [3] Бархударов Л. С. Язык и перевод. – М., 1991.
- [4] Пивуева Ю.В., Двойнина Е.В. Пособие по теории перевода (на английском материале). – М., 2004.
- [5] Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Теория и практика перевода с английского на русский язык. - М., 2002.
- [6] Щетинкин В.Е. Пособие по переводу с французского языка на русский. - М., 2003.
- [7] Цвиллинг М.Я. О переводе и переводчиках. - М., 2009.

- [8] Калинина В.Д. Теория и практика перевода. - М., 2008.
[9] Аликина Е.В. Обучения переводческой записи как программе порождения устного текста перевода: автореф. ... канд. ф.н. – Пермь, 2002.

REFERENCES

- [1] Brodsky M.U'. Ustnyi perevod: istoriya i sovremennost': Uchebnoe posobie. Ekaterinburg: AMB, 2012 [in Rus.].
[2] Garbovsky N.K. Teorya perevoda: Uchebnoe posobie. M., 2004 [in Rus.].
[3] Barhudarov L.S. Yazyk I perevod. M., 1991 [in Rus.].
[4] Pivueva U'.V., Dvoynina E.V. Posobyie po teorii perevoda (na angliiskom materiale). M., 2004 [in Rus.].
[5] Levitsckaya T.R., Fiterman A.M. Teoriya i praktika perevoda s angliiskogo na russskii yazyk. M., 2002 [in Rus.].
[6] S'tinkin V.E. Posobyie po perevodu s franz'uzkogo yazyka na russkii. M., 2003 [in Rus.].
[7] Zvilling M.Ya. O perevode i perevodchikah. M., 2009 [in Rus.].
[8] Kalinina V.D. Teoryia i praktika perevoda. M., 2008 [in Rus.].
[9] Alikina E.V. Obucheniye perevodcheskoy zapisi kak programme porozhdeniya ustnogo teksta perevoda: avtoref.... kand. f.n. Perm', 2002 [in Rus.].

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА

Бейсеғұл Д.Т.,

магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: dina1993dina@mail.ru

Ключевые слова: синхронный перевод, лексические трансформации, «добавление», «опущение», «генерализация».

Аннотация. Данная статья посвящена изучению лексических трансформации в политическом дискурсе, также их особенности при синхронном переводе. В данной работе рассматриваются особенности лексических трансформаций, также их виды при синхронном переводе. Приводятся примеры перевода лексических трансформаций, осуществляется их анализ, определяется роль лексических трансформаций при осуществлении синхронного перевода, в частности, приводятся наглядные примеры, полученные путем проведения анализа осуществленных переводов выступлений бывшего Премьер-Министра Великобритании Дэвида Камерона.

Статья поступила 15.03.2017 г.

**TRANSFORMATION METHOD IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION
FORM ARABIC INTO KAZAKH LANGUAGES**

Tileugazy B.G.,

MA student, simultaneous interpreter
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,,
e-mail: baha9408@mail.ru

Keywords: Simultaneous translation, translation methods, grammatical transformation, lexical transformation, exception, generalization, replacement, adequate translation.

Abstract. The aim of the article is the use of some methods, especially transformation in simultaneous interpretation from arabic into kazakh languages. Effective use of them, including grammatical transformation, types, features based on arab-kazakh discourses to achieve the adequate translation by transformation of words, phrases, sentences.

ӘӨЖ 81`253

**АРАБ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ ІЛЕСПЕ АУДАРМА
БАРЫСЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТРАНСФОРМАЦИЯ ТӘСІЛІ**

Тілеуғазы Б.Ғ.,

магистрант, ілеспе аудармашы,
Абылай хан атындағы ҚазХК және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: baha9408@mail.ru

Тірек сөздер: Ілеспе аударма, аударма тәсілдері, грамматикалық трансформация, лексикалық трансформация, ауыстыру, нақтылау, жалпылау, баламалы аударма.

Аңдатпа. Мақалада араб тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма жасау барысында қолданылатын трансформациялар, классификациясы, оларды тиімді пайдалану аясы, түрлері, ерекшеліктері және араб-қазақ дискурстарында баламалы аудармаға қол жеткізу үшін сөз, сөз тіркестері, сөйлемдерді түрлендірулер қарастырылады.

Ілеспе аударма жеке ғылым, кәсіп ретінде елімізде жақын арада пайда болды. Ілеспе аударма – Қазақстанда ширек ғасыр ішінде пайдаланыла бастаған ауызша аударманың күрделі түрі. XX ғасыр бірінші жартысы ілеспе аударманы дүниеге әкелсе, кәсіби ілеспе аударма екінші жартысының жаратылысы. Жиырмамыншы ғасырда ілеспе аударма ізбе-із аударманы маңызды халықаралық конференциялар мен отырыстарда шетке шығарды. Екінші Дүниежүзілік Соғысқа дейін әлемде жаһандық тілдерден ағылшын мен француз тілдері басымдылыққа ие болса, Екінші Дүниежүзілік соғыстан соң, халықаралық сахнаға испан, қытай, орыс, кейіннен араб тілдері шықты. БҰҰ құрылып, көптеген елдер алты тілде бір-бірімен белгілі-бір мәмілеге келу үшін ілеспе аударманың көмегі қажет болды. Әлемнің бір-біріне есігін айқара ашуы халықаралық конференциялардың, форумдардың, симпозиум, брифингтердің туындауына әкелді. Жоғары деңгейдегі саммиттерде уақыт үнемдеу аса қажет. Сондықтан да көптеңкі конференцияларда

ілеспе аударма ізбе-із аудармамен қатар жүреді.

Елімізде ана тілді қоспағанда қосымша екі тіл білу әр жас азаматқа міндет. Қазіргі таңда күнделікті өмірде шет тілдерін меңгеру ілеспе аударманың маңыздылығын арттыра түсуде.

Ілеспе аударманың ерекшеліктері мен тәсілдеріне тоқталмас бұрын, кәсіби ілеспе аударманың аударманың басқа түрлерінен немен ерекшеленетініне тоқталайық. Кәсіби ілеспе аударма деп, халықаралық конференцияда қолданылатын ауызша аударманың түрі. Оның барысында бір сәтте аудиториядан (отырыстан) тыс кабинада тыңдау арқылы аса шектелген көлемдегі ауызша ақпаратты аударма тілінен бастапқы тіліне ақпарат алмасу үдерісі жүріп жатады [1, 34-б].

Ауызша аударма (قمچرتال)ізбе-із аударма (قمچرتال), ілеспе аударма (قمچرتال), парақтан аудару (قمچرتال) (قمچرتال) деп үшке бөлінеді. Егер, өз мамандығын жетік меңгерген аудармашының сапалы ізбе-із аудармасы нақты, дұрыс, әрі дәлмедәл келеді. Уақыттың тығыздығы, техникалық және акустикалық ақаулар және т.с.с. қысылтаяң жағдайларда АТ-не өткен аударма кәсіби ілеспе аударма болып есептелінеді. Қысылтаяң жағдайлар деп, ілеспе аудармашының ақпаратты сұрыптау жылдамдығы сөйлеушінің екпініне байланысты. Осы жағдайда жазбаша аудармашының алдына қойылған мақсатқа жету жеңілірек. Ал, ілеспе аудармашыдан бұндай жағдайда үздіксіз айтылым мен ұдайы зейін талап етеді [2, 28-б].

Ілеспе аударманың екінші мәселесі, ақпаратты қабылдаудағы қабілеттілігі мен реакциясы. Жетік маман ілеспе аудармашы әр секунд сайын естіген сөз, сөз тіркестерге бір мезгілде әсер етуі тиіс [3, 55-б].

Ілеспе аудармашы келіп жатқан ақпаратқа тез әсер етіп қоюдың өзі бір бөлек, ілеспе аудармашының ұстанатын белгілі бір жоспары болуы қажет. Ілеспе аудармада бұндай жоспар ілеспе аудармашы қолданатын тәсілдер мен стратегиялардың жиынтығы. Бұл тәсілдер мен стратегиялар бастапқы тілдегі ақпаратты сараптап, сұрыптап аударма тіліне барабарлы аударып жеткізуге мүмкіндік береді.

Ілеспе аудармадағы стратегия - аудармашылық міндетті орындауда қолданатын тәсіл, сөйлеушінің мәдени және тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып ақпаратты бастапқы тілден аударма тіліне барабарлы жеткізу [4, 34-б]. Ал, аудармашының қай стратегияны таңдау лингвистикалық және экстралингвистикалық факторларға байланысты. Кейбір жағдайларда экстралингвистикалық фактор басым. Мақалада трансформация және оларды тиімді пайдалану аясы, түрлері, ерекшеліктері және араб-қазақ дискурстарында баламалы аудармаға қол жеткізу үшін сөз, сөз тіркестері, сөйлемдерді түрлендірулер қарастырылады. Ғалымдар аудармашылық трансформацияны бірнеше

түрге бөледі және түрге бөлу сандары да әртүрлі. Т.Р. Левицкая аударма трансформациясын үшке бөледі:

1. Грамматикалық трансформациялар. Мұнда келесідей тәсілдер кіреді: орын ауыстыру, түсіру, қосу, қайта құру және сөйлемдерді ауыстыру.

2. Стилистикалық трансформациялар. Бұл санатқа синонимдік ауыстырулар мен сипаттама аударма, крмпенсация және ауыстырудың басқа да түрлерін жатқызуға болады.

3. Лексикалық трансформациялар. Бұл жерде ауыстыру мен қосу, нақтылау (конкретизация) мен жалпылау (генерализация), сонымен қатар түсіру жайында айту керек [5, 8-б.].

Я. И. Рецкер болса, керісінше трансформацияны екі топқа бөледі. Олар:

1. Грамматикалық трансформациялар – сөйлем мүшелері мен сөз таптарын ауыстыру;

2. Лексикалық трансформацияларға конкретизация, генерализация, мағыналардың дифференциялануы, антонимиялық аударма, аударма барысында орын алатын шығындардың орнын толықтыру (компенсация), мағыналық даму жатады [6, 86- б.].

В.Н. Комиссаров трансформацияны грамматикалық, лексикалық, лексико-грамматикалық деп үш топқа бөледі. Оның ойынша, лексикалық трансформация деп, транслитерация, транскрипциялау, калькалау, нақтылау, жалпылау және модуляциялау әдістері жатады. Грамматикалық трансформацияға сөзбе-сөз аудару мен грамматикалық ауыстыруларды, сабақтас құрмалас немесе салалас құрмалас сөйлемдерді жай сөйлемдермен ауыстыру тәсілдерін жатқызады. Лексико-грамматикалық трансформацияға экспликация, яғни сипаттап аудару жатады, сонымен қатар антонимдік аударма мен компенсация тәсілдерімен де сипаттайды [7, 80-б.].

Р.К. Миньяр-Белоручев аудармашылық трансформацияларды үш типке – семантикалық, грамматикалық және лексикалық деп бөлді. Бұл бастапқыда аудару керек мәтіннің жоспарына байланысты: формальді (сыртқы) немесе семантикалық (мағыналық) деп бөліінді [8, 36-б.].

А.Б. Шевнин мен Н.П. Серов өздерінің классификациясында аудармашылық түрленулердің екі негізгі типін бөліп көрсетеді:

1. Лексикалық трансформациялар, оларға: компенсация, антонимикалық аударма, конкретизация, себепті нәтижесімен ауыстыру және генерализация жатады;

2. Грамматикалық трансформациялар, оларға: түсіру, орын ауыстыру, қосу және транспозициялар жатады [9, 13-б.].

Л.К. Латышев болса, аудармашылық трансформацияларын алты

түрін бөліп көрсеткен:

1. Лексикалық түрленулер. Бұл типке ғалым лексемаларды мәнмәтінге байланысты болатын синонимдерге ауыстыруды жатқызады;

2. Стилистикалық түрленулер. Бұл кезде аудармаға ұшыраған сөздің стилистикалық реңкі трансформацияланады;

3. Морфологиялық түрленулер. Бұл жерде бір сөз табының екінші сөз табымен немесе бірнеше сөз таптарымен ауыстырылуы;

4. Синтаксистік түрленулер. Бұларға синтаксистік құрылымдардың трансформациясы (сөздердің, сөз тіркестерінің және сөйлемдердің), бағыныңқы сөйлемдердің типінің өзгеруі, синтаксистік байланыс типінің өзгеруі, сөйлемдердің сөз тіркестеріне трансформациялануы, салалас құрмалас және бағыныңқы құрмалас сөйлемнің бағыныңқы бөлігінің орын ауысуы жатады;

5. Семантикалық трансформациялар;

6. Аралас түрлі трансформация дегеніміз – конверсті трансформация және антонимикалық аударма [9, 14-б.].

В.Е. Щетинкин аудармашылық трансформациялардың келесідей түрлерін атайды:

1. Лексикалық: нақтылау (конкретизация), антонимикалық аударма, амплификация, жалпылау (генерализация), мағыналық келістіру, бейімдеу, компенсация, экспликация;

2. Стилистикалық: модуляция;

3. Грамматикалық: В.Е.Щетинкин бұл трансформациядағы барлық түрлерін төрт подтипке бөледі. Олар: орын ауыстыру, түсіру, ауыстыру, косу [9, 14-б.].

Ғалымдардың зерттеулеріне талдап отырсақ, аудармашылық трансформациялардың нақты бірінғай классификациясы жоқ. Әр ғалым әртүрлі көзқарасты ұстанады. Трансформация туралы теориялық негіздерде әртүрлі ғылыми көзқарастар орын алған. Олардың кейбіреуіне тоқталып өтсек, Р.К.Миньяр-Белоручевтың анықтамасы бойынша: «Трансформация дегеніміз аударма тәсілдердің көбісінің негізі болып табылады. Оның басты ерекшелігі - бастапқы тілдің семантикалық, формальді (грамматикалық, лексикалық трансформация) компоненттерін өзгертіп, ақпараттың мағынасын сақтап жеткізу» [2, 90-б.]. Ал, Я.И. Рецкер «Трансформация – логикалық ойлау тәсілі. Ол арқылы бастапқы тілдегі сөздің сөздікте жоқ баламасын аударма тілінде жеткіземіз» - деп түсіндіреді [6, 76-б.]. А.Д. Швейцердың айтуынша, «аударма трансформациялары – бұл мағынаны түрлендіретін тілралық іс-қимыл» [10, 64-б.].

Леспе аударманы қазақ тілі мен араб тілі сияқты құрылымы

эртүрлі тілдердің бірінен-біріне аударғанда трансформация тәсілдерін қолданудың рөлі зор. Тек трансформациялық тәсілдерді ұтымды қолдану арқылы ғана бастапқы тілден аударма тіліне барабар ілеспе аударма жасауға болады. Тілдердің генеалогиялық классификациясы бойынша қазақ тілі түркі тілдері семьясына, ал араб тілі хамит-семит тілдері семьясына жатады. Дыбыстық, лексикалық, грамматикалық жүйелерінде жақындық, ұқсастық бар тілдерді туыс тілдер деп атайды. Яғни, бұл тілдер туыс емес. Грамматикасы, лексикасы, морфологиясы бір-бірінен ерекшеленеді. Қазақ тілінде сөйлем басында бастауыш, соңында баяндауыш тұрады. Ал, араб тілінде баяндауыш көбінесе сөйлемнің басында айтылады. Ілеспе аудармада дәлме-дәл аудармаға қол жеткізуде трансформация тәсілінің көмегі зор.

Грамматикалық ауыстырулар – бұл түпнұсқадағы грамматикалық бірліктің АТ грамматикалық мағынасына өзгеретін аударманың түрі. Ауысуға БТ грамматикалық бірлігі түседі: сөз формасы, сөз бөлігі, сөйлем мүшесі және сөйлем. Көп жағдайларда сөйлем құрылысындағы өзгерістер грамматикалық емес, лексикалық себептерден болады. Аудармада роман-герман тілдері зат есімді орыс тіліндегі етістікпен алмастыру бүкіл сөйлем құрылысының өзгеруіне әкеліп соқтыруы мүмкін. Практикалық тұрғыда грамматикалық трансформацияларды бөлек қарастырған жөн. Аударма барысында түрлі факторлардың әсерінен аудармашының грамматикалық трансформацияларға жүгінеді. Олардың ішінде сөйлемді толық не ішінара қайта құрудан, аудармада сөз табы мен сөйлем мүшелерін ауыстырудан тұрады. Араб тіліндегі мәтіндерді аудару кезінде сөйлемнің грамматикалық құрылымына қарағанда, жеке сөздер мен сөз тіркестерінің мағыналарына жиі тоқталасың. Аудару кезінде оратордың өзіндік стилінің ерекшеліктері қиын мәселе болуы мүмкін. Ол тез сөйлеуі мүмкін, тек ғылыми тілде емес, мысалдармен, нақыл сөздермен, белгілі цитаталармен сөйлеуі әбден мүмкін. Бұндай жағдайда трансформация, компенсация, сығымдау, алдын ала болжау стратегиялы тиімді тәсіл болады. Аударма барысында, мысалы, арабтың сабақты етістігіне қазақ тіліндегі сабақты етістік сәйкес келеді. Еуропалық тілдерінің сөйлемдерінің формасы бір-біріне ұқсайды. Ал қазақ тіліндегі сөйлем құрылымы тіптен басқа. Грамматикалық трансформациялар аударма үдерісінде АТ нормаларына сай сөйлем құрылымын қайта жасаудан тұрады. Сөйлем құрылымы толықтай не ішінара өзгеруіне байланысты трансформациялар толық не ішінара бола алады. Әдетте, сөйлемнің тұрлаулы мүшелері ауыстырылғанда толық трансформация, ал тұрлаусыз мүшелері ауыстырылса – жартылай трансформация. Сөйлем мүшелерінен басқа сөз таптары да алмастырылады. Көбіне бұлар бір

уақытта жүреді. Аударма үдерісіндегі грамматикалық ауысудың кең таралған түрі сөз таптарының ауысуы болып табылады. Араб-қазақ дискурсын аударғанда зат есімнің етістікпен және сын есімнің зат есіммен ауысуы тән. Сөйлем мүшелерінің, сөйлем түрінің ауысуы, бөлшектенудің немесе бірігудің трансформациясы синтаксистік қайта құруға әкеледі. Аударма үдерісінде күрделі сөйлем жай сөйлеммен алмасуы, сабақтас сөйлем салалас сөйлеммен, шылаулар арқылы байланысқан күрделі сөйлем шылаусыз жай сөйлеммен және керісінше ауысуы мүмкін.

Осындай грамматикалық нормаларды ілеспе аудармашы ұстануы тиіс, бірақ бұл жетік маман болу үшін, әрине, жеткіліксіз. Белгілі бір қасиеттерге ие болуы қажет. Осы жайлы отандық ғалымдарымыз өз еңбегінде ашып түсіндірген. «Ілеспе аудармашының психофизиологиялық тұрғыдан алғанда естуі, есте сақтау қабілеті жоғары деңгейде болуы, артикуляциялау нормативтеріне сай дыбыстарды дұрыс және анық айтуы, аударма барысында дауыс ырғағын қалыпты жағдайда ұстауы және мінез-құлқы сабырлы, күрделі аударма жағдайларында аударма шешімін таба алу, өз ісіне жауапты қарайтын тұлға болуы қажет» [11, 22-б.].

Н.Д. Финкельберг бойынша аударма жасау барысында аудармашылық трансформацияларға талдау жүргізетін кезде байқаған:

- араб-қазақ тілдер жұбымен жұмыс жасау барысында грамматикалық трансформациялар, яғни, орын ауыстыру, қосу, түсіру және ауыстыру өте жиі қолданылады. Мұның басты себептерінің бірі – екі тілдің арасындағы грамматикалық айырмашылықтар;

- араб тілді мәтіндерде етістік сөйлемнің басында келеді, ал қазақ тіліне аудару кезінде ол сөйлемнің соңына ауыстырылады;

- араб тілі мен қазақ тіліне тән сөйлем тәртіптері сәйкес келмегендіктен, сөйлем мүшелерінің, есімше, көсемше және тағы басқа оралымдар орын ауыстырады, яғни әдетте, сөйлемді аудару соңынан басына қарай жүргізіледі;

- араб тілді мәтіндерде нақтылау көбіне белгілік халі мен кейінгі сөйлемдерде бірге жазылатын есімдіктер арқылы берілетіндіктен, қазақ тіліне аударма жасау барысында қосу трансформациясы жиі қолданылады, бұл трансформацияның қажеттілігі араб тілінде жыныс категориясының болуымен де негізделеді;

- араб тілінде жекеше, көпше және екілік категориялары бар, ал қазақ тілінде екілік категория жоқ болғандықтан, ол араб тілінен көпше түр формасымен аударылады [12, 155-б.].

Аудармашылық трансформацияға араб тілінде жекеше, көпше және екілік түрлері бар. Мысалға: - *و ةيبرعلا ني تغللا ةعماجل ا يف سردا*

اذه – نانتسقا ازاقل قرکت بمل او ةي عنان صلا ةي من تال عيرست جان رب
- داصتقالا عيونت .دي دج داصتقا و، دي دج ريكفت و، ةي دج تاي ج ولونكت
قره ذمو قلقتسم ةلودك نانتسقا ازاقل ءان ب ي ف حاجنل احاتفم

Аудармасы:

Қазақстан Республикасы үдемелі индустриялды-инновациялық даму бағдарламасы ол- жаңа технологиялар, жаңа ойлау, жаңа экономика. Экономиканы әртарап тандыру - тәуелсіз, гүлденген Қазақстан құру үшін жетістікке жету кілті.

Мысал: Жиында сөз сөйлеген Н. Назарбаев күллі дүние жүзіне үндеуін жолдады:

«XXI ғасырда адамзат алдында жаңа тосқаулар қойылған. Солардың ішінде ядорлы лаңкестік белең алуда. Бұл қауіпке төтеп беру үшін әлем елдері жұдырықтай жұмылуы қажет. Ядорлы қауіпсіздік жөніндегі саммиттердің міндеті де осында, - тек қана бірігіп күш-жігер салғанда жаһандық деңгейде қауіпсіздік қамтамасыз етіледі».

Аудармасы:

هت مل ك يف قمقلا لال خ ان س ي ئ ر لاق
ةي دجل او ةي دجل تاي دحتل لك ان ه دجتت ني رش عل او يداحل نرقلا
ةي فاك ةباجتسا لعل لوصحلل .ي وونل باهرال لازي الو ناك مه نم رطخ نكل
هذه .ممالا عي مج ءاسور ةكترتشم تاءارج اذاختا لى ل ةجالحل نم بيهرل رطخلا اذهل
قطن لى لعل ةمالس رفوت فسوس ةكترتشمال ان دوهال ؛ ي وونل نم مال قمق ةمه م ي ه
« .ي ملع

Мысал:

ىل ع ي ب ر عل مل عل ءا ك رش مه ا نم دح او لى ل ر ي خ ال دق عل ي ف ني صل تل وحت
ي داصتقالا او ي راجتلا دي ع صلا

Аудармасы: Қытай экономика мен сауда саттық саласында Араб әлеміндегі ең маңызды әріптестерінің біріне айналды.

Қорыта айтқанда, аудармашылық трансформациялар – аудармадағы күрделі құбылыстардың бірі. Бұл құбылыстың мәнін жете ашу бір мақала аясында мүмкін емес. Араб тілінен қазақ тіліне ілеспе аудармада қолданылатын трансформация тәсілі түрлі тәсілдері тілдік ерекшеліктерді ескеріп қолдану керек. Аудармашылық трансформациялар – аудармадағы күрделі сипатты, көптүрлі құбылыс. Бұл құбылыстың мәніне жету қандай қиын болса, келесі сұрақтарға да жауап беру қиынға соғады: аударма процесі қалай жүзеге асады, аударма қызметінің негізінде қандай аудармашылық механизмдер (психофизиологиялық функционалды жүйелер) жатыр және т.б. бұл сұрақтарға жауап лингвистикалық зерттеулердің шеңберінен шығып, аудармашы қызметінің іштей ұйымдастырылуын зерттеуден тұратын психолингвистика саласына өтіп кетеді. Бұл жерде ерекше

назар аудармашылық механизмдерді психофизиологиялық үйлестіру дәрежелерінің жүйесіне, аудармашылық қызметтің құрылымдық күрделілігінің дәрежесін анықтауға, компоненттік құраммен келісілген қызметтің динамикалық аспектілерін зерттеуге, тіпті, аудармашылық қызметтің генетикалық аспектілерін зерттеуге де аударылады [8, 23-б.].

Ең алдымен тақырыптың саяси дискурсқа байланысты болуы кездейсоқтық емес екендігін атап өту керек. Себебі, ілеспе аудармадағы трансформация тәсілін зерттеу мәселесі көптеген ғылымдардың қиылысында жатыр және өзіне ерекше назар аудартады. Біздің жұмысымызда араб тілінен қазақ тіліне трансформация түрлері қарастырылды.

Аудармашы үшін саяси дискурсты зерттеу, грамматикалық трансформацияның маңыздылығы аударма барысында сәйкес мәтіндерді жақсы түсінуге, талдауға және зейіннен өткізуге септігін тигізеді.

Аудармашылық трансформациялар терминдерін анықтаудағы әр түрлі ғылыми амалдар сараланып, араб тілінен қазақ тіліне аудару барысындағы қолданылатын тәсілдер мен амалдарын сипаттай отырып, қиындықтар да анықталды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Чернов Г.В. Основы синхронного перевода; Учебник для институтов и факультетов ин.яз. - М.: Высш.шк., 1987 -257 с.

[2] Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. –190 с.

[3] Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком? - М.: Готика, 1999. - 176 с.

[4] Илюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе (на материале англо-русской и русско-английской комбинаций перевода): дисс..... к.ф.н. - М., 2001. - 215 с.

[5] Левицкая Т., Фитерман А. Почему нужны грамматические трансформации при переводе?//Тетради переводчика. –1971. – Вып. 8.

[6] Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216с.

[7] Комиссаров В. Н. Теория перевода. - М.: Высшая школа, 1990, - 80с.

[8] Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. - М.: Воениздат, 1980. - 238 с.

[9] Скалозубова О.С. Арабский язык, практика перевода - Минск, 2011.

[10] Швейцер А.Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты – М.: Наука, 1988. - 364 с.

[11] Ислам А. Ілеспе аударма негіздері. - Алматы, 2012. -168 б.

[12] Финкельберг Н.Д. Арабский язык: курс теории перевода: учебное пособие. – М.: Восток-Запад, 2004.

REFERENCES

[1] Chernov G. V. Osnovy sinhronnogo perevoda. Uchebnik dlya institutov I fakultetov inyaz. M., Vysshola, 1987, 257 s. [in Rus.].

- [2] Miniyar-Beloruhev R.K. Teoriya i metody perevoda. M.: Moskovskii licei, 1996. 190 s. [in Rus.].
- [3] Miniyar-Beloruhev R.K. Kak stat perevodchikov? M.: Gotika, 1999. 176 s. [in Rus.].
- [4] Ilyuhin V.M. Strategii v sinhronnom perevode (na material anglo-russkoi i russko-angliiskoi kombinacii perevoda): diss. k.f.n.M., 2001. - 215 s. [in Rus.].
- [5] Levickaia T., Fiterman A. Pochemu nujny grammaticheskie transformacii pri perevode? *Tetradj perevodchika*. 1971. Vypusk 8 [in Rus.].
- [6] Retsker Y.I. Teoriya perevoda I perevodcheskaia praktika. M.: Mejdunarodnye otnosheniya, 1974. - 216 s. [in Rus.].
- [7] Komissarov V.N. Teoriya perevoda. M.: Vysshaia shkola, 1990, 80s. [in Rus.].
- [8] Miniyar-Beloruhev R.K. Obshaia teoria I ustnyi perevod. M.: Voenizdat, 1980. 238 s. [in Rus.].
- [9] Skalozubova O.S. Arabskii yazik, praktika perevoda. Minsk, 2011 [in Rus.].
- [10] Shveitser A.D. Teoriya perevoda. Status, problemy, aspekty. M.: Nauka, 1988. 364 s. [in Rus.].
- [11] Islam A. Ilespe audarma negizderi. Almaty, 2012. 23 b. [in Kaz.].
- [12] Finkelberg N.D. Arabskii yazik: kurs teorii perevoda: uchebnoe posobie. M.: Vostok-Zapad, 2004 [in Rus.].

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАНСФОРМАЦИИ В ПРОЦЕССЕ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА С АРАБСКОГО НА КАЗАХСКИЙ

Тілеуғазы Б.Ғ.,

Магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: baha9408@mail.ru

Ключевые слова: синхронный перевод, грамматические трансформации, лексические трансформации, добавление, опущение, генерализация, конкретизация, адекватный перевод.

Аннотация. В статье рассматриваются виды трансформаций при синхронном переводе с арабского на казахский язык и сфера использования, основная цель, особенности, и в том числе грамматическая и лексическая трансформации, трансформация. А Также рассматривается роль и важность трансформации в синхронном переводе. Приводятся примеры перевода грамматических трансформаций и составляется анализ. В данной работе определяется роль трансформации при осуществлении синхронного перевода, в частности грамматические трансформации, приводятся наглядные примеры.

Статья поступил 17.03.2017 г.

3 Бөлім.

ӘДЕБИЕТТАНУ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Раздел 3

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ: ТРАДИЦИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Section 3

LITERARY STUDIES: TRADITION AND MODERNITY

**POTENTIAL OF THE SPIRITUAL CHARACTER OF
MODERN KAZAKH PROSE**

Akysh N.B.,

Doctor of Philology, writer,

Senior Researcher of the Institute of Literature and Art named after M.O. Aueзов,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: babe8812@mail.ru

Keywords: intellectual potential, the national intellectuals, Kazakh novel, sketch, scene, contradiction, unity, typical phenomenon, psychology, philosophy, development, dynamics.

Abstract. The article gives a brief analysis of the new works of Kazakh prose published until 2016. The author, noting the achievements and shortcomings, draws a special attention to some of the works. The researcher in detail and critically analyzes one of the most important problems - violation of the norms of Kazakh literary language. Based on some examples, the author expresses thoughts about the present level and makes recommendations on the future development of the Kazakh prose. The article is addressed to young writers and literary critics, lovers of literature.

ӘОЖ 82-1

**ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ РУХАНИ ӘЛЕУЕТ
НЫШАНДАРЫ**

Ақыш Н.Б.,

ф.ғ.д., М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институты

Тәуелсіздік дәуірі әдебиеті және көркем публицистика бөлімінің
бас ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан, e-mail: babe8812@mail.ru

Түйін сөздер: зияткерлік әлеует, ұлт зиялысы, қазақ романы, суреттеу, эпизод, қарама-қайшылық, астасу, типтік құбылыс, психология, философия, дамыту, сюжет, динамика.

Андатпа. Мақалада осы 2016 жылға дейін жарық көрген қазақ прозасының жаңа туындылары қысқаша талданған. Автор қол жеткен жетістіктері мен бірге кеткен кемшіліктері жайында да қысқаша әңгімелей келіп, назар аударуға тұрарлық кейбір шығармаларға тоқталып өтеді. Зерттеушінің көбірек үңіліп, сынаған тұстары – қазіргі прозадағы қазақ әдеби тіл нормасының бұзылуы. Ол жекелеген мысалдар арқылы қазақ прозасының бүгінгіденгейі мен келешегі туралы ой толғап, ұсыныстар айтады. Мақала әдебиет сүйетін қауымға, жас қаламгерлер мен әдебиеттанушыларға арналған.

Зерттеу нысанына айналған прозалық туындылардың межелі уақыты – осы 2016 жылдың алдында жарық көргендері, яғни, кейінгі кезеңнің ең соны туындылары. Осылардың ішінен дәстүр бойынша ең алдымен тарихи тақырыпқа арналған шығармаларды атап кеткеніміз орынды болмақ. Олар – Бегімбай Ұзақбаевтың «Сартай батыр», Жанат Ахмадидың «Ақ қылыш», Дәулетбек Қаңбақовтың «Қазақ ханы Абылай» романдары және Қабдеш Жұмаділовтың «Найман-ана ескерткіші», «Көкжал», Есқара Тоқтасынұлының «Сахара үні» атты хикаялары. Ал Төлек Тілеуханның «Ең ғажайып хикая», Т. Төлепбайұлының «Шырғалаң», романдары, Базархан Жақыбаевтың «Қош бол, Махаббат», Нағашыбек Қапалбекұлының «Өкілдер», Серік Асылбекұлының «Рәбиғаның махаббаты», Самат Ибраимның «Ататоры», Нұрғали Рахаевтың «Апамсыз өткен алты күн» хикаялары мен әңгімелері Кеңес дәуірінің шындықтарын көрсетуге арналыпты. Сәуле Досжанованың «Өгей жүрек», Нұрлан Қамидың «Қар адамы» жинақтарындағы хикая-әңгімелері Кеңес дәуірімен бірге Тәуелсіздік кезеңіндегі оқиғаларды қамтыған екен. Жұмабай Қайранбайдың «Тұлпарлар дүбірі» жинағының көркем кеңістігі негізінен көршілес Қытай жерінің аумағы болып табылады.

Сонда бірыңғай тек Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдардың сыр-сипатына шуға арналған шығармалар деп Бағдат Қалаубайдың «Жоғалған адам» хикаясы мен Әлібек Уәлиханұлының «Кұлдар патшалығы», Айгүл Жұбаныштың «Жаңбыр жауса екен» жинақтарына енген әңгімелерді атай аламыз.

Әжептәуір әсерлі көрінетін көптеген шығармалардың шиін шығарып, шырайын солғындататын тіл мәселесі болып табылатыны бұрыннан айтылып келеді. Кейбір қаламгерлеріміз әдеби норманы белінен басып жазғанды былай қойып, ауызекі сөйлеу нормасына да мән беріп жатуға да ықылассыз. Оқыған кітаптарымызда салақ құрылған, мағыналарын түсініп алуы қиын сөйлемдердің кездесіп жатуы соның салдарынан демеске, амал жоқ. Тіпті халық аузында қалыптасып кеткен фразеологиялық тіркестер мен мақал-мәтелдерді

бұзып жазу фактілері де кезігіп қалады екен. Енді осы пікірді дәлелдейтін жекелеген мысалдарға жеңіл ғана көз жүгіртіп өтейікші.

«*Жуас қой* жүндеуге жақсы» [1, 29-б.] Қазақ «*Жуас түйе* жүндеуге жақсы» деп сөйлемеуші ме еді. Осы автордың келесі сөйлемі былай болып келеді: «Бірде жазған кім болды екен деп *қайран қалғандай таң қалады*» [1, 41-б.].

Осы мысалдағы «...қайран қалғандай таң қалады» деген тіркесті түсініп алуларыңызды өтінемін.

«Ол жер бұға алмаймын, сұлтан» [2, 29-б.], «Сартайдың байқағаны, бұған, жауды жеңген намыс қымбаттығын түсінді» [3, 42-б.]. Осы екі сөйлемнің де кінәраты неде десеніз, кәдімгі септік жалғауларының дұрыс жалғанбауына байланысты туындап тұр.

«Бүкірек *төре руынан* шықса да, билікке таласып, сыр берген батыр емес» [3, 51-б.]. Бұл сөйлемнің мағынасынан туатын сұрақ – «Төре деген» ру бар ма?

76-77-беттерде Сартай батыр бүгінгі тілмен, оның ішінде ғылыми тілмен сөйлеп, өзінің білармандығын бір танытса, 120-бетте Грекия мен Персия тарихын еске түсіріп, өзініңуақыттан озған интеллектуал екенін тағы көрсетіп жатады. Роман оқиғасының Жоңғар шапқыншылығы заманында болып жатқанын ескерсек, «Бұл қалай?» деген күмәнның төбе көрсетері сөзсіз.

«Түнімен төсегінде аунақшып, көрер таңды көзімен атырардай болған Жәнібек хан бүгін таң елең-алаңда орнынан тұрып, үйден шыққан бойы орданың маңдай жағындағы биік тепсеңге шықты. Ол текшеден шығысқа қарап тұрып, Көкшетаудың асқақ та алып кең аясына көз тастады. Одан алыста бұлдырап көсіліп жатқан Қаратауды шолып өтті. Тауларға ғана емес, тым алыс-алыста, көкжиекпен тұтасып кеткен, мұнартып жатқан Алатауға, одан ұланғайыр Арқа жазығына қарап ұзақ тұрды» [4, 104-б.]. Кейіпкердің есік алдындағы тепсеңге шығып алып, жай көзбенен-ақ қазақ жерінің жартысын шолып өтуі реалистік суреттерге қаншалықты сыйымды?

Оқиға Абылай заманында болып жатса, осындағы Жәнібек хан қай Жәнібек? Есімханның баласы деп аталатын Жәнібек пе, әлде басқа ма? «Қызының оқуға қабылданғанына әкесінің де көңлі демделіп жатқанда, *жігітінің* шалған қоңырауы бойжеткенді *толағай ойларға* тоғытып, қуаныштың *ақ періштесі* аспанға қалықтап ұшса да, *Бекені туралы* сыр білдірмей:» [5, 129-б.] деп шашыраңқылау шыққан құрмалас сөйлем әлі де етек-жеңін жинап, ширата түсуді қажетсініп тұр.

Осы сөйлемдегі «толағай» метафорасы қазақ тілінің табиғатына

салатын болсақ, кез келген сөзбен байланысқа түсе алмайды. Кеңес дәуірінде құлағымызға әбден сіңісті болып қалған «Толағай табыстар» деген бір публицистикалық тіркестің болғаны есімізде. Ал енді біз мысалға келтіріп отырған «Толағай ойлар» деген тіркесті естімеппіз. Ойлар толағай бола ала ма, жоқ па деген мәселеге ксәби лингвистердіңбас қатыруы шарт емес.

Жалғыз бір автордың жазғанынан алынып отырған осы мысал – басқа да жазушылардың қалам ұшында ұшырасып қалып жататын сөйлем құрудағы типтік олқылық.

«Қақаған аяздан беттерін түбіт шәлімен тұмшалап алған, ал алыс жолдан болдыра *бастаған* аттың жүрісі кібіртіктей *бастады*» [6, 14-б.]. Бір қараған кезде қатардағы жайылма сөйлемнің бірі болып көрінеді. Ал сөйлем мүшелері тұрғысынан алып жіктеп қараған уақытта ептеген кемшіліктердің де құлағы қылтиып тұрғанын еріксіз аңғарасың. Біріншіден, «қақаған», «алған», «бастаған» деген есімше формалы етістіктің қайталанып келуі сөйлемнің жатық шығуына кедергі болып тұр. Екіншіден, «бастаған» және «бастады» сөздерінің түбірі біреу-ақ, яғни, сөйлем ішінде сөз қайталаушылық орын алды деп айтуға әбден негіз бар.

«Кім алдыға озады» - деген қызғаныш атты қызыл түлкі іштерін өртеді» [7, 19-б.]. Осы сөйлемді оқығаннан кейін еріксіз «Соншама өртейтіндей түлкі от болып кеткен бе?» деген сұрақ туындайды.

Жалпы осындай мысалдарды ары қарай мұрнынан тізіп келтіре беру шарт емес, оның қазір қажеті де жоқ. Біздікі тек көркем әдеби тілімізді қолдануға қатысты кейбір проблемалардың типтік сипатқа ие болып кеткенін, бүгінгі таңда да дұрыс шешімін таба алмай жатқанын көрсету ғана.

Қазіргі ардагер суреткеріміз Қабдеш Жұмаділовтің «Найман-ана ескерткіші» хикаяты жанрлық тұрғыдан талдауға әбден тұрарлық болып шықты. Екі параллельмен дамитын шағын сюжеттер тізбегі көркем уақыттың екі түрлі кезеңін құрайды. Оның біріншісінде бүгінгі заманның оқиғалары дамыса, екіншісі сонау он төрт-он бесінші ғасырларда өмір сүрген тарихи тұлғаларды көз алдымызға алып келеді.

Жазушы Айжарық пен мүсінші Барақтың шығармашылық бірлестігі Найман-анаға ескерткіш қою жұмыстары төңірегінде өрби отырып, бүгінгі таңдағы әкімқаралардың рухани тұрғыдан тым жадау ойлайтындығын, қандай жағдайда да ең алдымен өздерінің қара бастарының мүддесіне орай қимылдайтындығын, соның салдарынан ел, халық, ұлт мүддесі деген қасиетті түсініктердің артқа сырғып

қала беретіндігін көрсетеді. Найман-ананың кім екендігін мүсіншіге түсіндіру үшін жазушының ескі тарихи кезеңдерге барлау жасап отыруы – формалық ізденістің кезекті көрінісі. Тарихи оқиғалар осынау параллельдік баяндаулар арқылы көрініс тауып жатады.

Ескерткіш қою барысында қоғамның, соның ішінде басшылық қауымның біраз кем-кетіктері нақты ситуациялар үстінде жалаңаштанып, бірінші планға андағайлап шығатын ой саларлық ашық тұжырымдар. Ал ескі кезеңнің суреттері сөз болғанда, нақты көркем шығарманың өзегіне айналатын жайттар халық аузындағы аңыздар мен алыпқашпа әңгімелер. Атап айтқанда, оқырманды жетектеп әкететін тарихи фабула - «Қыз еней» атанған Найман ана мен «Өкіреш Найман» тарихының жазушы ұсынған нұқсасы.

Қ.Жұмаділовтың аталған кітабына енген «Көкжал» хикаятының әңгімелейтіні – атақты Оспан батырдың басынан кешкендері жайында. Осынау тарихи тұлғаға байланысты жазылған басқа да шығармалардан бұл хикаят несімен ерекшелене алады дегенге келсек, бұған өз тарапымыздан былайша жауап берер едік.

Біріншіден, хикаят көркемдік шешім тұрғысынан тақырыптас шығармаларды қайталамайды деп айта аламыз.

Екіншіден, аталған хикаятта баяндалатын батырдың кезең – бұл өмірдегі дәм-тұзының таусылар тұстағы соңғы күндері.

Үшіншіден, «Көкжалдың» мазмұнында бас қаһарманның ғана емес, қазақ халқының тарихындағы жекелеген трагедиялық беттер де қоса ашылып жатады. Соның бірі – азаттық үшін арпалысып, үлкен мақсат үстінде жүрген көтерілісшілердің рулық тартыстың әрі рулық амбицияның кесірінен кейде өзара қырқысып қалатындығы.

Жалпы соңғы жылдары тарихи туындыларымызда осындай бір үрдістің орын ала бастағаны ойландырады. Әбдісаттар Оспановтың атақты Жанқожа батыр жайындағы «Наркескен» романында Қыр Шектісі және Сыр Шектісі болып бөлінетін Шекті руының адамдары бір бірімен өштесіп жүреді. Күші басым жағы ешқандай қажеті болмаса да, иен далада қолға түскендерін тұқым да қалдырмастан, қатігездікпен түгелдей қырып жібереді.

Осындай жағдайлардың тарихи және өмірлік шындыққа қаншалықты сыйымды екендігін анықтау, бәлкім, тарихшылар мен психолог мамандардың еншісінде шығар. Ал «Өкпеге қиса да, өлімге қимаған» деген тәмсілді жоққа шығарып, бір бірін жаппай өлтіріп жатуы қазақ деген халықтың атына сын екендігі сөзсіз, әрине.

Жалпы «Көкжал» шығармасындағы Оспан батырдың есейген

кезінен былай қарайғы ғұмыры атыс-шабыстан, арпалыстан, қуғын-сүргін мен қудалаудан тұрады екен. Бұл ғана емес, оның дұшпан қолына тұтқынға түскен сын сағаттарының өзінде ажалға алдын ала дайындалуы, өлімді де тік тұрып қарсы алуы бойды шымырлататын хас қаһармандықтың үлгісі. Оның ажалдың өзін сабырмен қарсы ала білуінің өзі-ақ – өмірде көрмеген құқайы жоқ болса да, сағы сына қоймаған жанға ғана тән қадірі биік қасиет. Көркем шығармадағы биіктік батырдың батырлығының қаншалықты деңгейінде болғандығында емес, соған қисынын келтіріп, нандыра білген жазушының шеберлігінде болса керек.

Есқара Тоқтасынұлының «Сахара үні» атты прозалық жинағына енген осы аттас хикая да тарихи тақырыпқа, анығырақ айтқанда, он тоғызыншы ғасырдағы қазақтардың орыс отаршылдығына қарсы шыққан ұлт азат көтерілісінің жетекшісі Кенесары Қасымовтың Қазақстанның оңтүстік өлкесінде, оның ішінде кәрі Қаратау аймағында болған күндеріне арналыпты. Жазушы оқиғаның көркем уақытын «Бұл – мың сегіз жүз отыз жетінші жылдың жазы еді» деп тіпті нақтылай түседі. Атақты тұлғаның хикаяттағы бейнесі Ерқайып, Құрымбай датқа, Жолан қарақшы, Құсбегі тәрізді персонаждардың көзқарасы арқылы қабылданып, оның бұл өңірге келуіне қатысты жағдаяттар солардың таным-түсініктеріне орай берілген. Сондықтан да болар, бұл хикаядағы Кенесары көз алдыңызға бұған дейінгі деректер мен көркем нұсқаларда айтылып келгендей, өзінің жауынгерлік рухының қуаттылығымен әрі қатігездігімен аты шыққан қатал қолбасы ретінде емес, ол жан дүниесі тебірене кетуге жақын сезімтал да философ сипатында елес беріп өтеді.

Тарихи тақырыпқа арналған шығармалардың бірі – Бегімбай Ұзақбаевтың «Сартай батыр» атты романы. Романның оқиға желісімен оқырмандар «Жаужүрек мың бала» көркем фильмі арқылы жақсы таныс. Сартай батыр сол фильмдегі жаужүрек мың баланы жауға қарсы ұйымдастырып жүретін Сартайдың өзі деп қабылдадық. Оқиғалар ортасынан табылатын бас кейіпкер Жоңғар мен Хиуа шапқыншылықтарына қарсы соғыстарда өзінің қаһармандығымен және ұйымдастырушылық қабілетімен көзге түседі. Әдетте қалыптасқан тәжірибе бойынша көркем фильм оқырмандар арасында кеңінен танымал болған шығарманың негізінде, соның сюжетінің желісімен түсіріліп жатушы еді ғой. Ал бұл жолғы шығармашылық байланыстың сипаты керісінше. Қолымызға тиген роман кітап болып алғаш рет жарияланып отырған сыңайы бар.

Шығармада авторлық баяндаулар арқылы бұрын көп айтыла бермейтін тарихи деректер келтірілген. Оқиғаның негізгі фабуласы негізгі қаһарманның төңірегінде дамып отыратындықтан, шашыраңқылық жағы шағындау. Сондықтан аталған роман оқырманын онша шаршата қоймас деп үміттенеміз...

Бірақ осы арада назара аударма кететін бір мәселе бар. Ол – бір тарихи кезеңді қайталап жазатын шығармалардағы деректердің арасында жекелеген қайшылықтардың кездесіп қалатындығы, кейде кәсіби тарихшыларымыз айта бермейтін жағдаяттардың көркем шығармаларда қалам ұшына ілініп жататындығы. Ендеше сол қайшылықтардың ара жігін, ақ-қарасын ажыратып талдап көрсету, көркем туындыларда келтірілген тың деректерге іргелі зерттеулер негізінде түсініктер беріп отыру кәдімгі кәсіби тарихшылардың еншісінде деп білуіміз керек.

Базархан Жақыбаевтың «Қош бол, Махаббат» хикаясының негізгі оқиғасы бас кейіпкер Берікболдың сүйсіпеншілік сезімінің динамикасына құрылған. Автордың оқиғаны өрбітуі, психологиялық тартыстарды жеке-жеке жетектеп отыруы оқырманды жалықтыра алмайды. Адам жанына шуақ шашатын жұқалаң рең, жүдетпейтін жылылық шығарманың соңына дейін қабылдау сезімін көтермелеп отырады. Кейіпкерлер арасындағы бір біріне кедергі келтірмейтін ықыласты қарым-қатынастың өзінен де болмашы қайшылықтар туындап, кейде әжептәуір әсерлі тартыстарға ұласып жатады. Бұған ұнасымды ықпалын тигізіп отыратын – шығарманың кірпіші есепті автордың әңгімешіл майда тілі.

Жазушылардың назар аудармайтын тағы бір осал тұсы – өмір шындығын көркемдік шындыққа айналдыру барысындағы шығармашылық үдерістің табиғатын меңгеру. Былайша айтқанда, өмірлік материалды көркемдік талаптар тұрғысынан таразылай отырып, іріктеп алу. осы талаптардың үдесінен шыға алмай, болған жағдайды болған күйінде натуралистік қалыпта жазып шығумен шектелу болып табылатыны – типтік кемшіліктердің бірі.

Тақырыбы басқа болғанымен, осындай көркемдік екшеулер жетіспеуі Нұрғали Рахаев туындыларында да ұшырасып қалады. Сонымен бұл бағыттағы ортақ кемшілік – өмірлік шындықты көркем шындыққа айналдыру барысындағы нәзік те күрделі шығармашылық үдерістерді өз деңгейінде игере алмау, болған жайларды болғандай етіп, айтып берумен шектелу.

Өткен жылы жылқы жануарды кейіпкер етіп алған екі кітап

дүниеге келіпті. Олар – Жұмабай Қайранбайдың «Тұлпардың дүбірі» және Самат Ибраимның «Ататоры» жинақтары. Бүгінгі таңға дейін қазақ прозасында бұл тақырыпқа арналған талай туынды жазылды. Олардың ішінен тақырыпты иін қандыра қаузаған дүниелер де баршылық. Сонда алдымен ауызға оралатындар – Т.Әлімқұловтың «Ақбоз атынан» бастап бірсыпыра әңгімелері, Қ.Жұмаділовтің «Сәйгүліктері», Ә.Кекілбаевтың «Бәйге торысы», М.Мәжитовтің «Ат сейісі». Бір ауыз сөзбен айтқанда, жылқы тақырыбы қазақ прозасында ұңғыл-шұңғылына дейін зерттеліп, жазылған, иі қанған тақырып деп тұжырымдауға дәлел жеткілікті. Бірақ Жұмабай Қайранбайдың аталған кітабын оқып шыққанан кейін, «Бұл жылқы жайындағы айтар әңгімеміміз әлі таусылып бітпеген екен-ау» деген ой көлденеңдейді. Тағдыр талқысымен қайта-қайта сатыла берсе де, өзінің туған сонау қияндағы мекеніне жол тауып, қайта айналып келе беретін Күреңжорға, жылқының асыл қасиетін паш ететін басқа да жылқылар–оқырман есінде сақталып қалатындай ұтымды образдар. Оқиғаны қызықты етіп құруға да төселіп қалған жазушының бұл кітабы өз оқырмандарын таба алады деген сенімдеміз.

Самат Ибраимның «Ататоры» атты прозалық жинағындағы осы аттас әңгіме де жылқы жайында. Жаугершілік заманда дұшпандардың қолына түсіп қалған Құттығай батырдың дүлдүлі елін аңсап, қашып жүріп, қазаға ұшырайды. Тұлпардың ең соңғы талпынысы оқырман жүрегін еріксіз дір еткізіп, осы бір қасиетті жануардың табиғатын тағы бір қырынан аша түседі.

Жоғарыда тізімде аталып кеткен кітаптарымыздың бірсыпырасы Кеңестік дәуірдің шындықтарын көрсетуге арналған дедік қой. Жинақтағы туындылардың басым бөлігі осы кезең суреттерін бейнелеуге құрылған.

Жалпы алғанда «Ататоры» жинағына енген туындылардың мазмұны оқырманның қабылдауына қиындық келтірмейді, түрлі ойларға жетелеп қана қоймай, эстетикалық жағынан жағымды әсерге бөлей алатын деңгейде. Бұл прозалық туындыларда әңгіменің өзегіне айналған негізгі екі көркемдік нысанды бөліп қарастырған қисынды сияқты. Оның біріншісі – қазақ халқының белгілі бір тобы қоныс қылып, жайлап отырған бұйрат-бұйрат шағыл құмды өлкелер болса, екіншісі – сол еспе құмды кеше жүріп, тіршілік кешіп жатқан жаны жайсаң қарапайым адамдар. Жазушы қаламының осы жолғы ерекшелігі – аталған екі көркемдік атрибутты бір бірімен үйлестіре, жанастыра суреттей отырып, құм қазақтарының жанды образын сомдай алуында.

Жинақтың ішіндегі «Құм баласының күнделігі» атты өмірбаяндық сипаттағы көркем эссесінің назар аударатын қыры – дәл берілген этнографиялық штрихтар. Мұнда қазақ халқының тұрмыстық-әлеуметтік мәселелері күнделікті тіршілік қарбаластарымен астаса отырып, біршама дәлдікпен көрініс тапқан. Айталық, құмды өлкені флорасы мен фаунасын сипатталуы, оларды қыр қазақтарының өз тіршіліктеріне жарата білуі, үй жануарларын асырап-сақтау, олардың жекелеген қасиеттері, күнделікті тұрмыстағы ұлттық ерекшеліктер бұрынғы көркем шығармаларда айтылған жоқ дей алмаймыз. Бірақ осы мәселелер «Құм баласының күнделігінде» сол бегілі жағдаяттарды жүйелеп, жіктеп жеткіізуге деген ұмтылы нышаны айқын.

Кеңес дәуірінің кезекті бір шындығын Нағашыбек Қапалбекұлының «Өкілдер» және Серік Асылбекұлының «Рабиғаның махаббаты» атты кітаптарына енген «Ақ қарға» хикаяларының мазмұнынан аңғарамыз. Бірінші жинақтағы авторлық идея шаруашылықтардағы науқандық жұмыстарға байланысты аудан орталығынан ауыл-ауылға өкіл болып барған қызметкер жігіттің көзбен көріп, қолмен ұстаған жағдайлары, көңілге түйгендерінен құралады. Оқиғаны өрбітіп, жоқ жерден тартысты сиуатациялардың туындап кетуінің себебі – аудандық партия комитеті берген тапсырмаларды шынайы ықыласпен орындауға құлшына кіріскен кейіпкердің алдынан күтпеген тосын жағдаяттардың шыға беруі. Шығармада ептеп жолсапарлық сарын болғанымен, сюжетінің дамуы, тартыстардың ширығуы, сөзбен салынған суреттер оқырманды еріксіз соңынан ілестіріп алып кететіндей деңгейде.

Таза көңілді, адал өкіл көзбояушылыққа көнгісі жоқ, көрген кемшіліктерін ашық айтуға, қағазға түсіріп, хаттап беруге құқылы. Бірақ оған кедергі болатын себептер жетерлік.

«Өкілдердің» де, «Ақ қарғаның» да меззейтіні – бертініректе «сыбайлас жемқорлық» деп аталып кеткен қоғамдық теріс құбылыстың Кеңес заманында да қоғамдық өмірдің қалыптасқан бір құбылысына айналып кеткендігі. Заманында ол жайында ашық айтылған жоқ, бірақ автордың ишаралауынша, коррупция мен мафия деген нәрселер Кеңес дәуірінде де гүлденіп, белгілі бір деңгейге жеткен екен.

Серік Асылбекұлының «Ақ қарға» повесіндегі негізгі идея шындықты айтып, ақиқат үшін күрескен адамның қоғамда өз орнын табуы қиын, тіпті мүмкін емес деген түйінге саяды. Осындай ойға еріксіз жетелеп әкелетін – ауыл-аймақтағы өзі куә болып жүрген кемшіліктерді «Коммунизм шұғыласы» деп аталатын аудандық газетке жазып жүріп, ақыры сол сыналғандардың кәріне ұшырап, таяқ

жейтін, онымен де қоймай, кек алам деп жүріп, түрмеге түсіп қалатын Жаңабектің тағдыры. Оқиға Кеңес дәуірінде өткенімен, бүгінгі тәуелсіз еліміздің шындығынан алыс жатыр деп айта алмасак керек.

Көркем шығарманың мазмұнына арқау болатын сюжеттік желіні бас-аяғын шұбалтпай, шымыр құра білуге болатындығы және кейіпкердің болмыс-бітімін даралай сомдау шын жазушының қолынан келетіндігі «Ақ қарға» хикаясының үлгісінен анық байқалады. Тіпті эпизодтық персонаждардың да сөз саптаулары бір бірін қайталай бермейді. Демек, шындап көңіл бөлген жағдайда көркемдіктің осы бір талаптарын игеруге болатындығы күмәнсіз деген сөз. Бірақ аталған басқа авторлардың ішінде бұл мәселеге немқұрайлы қарайтындар баршылық екен.

Тынымбай Төлепбайұлының «Шырғалаң» атты романы кеңестік замандағы өнеркәсіп орындарында жұмыс істеп жүрген жұмысшы-техникалық қызметкерлердің ұжымдық өмірі жайында әңгімелейді екен. Егер Кеңес дәуірінде жарық көрсе, бұл шығарма өндірістік романның үлгісі ретінде ауызға ілігіп, тіпті қаны жерге тамбай кетуі де мүмкін еді. Өйткені осы фонның аясында сөз болатын жағдайлар – өндірістегі кадрлық қиындықтар, өндірістік қарым-қатынастар, жеке адамның ұжым алдындағы жауапкершілігі, еңбек орнындағы интернационалистік қағидаттар сияқты Кеңес өкіметі кезеңінде өзекті болып табылатын мәселелер.

Астық өнімдерін дайындау кәсіпорнында еңбек етіп жүрген жас кадр Жасжанның басынан өткен ірілі-ұсақты оқиғалар арқылы жазушының алдыңғы планға шығаратыны – Кеңес заманындағы бірсыпыра моральдық-әлеуметтік мәселелерге қатысты кемшіліктердің қалай орын алып отырғандығы. Осы жағдайларға орайлас оқиғалар – қазақ ұлтының өкілі азшылық болып көрінетін орындардағы моральдық ахуал, кадрлар арасындағы түрлі былықтар, жаны таза маманныңөзінің де еріксіз сол былыққа араласып кететіндігі, қанша тырысып істесе де, іскер де адал маманның басшылық тарапынан қуғынға ұшырай беруі.

Жап-жақсы қабілетімен көрініп келе жатқан Жасжан ақыры бұл мекемеден кетіп тынғаннан кейін басқа бір заводқа қатардағы қызметкер болып кіруге мәжбүр. Романның соңына қарай кейіпкердің өткен өмірінің көп бөлігі бос өтіпті деп, өкіну себебі оқиғалар мен тартыстар тізбегі арқылы дәлелденген.

Кеңес дәуірінің келбетіне көз жүгіртікісі келген оқырман бұл туындыдан сол кездегі өмір шындығына біршама қаныға алары анық.

Жоғарыда айтылғандардан басқа кеңестік идеология жылы жауып қоюға тырысатын ұрлық-қарлық, ішімдік ішу, соның салдарынан орын алып жататын түрлі аморальдық жағдайлар романдағы талай эпизодтардың жүгі.

Бағдат Қалаубайдың «Жоғалған адамы» таза детективтік пландағы хикаят. Оқырманның көз алдынан өтіп жататын оқиғалар мен эпизодтар орта буын оқырмандарға жақсы таныс: еліміз тәуелсіз алғаннан кейінгі нарықты экономикаға өту кезеңіндегі бизнеспен шұғылдануға кіріскен адамдар, пайда табу жолындағы түсініксіз сапырылысқан оқиғалар тізбегі, соның арасында шығарманың фонын күңгірттеп жіберетін кісі өлімі. Детектив сол кісі өлімін ашу барысындағы ішкі істер қызметкерлерінің бірде сәтті, бірде сәтсіз табан ақы, маңдай терлерін, ізденістерін суреттеуге құрылады. Былайша айтқанда, оның оқиғасы осы жанрда өмірге келген көптеген шығармалардың сюжеттерінде кездесетін таныс схематизмнің шеңберінен табылып та жатады. Жалпы детективті туындыларда осы схеманы аттап кету оңайға соға қоймайтын сияқты.

Дегенімен, автордың өзінше ізденіс танытқан тұстары да жоқ емес. Жаһан оқырманына есімі мәшһүр Агата Кристидің романдарынан бастап көптеген бестселлерлік шығармалардың сюжеті кісі өлтірушінің кім екенін табу жолындағы іздеу жұмыстарынан құралатыны мәлім. Ал Бағдат Қалаубай хикаятының бір ерекшелігі – кісі өлтірушінің кім екенін оқиғаның бастапқы кезеңінде-ақ айпарадай анық етіп, жайып салуы. Оқырманның ендігі күтетіні – сол өлтіруші табыла ма, табылса, қалай табылады деген сауалдардың шешімі. Бұнында оқырманды қызықтыратындай күрмеулі тұстарының аз емес екендігін, қисын арқылы жетуге болатын сәттерінің болатынын жазушы оқиғаны сатылай дамыту үстінде аңғартып отырады.

Дархан Бейсенбектің «Қылтұсау» романының кейіпкерлері Америка Құрама Штаттарында тұрақты тұратын қазақ ұлтының шашырандылары. Жаһандану тынысы айқын бұл шығармадан бүгінгі ғасырдың жастарын көреміз. Бірақ оқиғасы шымыр, психологиялық-моральдық қақтығыстар айқын ағарылатын шағын роман белгілі бір оқырмандар арасында өзінің көркемдік міндетін біршама тәуір атқара алатын шығар деп үміттенеміз. Жетіспей жатқаны – ұлттық характерлердің бұлдырлығы, жекелеген сөйлем құрудағы олақтықтар.

Әлібек Уәлиханұлының «Құлдар патшалығы» әңгімелері жинағынан бүгінгі жас прозашыларымыздың көбінінің қаламын тән жинақылықты, нақтылықты және заман тынысын дәл жеткізуге деген

құлшынысты тани аламыз. Қысқа оқиғалар, қысқа сөйлемдер, ықшам детальдар. Кітаптың аңдатпасы «Әдебиетке өзіндік үнімен, өзіндік болмысымен, жазу стилімен келген» деген жолмен басталады. Жас авторға берілген жақсы баға екені сөзсіз. Бірақ жалғыз Уәлиханұлы ғана емес, жазушының кейбір замандас әріптестерінің де нақ осындай үрдіспен жазатынын ескерсек, «өзіндік» деген сөздің жалпы мәнге ие болатынын аңғараредік. Оның үстіне «Стиль» сөзінің мағынасы үлкен жауапкершілікті қажет ететінін ескермеске болмайды.

Академик Қ.Жұмалиев көркемдіктің осы бір нысаны туралы: «Стиль – шын талант, ұлы ақын-жазушылардың қаламдарына тән сипат. Кез келген ақын-жазушыдан стиль іздеу – бекершілік. Өйткені барлық өлең қиыстырушыларды ақын, сөз білушілерді жазушы десек, қателескен болар едік. Дарын жоқта – стиль жоқ. Бұл екеуі сабақтас. Оқырмандардың ойына азық, жанына сусын бермейтін можантопай шығармалар жазып, «жазушы» атануы мүмкін. Бірақ ондайлардың өзіне тән стилі болды деу – қате. Құбатөбел, қойторыларда стиль болмайды. Олардың бірінің шығармалары егіз қозыдай екіншілеріне ұқсас келеді» [8, 22-23-б.] деп тұжырымды пікір айтқан болатын. Бұл жалғыз аталған академиктің жеке тұжырымы емес, орыс әдебиеттанушылары да осы ойды бұрыннан-ақ ұстанып келе жатыр.

Ғалымдардың осы теориялық тұжырымына қарағанда, «стиль» деген жарықтық жазушылардың бәріне тән құбылыс емес екенін ескере отырып, термин мәселесіне сақ қарап, орнымен қолданғанымыз абзал. Мұндай жағдайда көбінесе «стиль» сөзінің орнына «жазу машығы» деген тіркесті қолданғанымыз жөн болар. Бұл мәселеге арнайы тоқталып отырған себебіміз – басқа да жекелеген жас авторлар шығармашылығына берілетін баға да осы сарындас болып келеді.

Академик Қ.Жұмалиев айтқандай, «Стиль» деген жарықтық жазушылардың бәріне тән құбылыс емес екенін ескере отырып, термин мәселесіне сақ қарағанымыз орынды-ақ. Мұндай жағдайда көбінесе «жазу машығы» деген тіркесті қолданғанымыз жөн болар.

Осындай сәл ауытқи берген бағаға қарамастан, Әлібек Уәлиханұлының аталған жинағы көркемдік тұрғыдан өз мақсатын бірсыпыра орындай алған деп білуіміз керек. Әр әңгімесін астарлы идеямен әрлеуге тырысуының өзі жас автордың әдебиетті жақсы түсіне алатынын аңғартпай ма? Мысалы, «Демократияның көлеңкесі» атты әңгімесінде автор қазақтардың демократия жетістіктерін дұрыс пайдалана алмай, өзімен қатар жүрген басқа ұлттардан қалып қойғандығын қысқа мысқылмен шымшылап өтіпті.

«Жаңбыр жауса екен» – жас автор Айгүл Жұбаныштың тұңғыш кітабы екен. Осы жанрға келуге тәуекел еткен басқа да әріптестеріне тән үрдіспен әр әңгімесін ықшамдап қана жазуды машық еткісі келетін ыңғайы байқалады. Сол қысқалықтың ішіне көркемдік құралдарының біразын сыйғызып жіберуге талпыныс жасауы бұл жас қаламгердің келешегіне оқырманның үмітпен қарауына себепкер. Көңілге қонатыны – әр әңгіменің белгілі бір ойға құрылуы, ештеңені бүлдіріп, былықтырмайтын, әдеби нормаға жауап бере алатын деңгейдегі ықшам сөйлемдер, формалық ізденіске ұмтылу арқылы алдыңғы үлгілерді қайталамауға тырысушылық. Алғашқы кітапқа осылай баға берудің өзі жаман болмаса керек.

Сонымен өткен жылдары жарық көрген кітаптардың ішінен көркем прозаға тән ұнасымды қырларымен әжептәуір әдемі әсер қалдырған дүниелердің де бар екендігіне көз жеткізе алдық. Атап айтар болсақ, Қ.Жұмаділовтың «Академиктің көз жасы», С.Асылбекұлының «Рәбиғаның махаббаты», Ж.Ахмадидың «Ақ қылыш», Н.Қапалбекұлының «Өкілдер», Ж.Қайранбайдың «Тұлпарлар дүбірі», С.Ибраимның «Ататоры» кітаптарында көркем прозаға қойылатын негізгі талаптар тиісті мөлшерде орындалған деп қысылмай айта аламыз.

Сонымен аталған прозалық туындыларды қысқаша сараптай келгенде, өзекті болып табылатын негізгі типтік проблематикалық мәселелерді қайтадан бір шолып өтейік.

Ең бірінші көңіл бөлетін жағдай – тіл мәселесіндегі кедір-бұдырлар. Баяндаманың бас жағында келтірілген нақты мысалдар негізінде белгілі бір қорытындыға жасауға болады деп ойлаймыз.

Екінші бір олқылық – өмірлік материалдарды іріктеп, көркемдік шындыққа айналдыру барысында жүзеге асуы тиіс шығармашылық ізденістердің тапшылығы. Көпішілігіміз өмірде болған жайларды сол қалпында жаза саламыз да, соның салдары еріксіз натурализмге, көркемдік талаптар тұрғысындағы басқа да кемшіліктерге әкеп соғып жатады екен.

Үшіншіден, айтамын деп ниет қылған негізгі оқиғаны аяғына дейін иін қандырып алып шығудың орнына кейде көлденең жағдайларды, ұсақ-түйек мәселелерді термелеп, шұбалаңқұылыққа ұрынуы.

Төртіншіден, характер даралаудағы диалогтардың, полилогтар мен монологтардың көркемдік мүмкіндіктерін дұрыс пайдалана алмаушылық. Аталған туындылардың басым бөлігінде кейіпкерлер автордың сөз саптауымен сөйлеп, автордың мәнерімен ойлап жатады.

Осы арада тәуелсіздік жылдары жиі сыналып кеткен Сәбит Мұқанов прозасы еске түседі. Ол кісі диалогтарды мінез-құлық даралаудың ұтымды құралы ретінде пайдалана білудің хас шебері болатын.

Көңілге қона қоймайтын келесі бір ұнамсыз нәрсе – тарихи туындыларымыздың кейбірінде оқиға болып жатқан көне дәуір адамдарының уақыт тынысымен санаспастан, бүгінгі заманның тілімен сөйлей беретіндігі. Бұл алдағы уақытта көне кезеңдерге қалам тартушылардың қаперінде болатын-ақ жағдай. «Жазған, сызған шатпақтарың бүкіл адамзаттық санаға әсер етпесе, ертең-ақ ұмыталды» [9, 172-б.] деп бүгін есімдері аталған жазушылардың бірі Нұрғали Рахаев айтқандай, адамзаттық болмаса да, ұлттық санаға әсер ететін шығармаларымыз көбейе берсін демекпін әріптестеріме.

Назар аударатын келесі бір жағдай – бүгінгі күннің тақырыбына қалам тарту жағы, уақыттың ділгір шындықтарын көркемдікпен кестелеп жеткізу мәселесі. Қазіргі кезеңді көркем прозаға сұранып тұрған өмірлік материалдар асып-төгіліп жатыр деуге болады. Бірақ қолымызға тиген прозалық шығармалардың арасында нақ өзіміз тыныстап отырған бүгінгі күннің образы өте аз, барларының өзі бірыңғай жас қалам иелеріне ғана тән екен.

Бір сөзбен айтқанда, осындай проблемалық мәселелердің бар екендігін қаперлеріңізге қайталап сала отырып, өткен жылдардың прозалық туындылары турасындағы шолу баяндамамды аяқтауға рұқсат етіңіздер.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Төлепбайұлы Т. Шырғалаң. – Астана: Фолиант, 2015. – 400 б.
- [2] Токтасынұлы Е. Сахара үні. - Шымкент: «Кітап» ЖШС, 2015. -200 б.
- [3] Ұзақбаев Б. Сартай батыр. Тарихи роман – Алматы: ARNA-B, 2015. – 320 б.
- [4] Қаңбақов Д. Қазақ ханы Абылай. - Астана: Фолиант, 2015.- 392 б.
- [5] Жақыбаев Б. Қош бол, Махаббат. - Алматы: Қайнар баспасы. – 2013. 216 б.
- [6] Ибраим С. Ататоры. - Алматы: «Айғаным баспа үйі», 2015. – 190б.
- [7] Уәлиханұлы Ә. Құлдар патшалығы. - Алматы: Жалын баспасы, 2013. – 192 б.
- [8] Жұмалиев К. Стиль – өнер ерекшелігі. – Алматы, 1966. -92 б.
- [9] Рахаев Н. Адамсыз өткен алты күн. - Алматы: Елтаным, 2015 – 216 б.

REFERENCES

- [1] Tolepbaiuly T. Shyrgalan. Astana: Foliyant, 2015. 400 b. [in Kaz.].
- [2] Toktanuly Ye. Sahara uni. Chymkent, 2015. 200 b. [in Kaz.].
- [3] Uzakbayev B. Sartai batyr. Tarihi roman. Almaty, 2015. 320 b. [in Kaz.].
- [4] Kanbakov D. Kazak khany Abylai. Astana: Foliyant, 2015. 392 b. [in Kaz.].
- [5] Zhakybayev B. Khosh bol, Mahabbat. Almaty, 2013. 216 b. [in Kaz.].
- [6] Ibtaim S. Atatory. Almaty, 2015. 190 b. [in Kaz.].
- [7] Ualikhanuly A. Kuldar patshalygy. Almaty, 2013. 192 b. [in Kaz.].
- [8] Zhumaliyev K. Stil' – oner ereksheligi. Almaty, 1966. 92 b. [in Kaz.].
- [9] Ralhayev N. Apamsiz otken alty kun. Almaty, 2015. 216 b. [in Kaz.].

ПОТЕНЦИАЛ ДУХОВНЫХ СИМВОЛОВ СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСКОЙ ПРОЗЫ

Акыш Н.Б.,

д.филол.н., писатель,
главный научный сотрудник Института литературы и искусства
им. М. Ауезова, Алматы, Казахстан,
e-mail: babe8812@mail.ru

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, национальная интеллигенция, казахский роман, зарисовка, эпизод, противоречие, объединение, типичное явление, психология, философия, развитие, динамика.

Аннотация. В статье дается краткий анализ новым произведениям казахской прозы, изданным до 2016 года. Автор, отмечая достижения и недостатки, обращает внимание на некоторые произведения. Исследователь подробно критически анализирует одну из важных проблем – нарушение норм казахского литературного языка. Опираясь на некоторые примеры, он высказывает мысли о стоящем уровне и дает рекомендации о будущем развитии казахской прозы. Статья адресована молодым писателям и литературоведам, любителям литературы.

Статья поступила 10.03.2017 г.

METHODS OF SPEECH ACTS OF THREAT TRANSLATION FROM RUSSIAN INTO ENGLISH

Musataev R.A.,

MA student of Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: rus_musataev@mail.ru

Keywords: Menasiv speech act, speech act threat, political discourse, the threat, the illocutionary act.

Abstract. This article deals with the phenomenon of menasiv speech act in the political discourse and its translation methods. Defining the role of the speech act of threat in the political discourse and the concept menasiv discourse. We study the structure and impact of the translation methods menasiv speech act both native and foreign language. Possible difficulties in translation, when searching equivalents. Developing strategies for the translation of the speech act of threat in translation. Due to the extreme complexity and the need to deepen the voice phenomenon illocutionary speech act, to which the speech act threat, structural description of possible types of speech act menasiv and methods of translation.

УДК 81'25:811

МЕТОДЫ ПЕРЕВОДА РЕЧЕВЫХ АКТОВ УГРОЗЫ С РУССКОГО ЯЗЫКА НА АНГЛИЙСКИЙ

Мусатаев Р.А.,

магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Специальность «6М020700 – Переводческое дело, синхронист»,
Алматы, Казахстан, e-mail: rus_musataev@mail.ru

Ключевые слова: Менасивный речевой акт, речевой акт угрозы, политический дискурс, угроза, иллокутивный акт.

Аннотация. Данная статья посвящена феномену менасивного речевого акта в политическом дискурсе и методов его перевода. Определение роли речевого акта угрозы в политическом дискурсе и понятие менасивный дискурс. В статье изучается структура, влияние и методы перевода менасивного речевого акта как на родной, так и на иностранный язык. Возможные сложности при переводе, при поиске эквивалентов. Выработка стратегий перевода речевого акта угрозы при переводе. В связи с чрезвычайной сложностью и необходимостью углубления в речевое явление иллокутивного речевого акта, к которому относится речевой акт угрозы, структурное описание возможных типов менасивного речевого акта и методы их перевода.

Менасивный дискурс представляет собой совокупность естественно-языковых практик, объединенных иллокутивной доминантой побудить собеседника к совершению определенных действий, а в случае отказа возможны последствия в виде применения санкций по отношению к адресату со стороны говорящего субъекта. Главное понятие «угроза» возникающее в сознании при реализации менасивного дискурса обуславливается актуализацией в сознании собеседников функционально - семантического представления о типовом взаимодействии в коммуникативной ситуации согласно функциональным условиям реализации данного иллокутивного потенциала. Помимо термина менасивный речевой акт используется также – речевой акт угрозы. Эпштейн О.В. в своих работах также использует термины «угроза», «дискурсивная практика со значением угрозы», «менасивное высказывание» и «практика-угроза» как функциональные синонимы [1].

Проведя анализ работ Шебеко Н.С. Эпштейн О.В. и Любичкая Е.В. менасивный речевой акт можно разделить на 3 основных типа: Угроза-обещание (промисив): promise, vow, swear, Угроза-предостережение (директив): warn, Угроза-намерение (комиссив): intend, seek, assure. Метаперформативный глагол threaten относится к классу глаголов речевой деятельности, для которых обязательно наличие говорящего и слушающего, следовательно, количество таких членов окружения у названной лексемы равно трем: кто-то

угрожает кому-то чем / с какой целью. Другими словами, данный тип интенциональных высказываний характеризуются наличием более чем одной аргументной (актантной) позиции и «сложным строением предиката» [1], [4].

Ядро менасивной нагрузки в МРА с экспликацией сообщения об угрозе также лежит на глаголе, который отличается от перформативных глаголов тем, что действие не совершается посредством произнесения, а он сам сообщает о каком-либо действии, процессе или состоянии [2].

Ниже приведу классификацию, Ольги Викторовны Эпштейн, но дополненную и исправленную согласно моему опыту, в рамках русскоязычного политического дискурса. С годами все больше растет политическое напряжение, многие политики как зарубежные, так и в русскоговорящем сегменте чаще используют глаголы ответных действий (20%), они находят отражение в произошедших в последние годы событиях таких как размещение системы ПРО Соединенными Штатами и НАТО, ответные действия со стороны России в виде ввода на постоянное дежурство комплексов С-400. Также, глаголы уничтожения или повреждения адресата, или близкого его окружения (19%), чаще используются американскими и северокорейскими спикерами, в то время как русскоговорящий политический сегмент воздерживается от прямых угроз, чаще делая акцент на ответных мерах, глаголы противостояния (10%), стали очень часто употребляться в отношении террористов и оппозиции. С начала XXI века большое количество геополитических конфликтов привело к популяризации глаголов противостояния, в равной степени, как и предпосылки к новой холодной войне, а также информационному противостоянию двух миров. Глаголы административного наказания (10%), русскоговорящие политики участвуя в политическом дискурсе, в котором обсуждаются внутренние вопросы, часто прибегают к глаголам, использующимся в значении административного наказания. Например, снятие с должности, сложить полномочия, привлечь к ответу или суду. Глаголы преследования (8%). Также получили распространение в связи с террористами, политическими преступниками, оппозицией, военными переворотами и прочими ситуациями в которых используется агрессивный политический дискурс. Стоит упомянуть, не так часто используемые глаголы и глагольные сочетания силового доминирования (5%), глаголы силового выдворения (3%), глаголы лишения (2%), глаголы и глагольные сочетания устрашения (1%), глаголы и глагольные сочетания прогнозирования (плачевного

результата) (5%), глаголы удержания силой (1%), глаголы изменения политического/социального статуса (0.5) [2].

Политики прошлого столетия и нынешнего часто используют метафору в своих политических речах. Использование данного коммуникативного инструмента делает речь оратора глубже, наполняя ее обширным семантическим полем, которое несет в себе метафора. Однако, при всей красоте, наполненности глубинным смыслом и впечатлении, производимом на слушателя, метафора становится еще и сложностью для переводчика-синхрониста. Политик, используя метафору в своей речи, как будто приглашает адресата в свой мир, оставаясь открытым для него. Метафорическая модель позволяет приблизить реципиента, сделать речь политика простой для восприятия обычным человеком.

Перевод метафоры связан с решением целого ряда лингвистических, литературоведческих, культурологических, философских и даже психологических проблем. Необходимость правильного подхода к изучению способов перевода метафоры обусловлена важностью адекватной передачи образной информации и воссоздания стилистического эффекта исходного текста в переводе. Существует множество работ, касающихся проблем перевода метафор.

Способы передачи метафоры при синхронном переводе в политическом дискурсе с русского языка на английский не отличаются от вышеперечисленных вариантов. Так мы используем перевод эквивалентами перевод эквивалентом; перевод аналогом; перевод калькой; перевод без использования образности. Только один способ будет работать при синхронном переводе, особенно если политик высказался метафорой неожиданно и в порыве эмоций, в то время как его речь имела высокую скорость. Так, например в годы председательства Хрущева он использовал много метафор, жаргонизмов и разговорную речь. В английском языке аналогов не существовало в силу политической напряженности того времени, когда люди очень мало знали о культуре противоборствующих государств. Легендарное выражение «Мы вам покажем Кузькину мать» была переведена как “We will show you a mother of Kuzma”.

Данную фразу «Я вам покажу кузькину мать!» Хрущев произносил неоднократно: сначала на американской национальной выставке, проходившей в 1959 году в Сокольниках, Хрущев сказал вице-президенту США Никсону: «В нашем распоряжении имеются средства, которые будут иметь для вас тяжёлые последствия. Мы вам покажем

кузькину мать!». Потом повторил в выступлении на 15-ой ассамблее ООН в 1960 году. По легенде, эти слова перевели дословно как «мать Кузьмы», и испуганные слушатели заподозрили в этом намек на новое секретное оружие СССР. На самом же деле, переводчик адаптировал эту фразу как «Я вам покажу, что есть что». Разумеется, никто из носителей английского языка не понял, о чем идет речь, и они подумали, что это за мать Кузьмы такая, что грозят ею, а не, например, ядерным оружием, наверное, она страшнее чем любое оружие. В целом, переводчик с задачей справился, передал сказанное и интенцию автора в немного искаженной версии. Тем не менее, калькирование, как способ передачи речевого акта угрозы, выраженном через метафору, даже без передачи всего ее семантического поля, самый удачный метод, используемый при синхронном переводе, в ситуации, когда переводчик не знаком с данной метафорой или не знает ее идеального эквивалента на языке перевода. Русский язык богат выражениями, полного эквивалента которых не существует в английском языке. Существуют схожие по смыслу выражения, но постоянно держать их в памяти, учитывая редкость такого явления как использование метафоры в качестве речевого акта угрозы, по мнению автора не имеет никакого смысла.

В то, что язык стал менее парламентским, внес вклад и Борис Ельцин со своей крестьянской прямоотой. Хотя надо отдать ему должное - он никогда не позволял себе даже грубых литературных выражений со своими подчиненными, не то что мата. Горбачев использовал некоторые просторечные высказывания вроде «вешать лапшу на уши». Хрущев, конечно, употреблял очень яркие и образные простонародные выражения, которые трудно было перевести, но можно было понять. Например, «мы тоже не ноздрями мух ловим». Что касается застоя, когда все говорили «по бумажкам» и когда люди были образованные и спокойные, то тогда не было никаких резкостей. Дмитрий Медведев говорит тоже очень бесцветно и блекло, у него мало интересных находок и метафор, его очень переводить просто, но достаточно скучно.

Дипломатический язык стал не только более жестким, но и более раскованным. Я думаю, это такая тенденция, связанная с тем, что политические деятели больше не выходцы из королевских или аристократических семей. Бывают люди не очень образованные, но бывают и наоборот. Например, в случае с репликой Обамы о Путине, очень удивительно: все-таки как юрист он знает, что за такие вещи можно получить и повестку в суд.

Стратегия сохранения интенции говорящего

Как было сказано выше, в СП переводчик использует одновременно несколько стратегий. Обычно решение принимается в зависимости от ситуации, на которую влияют как лингвистические, так и экстралингвистические факторы. В мировой переводческой практике стратегия ожидания часто используется в переводе с тех языков, где смысловой глагол стоит в предложении на последнем месте, например, при переводе с немецкого или нидерландского. Однако, данная стратегия может быть использована для перевода РАУ, так как в теории после высказывания говорящим менасивного речевого акта, выраженного, например, каким-либо устойчивым выражением, может последовать объяснение более простыми словами и выражениями политического дискурса, отражающими интенцию говорящего. В подобной ситуации, хоть и в теории, говорящий избавит переводчика от необходимости подбора эквивалентного высказывания или использования методов перевода безэквивалентной лексики, дав пояснения своему высказыванию, перевод которого будет эквивалентен переводу самого высказывания. Как показывает практика, спикеры крайне редко дают пояснения к своим высказываниям, в том числе и речевым актам угрозы, так как регламент ограничивает длительность выступления или речь говорящего носит эмоциональный характер. В данных случаях говорящий всецело полагается на профессионализм переводчика – синхрониста или совсем забывает о его существовании. Как и в случае применения СПО, в этой стратегии основная задача переводчика - получить более широкий контекст для принятия правильного решения.

And so we're going to slowly but surely tighten the net on terrorists, wherever they live.

И мы намерены медленно, но неуклонно сжимать кольцо вокруг террористов, где бы они не находились.

Квантитативный уровень, смысловая интерпретация (отказ от стилистически маркированного средства) или компрессия. И мы намерены бороться с террористами, где бы они не находились.

В данном примере использование метафорического выражения “tighten the net on sb.” позволяет сравнить поимку террористов (адресата угрозы) с массовой ловлей рыбы. Образ сети (невода), медленно, но методично набрасываемой и стягивающей жертву в плотно кольцо-ловушку помогает прежде всего реализовать интенцию МРА пробудить страх и опасение у адресата (прагматическая функция) и придать МРА образную и яркую форму (изобразительная функция).

Метафорическая оболочка угрозы также помогает снять с говорящего ответственность, спасти его лицо (не уточняется каким образом в действительности будет вестись захват террористов) [3].

«Кольцо вокруг ИГИЛ продолжает сжиматься».

Данная конструкция была использована с целью реализовать интенцию МРА пробудить страх и опасение у адресата (прагматическая функция) и придать МРА образную и яркую форму (изобразительная функция) помогает снять с говорящего ответственность, спасти его лицо [4].

Данная стратегия, по мнению автора сложна в реализации на практике слабо или неопытными переводчиками. Перевести и метафоризировать высказывание спикера требует определённого запаса знаний и смекалки, также многое зависит от скорости говорящего, поэтому данная стратегия отлично подходит творческим, креативным и эрудированным синхронистам.

Слова Обамы о Путине: «Он делает вид, что сотрудничает с нами, потому что он не настолько глуп».

Многое в трактовке фразы зависит от позиции переводчика, от его ангажированности или вовлеченности. Человеку, который связан работой (то есть который работает в медиа и которому есть что терять), придется немного ее смягчить. Перевести как «он не такой недалекий». Как человек нейтральный, автор в неформальной ситуации перевел бы это как «он не настолько глуп». То есть перевел бы как есть. Но автор придерживается той позиции, что нужно переводить так, как было сказано. Если есть намерение уязвить и даже оскорбить - это надо оставлять. Как сказала супруга одного британского посла: «Переводите, пожалуйста, как есть. Мы хотим знать, с кем имеем дело». По мнению автора, данный способ является основным, не смягчать, чтобы знать, что человек позволил себе непарламентское выражение. Перевод всей фразы: «Он делает вид, что сотрудничает с нами, потому что он не настолько глуп». По мнению автора, что в каком-либо закрытом документе так и надо было бы перевести, но там можно сделать пометку, что так и было сказано в оригинале, чтобы снять с себя ответственность. Лучший из существующих вариантов это прямой перевод, то есть перевод без смягчений и избыточности. Необходимо точно передать то что было сказано говорящим, не задумываясь о последствиях, в связи с тем, что говорящий, особенно политик отдаёт себе отчет в том что он говорит. Это называется интенция - переводить то, что хотел сказать человек. Иногда говорят завуалированно, иногда

- как в данном случае - прямо. Конечно, здесь нет прямого ответа, переводчик - человек, и перевод - вещь диалектическая. Необходимо руководствоваться правилами, но иногда - и нарушать их.

Компрессия, прямой перевод и калькирование.

Данный метод перевода хорошо работает при переводе не завуалированных речевых актов угрозы, выраженных как правило, словами общего понимания независимо от культуры, нации и мировоззрения дискутирующих сторон. Даже сложные конструкции иллокутивного речевого акта состоящие преимущественно из слов активного политического и подчас, разговорного словарного запаса при различных обстоятельствах, затрудняющих синхронный перевод, таких как скорость, четкость произношения, отсутствие знаний в данной области у переводчика-синхрониста, станут отличным вариантом применения на практике метода перевод конструкций менасивного речевого акта с помощью дословного перевода и кальки. Также, сюда можно отнести и метод редуцирования, который работает по принципу замены фразеологических оборотов, пословиц и поговорок, метафор и метонимий на более простые и короткие эквиваленты в языке перевода. Данный способ в корне отличается от предыдущего, ставя перед собой цель максимально увеличить производительность и техничность перевода, в ущерб сохранения интенции говорящего, национального колорита и семантической подоплеки высказывания.

Приведу пример работы данного метода на словах президента Российской Федерации В.В. Путина, ставших афоризмами:

«Российские самолеты наносят и будут наносить удары в Чечне исключительно по базам террористов, и это будет продолжаться, где бы террористы ни находились. ...Мы будем преследовать террористов везде, в аэропорту - в аэропорту. Значит, вы уж меня извините, в туалете поймаем, мы и в сортире их замочим, в конце концов. Все, вопрос закрыт окончательно» [5], [6].

В данном высказывании нас интересует несвойственный политическому дискурсу жаргон. Его употребление высокопоставленным лицом на серьезном заседании, могут позволить себе не многие политики. Поэтому данное высказывание, с большой вероятностью, вызовет гамму эмоций, зависит от восприятия каждого конкретного переводчика-синхрониста и как следствие потерю времени на перевод, используя методы, способные передать всю метафорическую оболочку угрозы. Использование метода редуцирования или компрессии позволит уложиться во временные рамки и передать смысл сказанного

выражение. Пример одного из множества вариантов перевода, используя данный метод: So, excuse me, even if we will catch them in toilet and there they will be punished. Пример не претендует на абсолютный идеал, а призван лишь показать возможности исследуемого метода.

Итак, для адекватной передачи содержания (смысла) переводимых практик и, следовательно, эмоционального состояния при переводе необходимо учитывать воздействие вербальных практик на эмоциональное состояние собеседника, так как эмоциональное состояние партнеров по общению находит свое отражение в выборе ими языковых средств маркирования коммуникативной интенции. Например, известно, что нахождение автора угрозы в зоне близкой к дискомфортному эмоциональному состоянию (зона аффицированного негативного переживания) определяет маркирование им коммуникативной интенции угрозы в английском языке чаще всего простыми восклицательными предложениями, которые содержат упоминание возможного наказания, менасивного действия. Наоборот, нахождение автора угрозы в аффицированном положительном состоянии определяет выбор им условных сложноподчиненных и сложносочиненных предложений, содержащих в своей семантической структуре указание на каузируемые говорящим действия и на действия говорящего [4; 6].

Очень интересный вопрос о переводе жаргонных выражений, ругательств, угроз в составе которых есть ругательства. В Американском политическом дискурсе совершенно приемлемо использование ругательств не зависимо от ситуации в которой происходит дискурс будь то конференция, дебаты, интервью или пресс-конференция. Русский политический дискурс в последние годы также подвергся тенденции использования жаргонных или устойчивых выражений (фразеологизмов). Это обуславливается как внешней напряженной обстановкой в мире, в связи с новыми геополитическими событиями и угрозами так и внутри государственными проблемами. Так, например, в Казахстане все чаще глава государства отходит от привычного ему сдержанного и взвешенного политического дискурса к более агрессивному.

Например, при заседании, посвященном председательству Казахстана в ОБСЕ глава государства использовал прямой речевой акт угрозы: «Если кандидатура Казахстана на председательство в ОБСЕ не пройдет, мы заблокируем любого другого кандидата, не будем голосовать».

Политический дискурс обуславливается размеренной и тщательно взвешенной речью, зачастую спикеры говорят медленно, делая паузы и подбирая слова. Данные веяния стал последствием нарастающего в последнее время напряжения и геополитических конфликтов.

Переводчики-синхронисты все чаще, на практике, встречаются с явлениями менасивного речевого акта, на собраниях, конференциях и встречах государственного и международного уровня. Именно поэтому, в настоящее время актуальность приобрел вопрос о методах и стратегиях перевода иллокутивных речевых актов. В данной статье автор выдвинул и привел примеры использования двух противоположных по принципу действия методов перевода речевых актов угрозы, а также обосновал причины и возможности используемых методов.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Эпштейн О. В. Экспрессивные стилистически отмеченные речевые акты угрозы англоязычного политического дискурса [Текст] // Актуальные вопросы филологических наук: материалы междунар. науч. конф. (г. Чита, ноябрь 2011 г.). - Чита: Издательство Молодой ученый, 2011. - С. 147-150.

[2] Эпштейн О.В. Косвенный речевой акт угрозы в политическом дискурсе. Режим доступа: Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/n/kosvennyy-rechevoy-akt-ugrozy-v-politicheskom-diskurse-na-materiale-angliyskogo-yazyka#ixzz4KyyNp49p>

[3] Шебеко Н.С. Метафора при переводе научных нехудожественных текстов. Режим доступа: Сайт: Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/n/metafora-pri-perevode-angloyazychnyh-nehudozhestvennyh-tekstov>

[4] Сусов И.П. Прагматическая структура высказывания //Языковое общение и его единицы. Калинин: Издательство Калининского университета, 1980 г. – С. 39

[5] Любичкая Е.В. Речевой акт угрозы в сленге современной молодежи. Ставропольский государственный университет. Режим доступа: http://conf.stavsu.ru/YOUTH_SCI/SEC7/lubitskaya.htm

[6] РИА Новости. Режим доступа: <https://ria.ru/politics/20080507/106744531.html>

REFERENCES

[1] Epshteyn O. V. Ekspressivnyye stilisticheski otmechennyye rechevyye акты угрозы англоязычного политического дискурса [Текст] // Aktualnyyevoprosyfilo logicheskikhnauk: materialymezhdunar. nauch. konf. (g. Chita. noyabr 2011 g.). Chita: IzdatelstvoMolodoyuchenyy. 2011. S. 147-150.[in Russ.].

[2] Epshteyn O.V. Kosvennyy rechevoy акт угрозы v politicheskom diskurse. Rezhim dostupa: Sayt: Nauchnaya biblioteka KiberLeninka: <http://cyberleninka.ru/article/n/kosvennyy-rechevoy-akt-ugrozy-v-politicheskom-diskurse-na-materiale-angliyskogo-yazyka#ixzz4KyyNp49p>. [in Russ.].

[3] Shebeko N.S. Metafora pri perevode nauchnykh nekhudozhestvennykh текстов. Rezhim dostupa: Sayt: Nauchnaya biblioteka KiberLeninka: <http://cyberleninka.ru/article/n/metafora-pri-perevode-angloyazychnyh-nehudozhestvennyh-tekstov>. [in Russ.].

[4] Susov I.P. Pragmaticheskaya struktura vyskazyvaniya //Yazykovoye obshcheniye

i ego edinitsy. Kalinin: Izdatelstvo Kalininskogo universiteta. 1980 g. – S. 39

[5] Lyubitskaya E.V. Rechevoy akt ugrozy v slenge sovremennoy molodezhi. Stavropolskiy gosudarstvennyy universitet. Rezhim dostupa: http://conf.stavsu.ru/YOUTH_SCI/SEC7/lubitskaya.htm [in Russ.].

[6] RIA Novosti. Rezhim dostupa: <https://ria.ru/politics/20080507/106744531.html> [in Russ.].

ОРЫС ТІЛІНЕН АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕ ҚАУІП СӨЙЛЕУ АКТІЛЕРІ БЕРУ ӘДІСТЕРІ

Мусатаев Р.А.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ магистранты,
Алматы, Қазақстан, e-mail: rus_musataev@mail.ru

Түйінді сөздер: Menasivny сөйлеу актiсi, сөйлеу актiсi қатерiнiң, саяси дискурс, қауiп, иллокутивты акт.

Андатпа. Саяси дискурс және оның аударма әдістерін менасивты сөйлеу актiсiне құбылыс. Бұл мақалада мәмілелер, саяси дискурс және тұжырымдамасы менасивты дискурс қауiп сөйлеу актiсiнiң рөлiн анықтау. Бұл мақалада ана мен шет тiлi аударма менасивты сөйлеу актiсiнiң құрылымы, ықпалы мен әдістерін зерттейдi. Баламаларының iздеген кезде, аударма әлеуеттi қиындықтар. аударма қауiп сөйлеу актiсiн аударма стратегиясын әзiрлеу. Төтенше күрделiлiгiне және сөйлеу актiсi қатерiнiң, менасивты сөйлеу актiнiң және аударма әдістерін ықтимал түрлерiнiң құрылымдық сипаттамасы табылатын, иллокутивты сөйлеу актiсiн феномен тереңдету қажеттiлiгi арқасында.

Статья поступила 13.03.2017 г.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»

BULLETIN
of Ablai khan KazUILandWL
Series «PHILOLOGICAL SCIENCES»

050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
+7 (727) 292 03 84 (вн. 3326)
e-mail: fmo@ablaikhan.kz

Отв. за выпуск
директор издательства
Есенғалиева Б.А.

Технический редактор, компьютерная верстка
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 29.03.2017 г.
Формат 70x90 1/16. Объем 9,25 п.л. Заказ № 337. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
при КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-09
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru